

ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

Phra Siharnarda Silchoto

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

Phra Siharnarda Silchoto

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST PROPAGATION BY THE TAI YAI
SANGHA IN KENGTUNG

PHRA SIHARNARDA SILCHOTO

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES FOR DEVELOPMENT
FACULTY OF RELIGION AND PHILOSOPHY
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2026

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
ชื่อนักศึกษา	Phra Siharnarda Silchoto
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนกร ชุสุขเสริม

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา

(พระอุดมวิจิตรเมธี, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(พระราชสุทธีวิจิตรเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนกร ชุสุขเสริม)

กรรมการ

(พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระครูสุธีปทุมมากร, ดร.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บั้วระภา)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
ชื่อนักศึกษา	Phra Siharnarda Silchoto
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนกร ชูสุขเสริม

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ และ 3) วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่ดังกล่าว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่ พระไตรปิฎก หนังสือ งานวิจัย บทความ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

1) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวโอวาทปาติโมกข์ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการ หลักการ 3 ประการ ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส ครอบคลุมการรักษาศีล กุศลกรรมบถ 10 การละอกุศลมูล การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 และการเจริญสมณะวิปัสสนาเพื่อกำจัดนิวรณ์และอนุสัยกิเลส อันนำไปสู่ปัญญาเห็นไตรลักษณ์

2) การเผยแพร่ของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ แม้อยู่ภายใต้สภาพพหุมา แต่ยังคงระบบการปกครองและสมณศักดิ์แบบดั้งเดิม โดยมีสมเด็จพระราชาธรรมเป็นประมุข และจัดตั้งคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานตั้งแต่ พ.ศ. 2498 เพื่อความเป็นเอกภาพ ด้านการศึกษามีการจัดการเรียนในและนอกวัด พัฒนาหลักสูตรบาลี ภาษาไทใหญ่ และหลักสูตรของรัฐ พร้อมทั้งชำระและแปลพระไตรปิฎกภาษาไทใหญ่

3) ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าคณะสงฆ์ไทใหญ่สามารถบูรณาการหลักโอวาทปาติโมกข์กับบริบทสังคม วัฒนธรรม และการเมืองได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมการศึกษา สาธารณูปการ ศาสนสถาน และพิธีกรรมประเพณีให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน และธำรงอัตลักษณ์ไทใหญ่ไว้อย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเผยแพร่พระพุทธศาสนา, คณะสงฆ์ไทใหญ่, เชียงใหม่

ABSTRACT

Thesis Topic	An Analytical Study of Buddhist Propagation by the Tai Yai Sangha in Kengtung
Student's Name	Phra Siharnarda Silchoto
Degree Sought	Master of Arts
Program	Program in Buddhist Studies for Development
Anno Domini	2026
Advisor	Assistant Professor Dr. Thanakorn Choosukhserm

This research entitled “An Analytical Study of Buddhist Propagation by the Tai Yai Sangha in Kengtung” aims to 1) study the dissemination of Buddhism, 2) study the dissemination of Buddhism by the Tai Yai Sangha in Kengtung, and 3) analyze the process of Buddhist dissemination by the Tai Yai Sangha in Kengtung. This study employed qualitative documentary research methodology by examining data from the local history of Kengtung, the Tipiṭaka, books, research works, academic articles, journals, and related documents.

The research revealed the following:

1) The propagation of Buddhism according to the principles of the Ovada-Patimokkha consists of three components: principles, ideology, and methods. The three fundamental principles are: abstaining from all evil, cultivating wholesome deeds, and purifying the mind. These encompass the observance of moral precepts, the ten wholesome courses of action (kusala-kamma-patha), the abandonment of unwholesome roots (akusala-mūla), the practice of the Noble Eightfold Path, and the cultivation of samatha and vipassanā meditation to eliminate the hindrances (nīvaraṇa) and latent defilements (anusaya), leading to wisdom that realizes the Three Characteristics (tilakkhaṇa).

2) The propagation of Buddhism by the Tai Yai Sangha in Kengtung, although under the administration of the Union of Myanmar, has maintained its traditional ecclesiastical structure and monastic titles. The Supreme Ecclesiastical Patriarch (Somdet Achayadhamma) serves as the head, and the Tai Yai Sangha Organization

of Shan State was established in 1955 (B.E. 2498) to promote unity. In terms of education, both monastic and non-monastic systems are organized, with the development of curricula in Pāli, Tai Yai language, and state education programs. Additionally, the Pāli Canon has been edited and translated into the Tai Yai language.

3) The analysis indicates that the Tai Yai Sangha has successfully integrated the principles of the Ovada-Patimokkha with social, cultural, and political contexts in an appropriate manner. It has promoted education, public welfare, religious institutions, and traditional rituals as centers of learning and Dhamma practice. As a result, Buddhism has become an integral part of community life and has sustainably preserved Tai Yai identity up to the present day.

Keywords: Buddhist Propagation, Tai Yai Sangha, Kengtung

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วย ความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ช่วยเหลือ ผู้วิจัย ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทาง พุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ในระดับปริญญาโท

ขอกราบขอบพระคุณท่านอธิการบดี รองอธิการบดี คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา และ บุคลากรทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาทุกท่าน ที่กรุณาอบรมสั่ง สอนให้ความรู้ ตลอดจนให้คำปรึกษา ตรวจสอบแก้ไข และให้คำแนะนำ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ ลุล่วง ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับความรู้ที่ ถูกต้องของเนื้อหาในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ธนกร ชูสุขเสริม และพระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. ที่ให้ความ อนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ทั้งกรุณาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทาง ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับ นี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต อีสาน ทุกท่านที่ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับขั้นตอนการศึกษาตลอดหลักสูตรด้วยดี เสมอมา ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาโท มารดา บิดา และญาติมิตรทุกท่าน ที่คอยเป็น กำลังใจแก่ผู้วิจัย

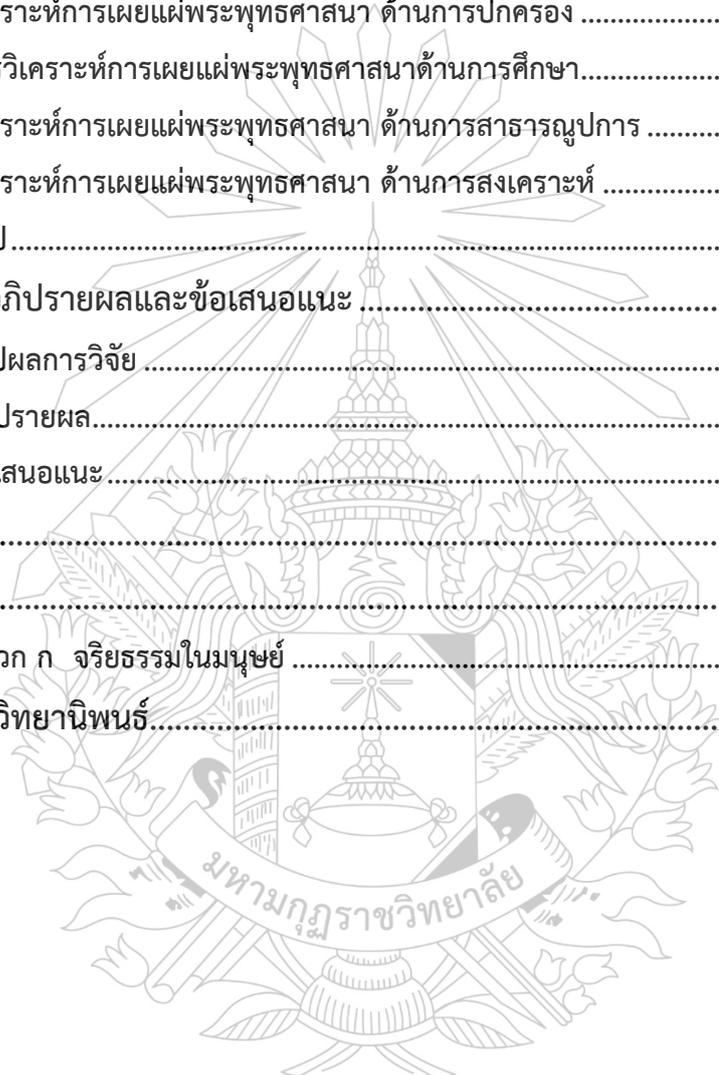
คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่อง สักการบูชาคุณพระรัตนตรัย พระคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ อันมีคุณค่ายิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกหมู่ทุกนาม พร้อมทั้งเจ้า กรรมนายเวรในทุกภพทุกชาติด้วยเทอญ

Phra Siharnarda Silchoto

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	จ
ABSTRACT.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
สารบัญคำย่อ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ.....	5
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	12
1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย	13
บทที่ 2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	14
2.1 ความเป็นมาการเผยแผ่	14
2.2 ความหมายการเผยแผ่.....	17
2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	23
2.4 หลักการการเผยแผ่.....	25
2.5 วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	33
2.6 ความสำคัญการเผยแผ่	36
2.7 สรุป.....	45
บทที่ 3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่.....	46
3.1 ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่	46

3.2 การปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง	52
3.3 การศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง	57
3.4 การสาธารณูปการของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง	70
3.5 การสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง	78
3.6 สรุป	93
บทที่ 4 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง	96
4.1 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครอง	96
4.2 การวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา	99
4.3 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ	102
4.4 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสงเคราะห์	106
4.5 สรุป	109
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	111
5.1 สรุปผลการวิจัย	111
5.2 อภิปรายผล	114
5.3 ข้อเสนอแนะ	116
บรรณานุกรม	119
ภาคผนวก	123
ภาคผนวก ก จริยธรรมในมนุษย์	124
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	125

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่ 1.1	กรอบแนวคิดการวิจัย.....	13
ภาพที่ 2.1	โครงสร้างการปกครองของพระสงฆ์พม่า.....	52
ภาพที่ 3.1	โครงการปกครองของพระสงฆ์ไทใหญ่.....	54
ภาพที่ 4.1	โครงการปกครองของพระสงฆ์ไทเขินและ ไทลื้อ.....	56
ภาพที่ 5.1	โครงสร้างการปกครองของคณาจารย์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน	76

สารบัญคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์โดยโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช 2539 มีคำย่อบาลี และคำเต็มภาษาไทย ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก (วินัยปิฎก)

วิ.มหา. = วินัยปิฎก มหาวิภังค

วิ.ม. = วินัยปิฎก มหาวคค

พระสุตตันตปิฎก (สุตตันตปิฎก)

ที.ม. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค

ที.ปา. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค

ม.ม. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมป็นณาสก

ม.อุ. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริป็นณาสก

ส.ส. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถาวรรค

ส.นิทาน. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

ส.มหา. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค

อง.ทสก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต

ขุ.ธ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท

ขุ.ชา.เอก. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาต

พระอภิธรรมปิฎก (อภิธรรมปิฎก)

อภิ.วิ. = อภิธรรมปิฎก วิภังค

อภิ.ธา. = อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา

อภิ.ปุค. = อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ

อภิ.กถา. = อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ

สำหรับการอ้างตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์ ผู้วิจัยใช้แบบ 3 ตอน คือ เล่ม/ข้อ/หน้า อาทิ ที.ปา. 11/357/281. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค เล่มที่ 11 ข้อที่ 357 หน้าที่ 281 เป็นต้น

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นงานสำคัญอย่างยิ่งของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ เพื่ออนุรักษ์สืบทอดหลักพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตในสังคม ที่ซึบซับเป็นวัฒนธรรมสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จนเกิดเป็นพุทธศาสนาประจำใจคู่กับชาติไทยใหญ่มาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน หลักธรรมของพระพุทธองค์ สามารถประยุกต์ใช้กับคนทุกระดับในทุกสังคม มีพุทธบริษัทที่ยึดมั่นในหลักคำสอน ทำให้พุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติตั้งอยู่ในศีล สมาน และปัญญา ยกภาวะจิตใจให้สูงขึ้นเป็นหลักชัยมาตลอดกาล ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ ผู้นำที่ทำหน้าที่นี้ได้ดีที่สุดคือพระพุทธองค์ ในเวลาต่อมาก็คือพระภิกษุสงฆ์ เห็นได้จากเมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นจากการเสด็จไปแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ยสกุลบุตร 1 และสหายอีก 54 คน จนท่านเหล่านั้นได้ดวงตาเห็นธรรมออกบวชสำเร็จเป็นพระอรหันตสาวกเกิดขึ้นในโลกรวม 60 องค์ และหลังจากนั้นจัดประชุมคณะสงฆ์และตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราและเธอทั้งหลาย พ้นแล้วจากบ่วงทั้งทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุลและมีความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์อันสมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ สัตว์ที่มีจิตใจในจักขุน้อยมีอยู่ หากไม่ได้ฟังธรรมจะเสื่อมจากธรรม ผู้ที่อาจรู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม (วิ.ม.4/32/40) จากพระพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่พระอรหันตสาวกตั้งที่ยกมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสให้เห็นธรรมตามความเป็นจริงตามธรรมชาติแล้ว ทรงต้องการที่จะแสดงให้เห็นมนุษย์โลกได้รู้ตาม พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่แสดงธรรมเพื่อให้ผู้อื่นรู้ตาม แต่หากว่า พระองค์ไม่สามารถที่จะเผยแผ่เพียงลำพังพระองค์ได้ จึงตรัสให้พระอรหันตสาวกที่รู้ตามช่วยกันเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ให้แพร่หลายในหมู่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ดังประโยคที่ว่า เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้ขยายตัวมากขึ้นพร้อมทั้งได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น พระพุทธเจ้ามีพระประสงค์จะให้พระภิกษุสงฆ์ได้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมอย่างกว้างขวางบนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม พระสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่หลัก คือการสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน ด้วยความเสียสละ ความเมตตากรุณา ปราบณาดิ และความจริงใจ พระภิกษุสงฆ์ควรสำนึกอยู่เสมอว่า

ชีวิตตนเองอาศัยความเกื้อกูลจากฆราวาส ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ภิกษุควรพิจารณาอยู่เสมอว่า เรามีเพศที่ต่างจากฆราวาส เรามีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น การงานที่สมณะพึงกระทำ เราทำหรือยัง” (พระมหาสุภา อุทโท, 2542, หน้า 25)

คณะสงฆ์ไทใหญ่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ศึกษาและปฏิบัติแล้วสั่งสอนหลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม ในบางโอกาส ก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนในด้านต่าง ๆ ด้วย โดยอยู่ภายใต้กรอบอันดีงามของศาสนา ซึ่งในบางครั้ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย เช่น เกิดจากความประเพณีของพระภิกษุสงฆ์เอง ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่ศาสนธรรม ขาดการปกครองดูแลอย่างเป็นระบบ และขาดการพัฒนาส่งเสริมอย่างจริงจัง และเกิดจากเหตุปัจจัยภายนอกด้วย เป็นต้นว่า เกิดจากศึกสงคราม ความไม่สงบภายในประเทศ นอกจากนี้ คณะสงฆ์ไทใหญ่ยังต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษาและคุณภาพชีวิต จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่อยู่เสมอ ความสามารถในการดำเนินภารกิจต่าง ๆ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ดังกล่าวจัดได้ว่า เป็นภารกิจที่สำคัญในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่ต้องใช้กุศโลบาย ความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง การเผยแผ่อาจอยู่ในรูปแบบการสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดบรรพชาอุปสมบท การจัดบวชชีพราหมณ์ถือศีล 8 การจัดอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม การจัดแสดงนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกระบวนการประชาสัมพันธ์ ชักชวนให้ประชาชนหันมาเข้าวัด ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ได้มาเรียนรู้หลักธรรม จูงใจให้พุทธศาสนิกชนน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้สูงขึ้นเป็นลำดับไป เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในที่สุด จุดมุ่งหมายนี้ทำให้คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้เข้าไปมีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมในสังคมและได้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมตามลำดับ

จากความเป็นมาและจากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นภิกษุผู้หนึ่งในไทใหญ่ จึงมีความสนใจในการจะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน และวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรืออุปสรรคของกระบวนการเผยแผ่ธรรม ทั้งในด้านบุคคล สถาบัน พื้นที่ และบริบททางวัฒนธรรมของชุมชน การศึกษาในครั้งนี้จึงมีคุณค่าอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อบทบาทของพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน และนำไปสู่การพัฒนาแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืนในอนาคต

1.2 คำถามวิจัย

- 1.2.1 การเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร?
- 1.2.2 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ เป็นอย่างไร?
- 1.2.3 วิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ เป็นอย่างไร?

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- 1.3.2 เพื่อศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
- 1.3.3 เพื่อวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่และวิเคราะห์หลักด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้วางขอบเขตการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

- 1.4.1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ ศึกษาเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
- 1.4.1.2 ศึกษาค้นคว้าเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ หนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความวิชาการ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป รวมทั้งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต โดยอาศัยแหล่งข้อมูลสำคัญจากหอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.4.2.1 ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวโอวาทปาติโมกข์ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการ ซึ่งล้วนมุ่งพัฒนาตัวผู้เผยแผ่ให้เป็นแบบอย่างแห่งธรรม หลักการ 3 ประการ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส โดยกรรไม่ทำบาปครอบคลุมตั้งแต่การรักษาศีล

1.4.2.2 ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ ภายใต้ สหภาพพม่า ครอบคลุมด้านการปกครองและสมณศักดิ์ การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในนอกรวัด ศูนย์กลางที่ วัดธรรมโมธิยะ ตลอดจนงานสาธารณูปการและพิธีกรรมประเพณี ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการธำรงพระศาสนาและอัตลักษณ์ไทใหญ่

1.4.2.3 วิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ ซึ่งประกอบ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสงฆ์เคราะห์

1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาในการวิจัยเริ่มตั้งแต่ได้รับอนุมัติหัวข้อของการวิจัยในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2568 – พฤษภาคม พ.ศ. 2569

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก เพื่อวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1.5.1 ชั้นรวบรวมข้อมูล

- 1) สํารวจข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองเชียงใหม่
- 2) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป โดยอาศัยแหล่งข้อมูลสำคัญจากห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยต่าง ๆ

1.5.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) นำข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาจาก ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป มาทำการแยกแยะ จัดประเภท ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย
- 2) ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการแยกแยะ จัดประเภท มาอธิบายให้ความหมายตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย
- 3) ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการแยกแยะ จัดประเภท ให้ความหมาย นำไปเขียนลงในบทต่าง ๆ ตามความสอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาของงานวิจัย
- 4) ศึกษาข้อมูลที่ได้มาจากการแยกแยะ จัดประเภท ให้ความหมาย ที่เขียนลงในบทต่าง ๆ มาศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ พร้อมทั้งสรุปและเสนอแนวความคิดเห็นประกอบกับทัศนะของผู้วิจัยด้วย

1.5.3 ขั้่นนำเสนอผลงานการวิจัย

1) ในการศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง ครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในบทต่าง ๆ ตามลำดับขั้นตอน และเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

ในการวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงนี้ ผู้วิจัยคาดหวังประโยชน์ที่จะบังเกิดต่อผู้มีความสนใจในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.6.1 ทำให้ทราบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

1.6.2 ทำให้ทราบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง

1.6.3 สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ มาเป็นแนวทางในการศึกษา และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น และประเทศต่อไป

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิเคราะห์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ว.วชิรเมธี (2552) กล่าวว่า การเผยแพร่ศาสนาที่แท้จริง หมายถึง การมีชีวิตที่สร้างแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชน จนเขาเกิดศรัทธาขึ้นมาเอง การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่ศาสนานั้น หากจะมีบ้างก็ต้องเป็นการกระทำที่วางรากฐานอยู่บนความบริสุทธิ์ใจ และไม่ละเมิดต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนาของมนุษยชาติ เพราะการนับถือศาสนา ควรเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติทั่วโลกที่จะเลือกนับถือศาสนาตามรสนิยมของตัวเอง เหมือนหนึ่งปัจเจกชนแต่ละคนเลือกซื้อเสื้อผ้า รองเท้า เครื่องประดับที่เหมาะสมกับรสนิยมของตัวเองมาสวมใส่อย่างเสรี ศาสนาที่มีศาสนิกชนนับถืออย่างเสรี จะเป็นศาสนาที่มั่นคงที่สุดในใจของศาสนิกชนนั้น ๆ ส่วนศาสนาที่การนับถือเกิดขึ้นมาจากการบังคับ เป็นได้อย่างดีก็แค่ศาสนาของทางการที่เหลือแต่ซาก ขาดแก่นสารและชีวิตชีวาอย่างสิ้นเชิง

ที.เอ็น. รามจันทร์ (2543) ได้แสดงให้เห็นถึงการเผยแพร่พุทธศาสนาในประเทศพม่า โดยเผยแผ่ผ่านทางศิลปะ ภาพชุดขาดกพร้อมทั้งคำจารึกอธิบาย ซึ่งพบที่เจดีย์เพตเลก (Petlek) ณ เมืองปากัน นับเป็นประมวลาภาพขาดกที่ล้ำค่าแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 11 ลายมือบันทึกขาดกเหล่านี้เป็นแบบเวงคิ(Vengi) ภาพเหล่านี้ล้วนแต่เป็นภาพที่มีชีวิตชีวา บรรยายให้คนทั้งหลายทราบถึงความว่างเปล่าของความปรารถนา ความอยากในทางโลก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2547) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธวิธีในการสอนว่า "พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะทรงแสดงที่ใดและแก่ใคร ย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือ มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจในสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วให้มีทัศนคติและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น มีเนื้อเรื่องและวิธีการสอนย่อมแตกต่างกันไป ตามอุปนิสัย ความถนัดและความสนใจของผู้ฟัง สุดแต่เรื่องใด วิธีใด จะช่วยให้เขาเข้าใจธรรมได้ดี

พระครูอาทรปริยัติสุธี (ทุมสิงห์) (2552) กล่าวว่าไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตั้งแต่พุทธกาล พระสงฆ์เป็นศาสนทายาทโดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน ตลอดถึงไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ

พระเทพเวที (ประยูทธ ปยุตโต) (2532) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นต้องอาศัยผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากอาณาเขตของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลแบ่งออกเป็น 16 อาณาจักรใหญ่แต่ที่ยิ่งใหญ่และเป็นมหาอำนาจจริง ๆ มีเพียง 2 อาณาจักรคือ อาณาจักรมคธโดยพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง และอาณาจักรโกศลโดยมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ปกครอง หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าจึงได้ใช้อาณาจักรแห่งนี้เป็นที่เผยแผ่พุทธธรรม ตั้งเป้าหมายไว้ที่ผู้นำศาสนา ผู้นำทางการเมืองและผู้นำทางเศรษฐกิจ

อรทัย พนาราม (2545) กล่าวว่าไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นหมายถึงการนำคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปรากฏต่อการรับรู้ของบุคคล กลุ่มคนหรือมวลชน ผ่านด้านสื่อต่างๆ ทั้งที่สื่อบุคคลและเป็นสื่อมวลชน โดยมุ่งหวังให้ผู้รับสารเข้าใจและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือสามารถสงบระงับกิเลสในระดับต่าง ๆ จนถึงพระนิพพาน

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) (2549) กล่าวสรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ามี 6 รูปแบบดังนี้ 1) อุปสันนกลา เป็นการนั่งสนทนากันในที่กลางแจ้งบรรยากาศกันเอง ค่อย ๆ เสริมสร้างแนวความคิด ความเห็นไปตามลำดับ 2) ธรรมกลา เป็นพระพุทธดำรัสสั้น ๆ ง่ายต่อการทำความเข้าใจ 3) โอวาท ทรงประทานเป็นรูปโอวาทสั้น ๆ 4) อนุสาสนี เป็นคำสอนลักษณะซ้ำ ๆ ย้ำเตือนต่อเนื่อง 5) ธัมมสภาัจฉา การสนทนาธรรมทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน 6. ธรรมเทศนา การเทศน์หรือแสดงลักษณะชี้บอกเหตุผลเรื่องนั้น ๆ

วคิน อินทสระ (2536) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่า การเผยแผ่ทำได้ 3 วิธี คือ 1) การพูดส่วนที่ 1 ตัวผู้พูดหรือผู้สอนนั้นต้องประกอบด้วย คุณสมบัติภายใน คือ มีวิธีในการแสดงธรรมไปโดยลำดับ อ่างเหตุผล มีเมตตา ไม่เห็นแก่ลาภสักการะและชื่อเสียง ไม่ยกตนเสียดีผู้อื่น และ การอบรมสั่งสอนผู้อื่นนั้น ผู้สอนต้องสำรวจว่าตนมีธรรมเหล่านั้นอยู่หรือไม่ ถ้าไม่มีให้หยุดการแสดงธรรมก่อน และผู้สอนควรต้องตั้งต้นอบรมสั่งสอนตนเองให้พอควรเสียก่อน ส่วนที่ 2 คือ 1)

เรื่องที่น่ามาสอน ควรต้องสอนมุ่งเน้นให้เขาเหล่านั้นพัฒนาปัญญา มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อย่างผู้มีปัญญา 2) การเขียน ต้องประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจ ความพร้อม ศิลปะในการอธิบาย และสภาพทางจิตใจ 3) การทำตัวอย่างให้ดู เป็นอยู่ให้เห็น การทำตัวเองให้ดีเป็นการเผยแพร่ศาสนาอยู่ในตัว

อาริยา ลิมสุวณฺ์ (2526) ได้เสนอแนะบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชนบทไทยว่า "ในการปฏิบัติการพัฒนาชุมชนได้กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้นำทางปัญญา และในทางพัฒนาคุณธรรม พระภิกษุจึงควรมีบทบาทเน้นหนักไปในทางที่ยกระดับจิตใจของประชาชน เช่น อบรมศีลธรรมให้คำแนะนำสั่งสอนในการดำเนินชีวิตที่เที่ยงม บทบาทเช่นนี้ เป็นบทบาทดั้งเดิมที่เหมาะสม ไม่ขัดต่อข้อวินัยทางพุทธศาสนา สำหรับการพัฒนาในทางวัตถุนั้นพระภิกษุควรกระทำในทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับบริจาคมาเฉลี่ย แบ่งปันให้ประโยชน์ กว้างขวางออกไปตามแต่ที่จะอำนวยประโยชน์ และขอบเขตที่พระภิกษุพึงกระทำได้ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

สรุปได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนามุ่งสร้างศรัทธาผ่านการดำเนินชีวิตอันเป็นแบบอย่าง ถ่ายทอดด้วยศิลปะ วัฒนธรรม และการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายให้ผู้คนเข้าใจธรรมตามความเป็นจริงและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเองและสังคม พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสืบทอด เผยแผ่ และพัฒนาชุมชนทั้งด้านปัญญาและคุณธรรม การเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยคุณสมบัติของผู้สอน วิธีการที่เหมาะสม และการสนับสนุนจากผู้นำสังคม อันสะท้อนให้เห็นว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่บูรณาการที่เป็นองค์รวมทั้งมิติส่วนบุคคล สังคม และวัฒนธรรม

1.7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสนธิ์ สุนติกโร (เกษมญาติ) (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พบว่า "พระมหากัจจายนเถระ" เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ท่านมีปฏิภาณไหวพริบ ชี้แจงเหตุผลให้หายข้องใจได้ เช่น การตอบปัญหาแก่พราหมณ์อารามทัณฑะ พราหมณ์ได้ถามถึงเหตุปัจจัยความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ท่านตอบว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีความขัดแย้งกัน เพราะยึดมั่นในกามราคะ ตกอยู่ในอำนาจกามราคะ และมีความกำหนดยินดีในกามราคะ เป็นต้น พราหมณ์อารามทัณฑะหายข้องใจเกิดความเลื่อมใส จึงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิตในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระมหากัจจายนเถระนั้น มีลักษณะเด่นกว่าสาวกอื่น ๆ คือ ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระองค์เพราะเห็นว่าท่านมีความรู้ ความสามารถในการใช้โวหาร สามารถพูดและแสดงธรรมให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเข้าใจเนื้อความได้ง่าย จึงทำให้แคว้นอวันตีเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่งในสมัยนั้น

แม่ชีคมคาย คุมพันธ์ (2547) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่องของ บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลระยะแรก พระพุทธองค์ทรงสอนด้วยพระองค์เอง เมื่อได้พระสาวก 60 องค์ ได้ทรงส่งพระสาวกชุดแรกออกประกาศพระศาสนา โดยถือพระธรรมวินัยเป็นหลัก สมัยหลังพุทธกาลได้มีเถรวาทสืบต่อกันมา 3 สาย ประมาณพุทธศักราช 234 สมัยพระเจ้ายโศกมหาราช หลังสังคายนาครั้งที่ 3 มีการส่งพระธรรมทูต 9 สาย ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการ

พระสมบุรณ์ ยโสธโร (ชารินทร์) (2554) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่องของ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะแรก พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่หลักธรรมด้วยพระองค์เอง ระยะต่อมาพระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้พระสาวกทั้งหลายช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ช่วยกันประกาศหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนามีรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย นั้นประกอบด้วย บทบาทหน้าที่ในการพัฒนาทางด้านจิตใจและหน้าที่ทางด้านการสังคมสงเคราะห์ ส่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี คุณค่าของบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยนั้นมีอยู่ 5 ด้าน ได้แก่คุณค่าด้านการสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาและทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี โดยต้องสร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยขาดสติปัญญา หรือเพียงเพราะฟังตาม ๆ กันมา คุณค่าด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้ปัญญาของตนพิจารณาหาเหตุผล และลงมือปฏิบัติ คุณค่าด้านการสอนให้ละความชั่วทำให้ประชาชนที่ได้รับการสั่งสอนได้ประพฤติตนเป็นคนดี คุณค่าด้านการสนับสนุนให้ทำความดีเป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของการทำความดี และคุณค่าด้านการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระศาสนา เป็นการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและพร้อมใจที่จะช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

พระกิตติ กิตติสาร (จ๋ามเงิน) (2555) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ในรัฐฉาน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

1) ชาวไทใหญ่เป็นชาวไทใหญ่ ในเชียงใหม่ประเทศพม่า นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท 95 เปอร์เซ็นต์ มีอาชีพทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มีวิถีชีวิตเรียบง่าย มีอิสระด้านศาสนาก็ยึดวิถีชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นหลักและปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าด้วย ในด้านสังคม ชาวไทใหญ่ให้ความเคารพพระภิกษุสงฆ์และผู้อาวุโส ทำบุญตามฤดูกาล ชอบพบปะสังสรรค์คนในท้องถิ่นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2) พระพุทธศาสนาเถรวาทในรัฐฉานนั้นได้รับมาจากล้านนา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13, และพุทธศาสนาแบบพม่าได้เข้าสู่รัฐฉาน เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 15 การศึกษาธรรมของพระสงฆ์ไทใหญ่รัฐฉานเดิมยังคงใช้ภาษาไทยใหญ่ โดยศึกษาจากหนังสือธรรมที่เรียกว่า "หลักหลวง" แต่ต่อมา ใน พ.ศ. 2493 ได้เปลี่ยนเป็นภาษาบาลี ในปี พ.ศ. 2498 พระสงฆ์ไทใหญ่รัฐฉานได้จัดตั้ง “คณะสงฆ์แห่งรัฐฉาน” ขึ้นเพื่อแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยใหญ่ เขียนหลักสูตรการศึกษาที่เป็นภาษาไทยใหญ่ตามแบบพม่า ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ไทใหญ่ มีอยู่ทุกหัวเมืองและมีการเปิดสนามสอบทั้งหมดจำนวน 22 แห่ง สำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย ทั่วไปในหมู่ชาวไทใหญ่ ปัจจุบันนี้คือ “สำนักสะเทิมหมูลมินกุน” มี 30 กว่าสำนักทั่วรัฐฉาน

3) พุทธศาสนิกชนชาวไทใหญ่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทมาเป็นวิถีการดำเนินชีวิตปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของตน ชาวไทใหญ่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้สูงอายุเข้ามาปฏิบัติถือศีลอุโบสถค้างคืนที่วัดในวันพระใหญ่ช่วงเข้าพรรษา และรักษาศีล 5 ตลอดชีวิตมีการทำบุญ รักษาศีล และเจริญภาวนา ไม่มีการแต่งงานในช่วงพรรษา อิทธิพลด้านศิลปะชาวไทใหญ่นิยมสร้างวัด สร้างพระพุทธรูป สร้างเจดีย์ตามคติความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านปฏิสัมพันธ์ในสังคมก็ใช้หลักการวาระธรรมและนิเวศธรรมต่อกันและกันทางด้านวรรณกรรมโบราณต่างๆ ของชาวไทใหญ่ก็ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเช่นกัน

พระประวิท โกลโล (ฝ่ายทะเลแสง) (2564) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์ฝึกอบรมพระธรรมกถึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดบึงพระลานชัย พระอารามหลวง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษารูปได้ว่า

1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและปัจจุบันเพื่อเข้าถึงเป้าหมาย หลักการและวิธีที่ใช้ประกาศพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ในฐานะธรรมราชา ทรงมีรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ที่หลากหลาย และทรงประกอบด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ผู้ยอดเยี่ยม โดยการคำนึงถึงประโยชน์สุขอย่างยั่งยืนของผู้ฟังเป็นสำคัญ ทำให้ทราบว่าการประกาศศาสนาด้วยวิธีการเชิงรุก จากการศึกษาทรรศนะและวิธีการประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้น พบว่ากระทำโดยคณะสงฆ์เป็นหลัก มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน เป็นผู้นำที่พร้อมด้วยพระธรรมพร้อมด้วยการสนับสนุนของเหล่าอุบาสกอุบาสิกา โดยมีองค์ประกอบของแนวทาง คือ เป้าหมาย เพื่อประกาศแบบแผนในการดำรงชีวิตที่ดั่งตามตามที่พระองค์ทรงค้นพบให้ชาวโลกได้รับรู้และนำไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข และเพื่อสันติภาพของมวลมนุษยชาติโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน หลักการเผยแผ่แยกเป็นสามส่วน คือ (1) หลักการแห่งพระธรรมวินัยทั้งมวล (2) หลักการเผยแผ่ และ (3) หลักการว่าด้วยคุณธรรมของผู้ทำการเผยแผ่ แม้ในสมัยหลังพุทธกาลถึงปัจจุบันพระธรรมกถึกก็ยังปฏิบัติตามหลักการเป็นนักเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแบบเชิงรุกโดยการประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ทันต่อเหตุการณ์

ปัจจุบัน และให้ทันสมัยอยู่ทุกเมื่อจนเป็นที่ยอมรับของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกว่า เป็นการเผยแผ่เชิงรุกอย่างแท้จริง

2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์ฝึกอบรมพระธรรมกถึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดบึงพระลานชัย พระอารามหลวง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นงานที่ดำเนินตามกฎระเบียบ และคำสั่งของศูนย์ฝึกอบรมพระธรรมกถึก มีรูปแบบและวิธีการการเผยแผ่ที่หลากหลายแต่รูปแบบก็มีวิธีการแตกต่างกันออกไป ตามคตินิยม ความเชื่อสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ส่วนเนื้อหาหลักธรรมที่ใช้ในการเผยแผ่นั้นไม่มีรูปแบบที่ตายตัวซึ่งพระธรรมกถึกสามารถประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในการเผยแผ่ได้ด้วยตัวเอง ส่วนเรือเทคนิควิธีการเผยแผ่ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล และการหมั่นพัฒนาความสามารถในการเผยแผ่ของตนเอง และเทคนิควิธีสมัยใหม่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง

3) พระธรรมกถึกมีการใช้เนื้อหาหลักธรรมหลายหมวด รวมทั้งข้อคิดคำคมในสถานการณ์ปัจจุบันมาใช้ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมกับเพศ วัย อาชีพ สภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มีการใช้หลักธรรมร่วมกับการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ สื่อการสอนประกอบในการเผยแผ่ที่นำมาใช้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความรู้ ความชำนาญของพระธรรมกถึกแต่ละรูป และขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับผู้ฟัง ในส่วนของการได้รับประโยชน์และคุณค่านั้นโดยภาพรวม พบว่าผู้ฟังได้รับประโยชน์ทั้งด้านกายภาพ ด้านจิตภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมในระดับที่ดีขึ้น

จิรวรรณ โสภณ (2562) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่อง ศีลภาวิเคราะห์หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสภณวิสุทฺธิคุณ (บุญเพ็ง กปฺปโก) ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

การเผยแผ่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เริ่มแรกพระพุทธองค์ทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนด้วยพระองค์เอง ต่อจากนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสาวกดำเนินเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน โดยมีหลักคำสอนที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ หลักโอวาทปาติโมกข์ หลักประโยชน์ 3 หลักไตรสิกขา ปฏิจจจุสสุบาท เพื่อให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่เบียดเบียนกันทั้งตนเองและผู้อื่น โดยพระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงประโยชน์ที่พุทธศาสนิกชนจะได้รับเป็นหลักสำคัญที่สุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธวิธีที่พระองค์ทรงสอนนั้นทรงเลือกใช้พุทธวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคคลสถานที่กาลและกุศโลบายวิธี เพื่อให้ผู้ที่พระองค์ทรงสอนเกิดสติปัญญาแก้ไขปัญหาสามารถนำพาชีวิตประสพความสงบสุขหลุดพ้นจากความทุกข์ดำเนินสู่มรรคผลคือ พระนิพพาน

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสภณวิสุทฺธิคุณ (บุญเพ็ง กปฺปโก) คือ มีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ชัดเจนที่สุด คือ การแสดงธรรมเทศนา เพื่ออธิบายเรื่องการนั่งสมาธิภาวนา เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์มีกุศโลบายในการสอนโดยสอดแทรกธรรมะผ่านวัดถุ่มงคลเรื่องคาถาต่างๆ เป้าหมายของการอบรมภาวนา คือ สอนวิธีทำใจให้สงบ ท่านไม่ได้สอนอะไรมากมายเพียงแต่สอนคนให้

ภาวนาได้เท่านั้น ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของใจ การภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจต้องให้ใจสงบก่อนจึงจะก้าวสู่วิถีวิปัสสนาได้สมถะเป็นเหตุวิปัสสนาเป็นผล ท่านสอนให้เดินจิตให้ชำนาญให้คล่องตัวเกิดความชำนาญในการเข้าการออก เพื่อเป็นฐานของวิปัสสนาการพิจารณาค้นหาใจตนเองให้พบก่อนเป็นการค้นไปในจิตหากิเลสอาสวะที่หมักต้องอยู่ และชำระสะสางออกไปจากจิตใจ ในท้ายที่สุดแล้ว ท่านจะบรรยายอธิบายเรื่องทั้งหมดผ่านการแสดงธรรมตามวิธีสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผลจากการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่ของพระโสภณวิสุทธิคุณ (บุญเพ็ง กบ.ปโก) คือ ไตรสิกขาอันหมายถึง การฝึกพฤติกรรมฝึกจิตใจและฝึกปัญญาผ่านรูปแบบการเจริญภาวนาด้วยทานศีล ภาวนาจนเกิดปัญญาโดยมีแนวทางที่เป็นสายกลาง คือ อริยมรรค มีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ท่านได้แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีเยี่ยมที่สร้างศรัทธาให้พุทธบริษัท และพุทธศาสนิกชนให้มั่นคงในพระพุทธศาสนาด้วยรูปแบบการเผยแผ่ดังกล่าวและกุศโลบายต่างๆ นั้น เพื่อให้ได้เข้าถึงความดีงามตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งที่แสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ด้วยตา คือ ผลงานด้านถาวรวัตถุ ทั้งที่แสดงให้เห็นด้วยใจ คือ แแรงพลังศรัทธาที่พุทธศาสนิกชนเข้าได้เข้ารับการอบรมสมาธิภาวนา มีทั้งแสดงให้เห็นด้วยปัญญา คือ หลักธรรมคำสอนที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดอันจะก่อเกิดความเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวงกล่าวคือมรรคผลนิพพาน ตามหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อสร้างประโยชน์ที่เกิดกับสังคมและหมู่คณะสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นอีกด้วย

พระบุญชู จดตมโล (ภิกษุญาณภาพ) (2562) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

หลักการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยหลักการ 3 คือ ละชั่ว ทำดี ทำให้ใจให้ผ่องใส อุดมการณ์ 4 คือ อุดมคติ 4 คือ อดทนอดกลั้น ไม่เบียดเบียน สงบสันติ และนิพพาน วิธีการ 6 คือ ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย สारวมระวังในศีล รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร อยู่ในสถานที่อันสงบ และชำระจิตให้มีคุณภาพ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 นี้ เป็นสาระสำคัญอันยิ่งยวดของหลักการเผยแผ่พุทธศาสนา เพราะเป็นหลักการที่ปรากฏชัดเจนในพระไตรปิฎกซึ่งถือเป็นทำที่อันเป็นรูปแบบของการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาท

หลักการเผยแผ่ธรรมของพระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระ ใช้หลักกลาวัตถุ 10 คือ เป็นผู้มักน้อย มีปกติสันโดษ ชอบสถานที่สงัดวิเวก ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ประรภความเพียร สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ทั้ง 10 นี้ เป็นหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของพระปทุมมณีนันทานีบุตรที่สอนศิษย์ในสำนัก 500 รูป เป็นรูปแบบการสอนที่ให้ศิษย์ในสำนักถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดด้วยหลักการสอนอย่างไรปฏิบัติอย่างนั้น ปฏิบัติอย่างไรก็สอนอย่างนั้น เป็นความสมบูรณ์พร้อมแห่งความรู้และความประพฤติที่เรียกว่า วิชาจรณสัมปันโน

รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระ คือ เป็นผู้มีปัญหาแตกฉานในอรรถภาพ สารัตถภาพ นิรุติภาพ ปฏิภาณภาพ ด้วยวิธีการอธิบายให้เห็นชัดเจน จูงใจให้เห็นจริง

ชวนให้ยอมรับและปฏิบัติ เราใจให้แก่ล้าล้าอุตสาหะ ซโลมใจให้เข้มขึ้นไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง ด้วยรูปแบบ การแสดงธรรม (ธรรมเทศนา) ด้วยการถามตอบปัญหา (ธัมมฉกัจฉา) ด้วยการอบรมสั่งสอน (โอวาท) ด้วยการกล่าวคาถา (คาถา)

สรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนานับแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายปรับเปลี่ยนตามบริบทสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่ยังคงรักษาหลักการพื้นฐานสามประการ ระหว่างการละชั่ว การทำดี และการทำให้จิตใจผ่องใส บทบาทของคณะสงฆ์เป็นส่วนสำคัญในการประกาศหลักธรรมคำสอนและพัฒนาบุคลากรสืบทอดศาสนา ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีปัญญา ความเข้าใจลึกซึ้ง และกุศโลบายในการสอนโดยคำนึงถึงประโยชน์และความสุขของผู้ฟังเป็นสำคัญ การเผยแผ่สมัยใหม่แสดงให้เห็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมให้ทันสมัยผ่านระบบการศึกษา กิจกรรมสาธารณูปการ และการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้ศรัทธา การบูรณาการหลักการเผยแผ่เข้ากับวัฒนธรรมและชีวิตประจำวันของชุมชน ทำให้พระพุทธศาสนายังคงมีความสำคัญและมั่นคงต่อไปสืบนานโดยการมีส่วนร่วมของทั้งพระสงฆ์และชาวพุทธศาสนิกชน

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่สำคัญไว้ ดังต่อไปนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทของพระสงฆ์ไทใหญ่ ไปสู่พุทธศาสนิกชนและชุมชนไทใหญ่ โดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ศรัทธามั่นคง และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธ

คณะสงฆ์ไทใหญ่ หมายถึง กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ที่นับถือและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติและมีบทบาทสำคัญในสังคมของชาวไทใหญ่

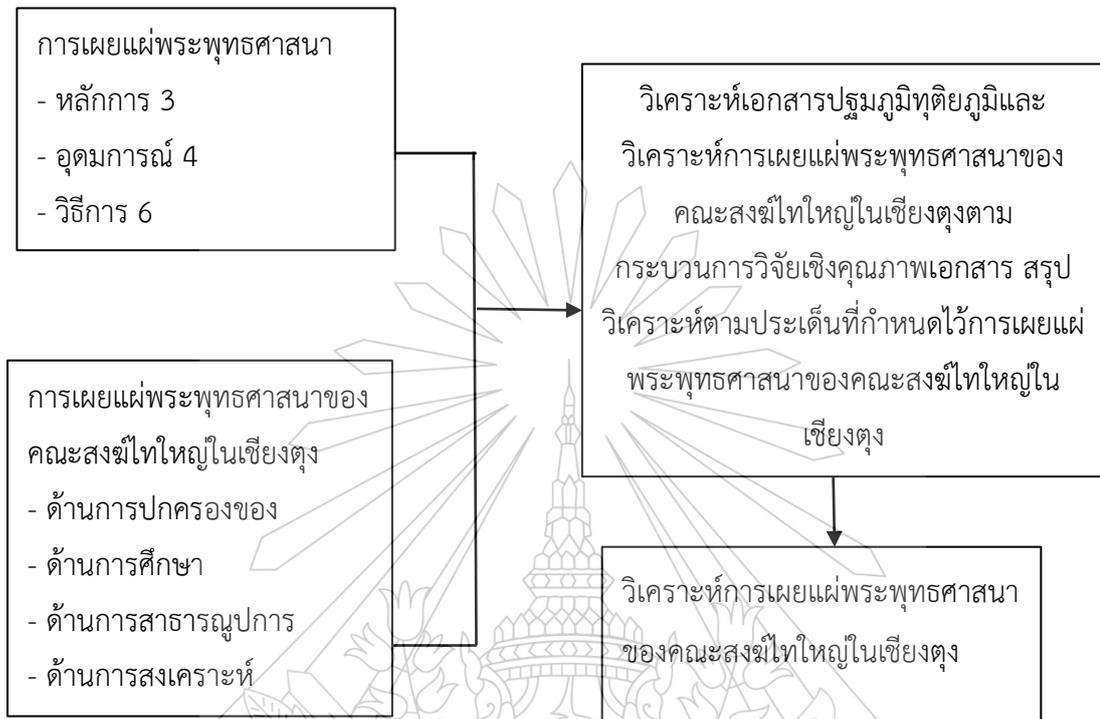
หลักการ 3 หมายถึง หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักโอวาทปาติโมกข์ คือ ละชั่ว ทำดี และทำจิตใจให้ผ่องใส เป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาศีลธรรมและธำรงพระพุทธศาสนาในสังคมไทใหญ่

อุดมการณ์ 4 หมายถึง หลักอุดมคติสำคัญในการดำเนินชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความอดทนอดกลั้น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสงบสันติ และการมุ่งสู่พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

วิธีการ 6 หมายถึง แนวทางปฏิบัติในการเผยแผ่และดำรงตน ได้แก่ ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย สรรวมในศีล รู้ประมาณ อยู่ในที่สงัด และชำระจิตใจให้บริสุทธิ์เป็นหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน

1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการวิจัย เรื่องศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ คือ มีหลักการ มีเทคนิค และมีความเหมาะสมกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ บทนี้จึงมุ่งเน้นศึกษารูปแบบ วิธีการ และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อในการศึกษาตามประเด็นสำคัญต่อไปนี้

- 2.1 ความเป็นมาการเผยแผ่
- 2.2 ความหมายการเผยแผ่
- 2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 2.4 หลักการการเผยแผ่
- 2.5 วิธีการเผยแผ่
- 2.6 ความสำคัญการเผยแผ่
- 2.7 สรุป

2.1 ความเป็นมาการเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มต้นจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระกรุณาคุณของพระองค์ที่ต้องการโปรดชาวโลกให้ได้รับการปลดปล่อยจากความทุกข์ที่คุ่มขังตนเองมาเป็นเวลานานนับภักลับ พระพุทธองค์จึงเริ่มการหมุนจักรคือธรรมให้เคลื่อนที่ไปนับตั้งแต่บัดนั้น

2.1.1 ปฐมเหตุการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระดำรัสที่ถือได้ว่าเป็นปฐมเหตุแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระดำรัสที่ตรัสเปิดเผยการตรัสรู้ของพระองค์ให้แก่ปัญจวัคคีย์พร้อมกับชักชวนให้ฟังธรรม ดังข้อความในธรรมจักกัปปวัตตนสูตรว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าเรียกตถาคตโดยระบุชื่อ และอย่าใช้คำว่าอาวุโส ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี่ยโสตสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว เราจะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่ช้าสักเท่าไร จักทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่” (วิ.มหา. 6/12/42)

พระพุทธเจ้าตรัสข้อความนี้เพื่อให้ปัญจวัคคีย์ยอมรับฟังการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าถึง 3 ครั้ง แต่ปัญจวัคคีย์ก็ยังไม่เชื่อ โดยกล่าวคำค้านว่า อาวุโสโคคม แม้ด้วยจริยานั้น แม้ด้วยปฏิบัติ

นั่น แม้ด้วยทุกกรกริยานั้น พระองค์ก็ยังไม่ได้บรรลุตริมนุสสรธรรมอันเป็นความรู้ ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐ อย่างสามารถ ก็บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียรเวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก โฉนจักบรรลุตริมนุสสรธรรม อันเป็นความรู้ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐ อย่างสามารถได้เล่า (วิ.มหา. 6/12/42)

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความพยายามที่จะทำให้ปัญจวัคคีย์ยอมรับฟังการแสดงธรรมของพระองค์ ซึ่งถือว่าเป็นข้อความสำคัญมากในการเริ่มต้นในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ปัญจวัคคีย์ โดยที่พระองค์ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอยังจำได้หรือว่า ถ้อยคำเช่นนี้ เราได้เคยพูดแล้ว ในปางก่อนแต่กาลนี้” (วิ.มหา. 6/12/43) เมื่อปัญจวัคคีย์ได้กราบทูลว่า ไม่เคยได้ฟังมาก่อน ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสย้ำอีกครั้งว่า พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วและจะแสดงธรรมให้ปัญจวัคคีย์ฟังแล้วจงปฏิบัติตาม ผู้ปฏิบัติตามย่อมบรรลุตามได้ด้วย

ปฐมเหตุแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเริ่มต้น ณ กาลบัดนั้น ปัญจวัคคีย์ได้ฟังอริยสัจจนแจ่มแจ้งในใจมีดวงตาเห็นธรรมคือมีความเห็นว่า “ยงฺกิญฺจิ สมุทฺยธมฺมํ สพฺพนตํ นิโรธธมฺมํ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา” (วิ.มหา. 6/19/50) จึงกล่าวได้ว่าผู้มีดวงตาเห็นธรรมก็คือเห็นความเกิดดับของสรรพสิ่งนี้เอง

ธรรมที่พระองค์แสดงต่อจากอริยสัจ 4 เพื่อให้ปัญจวัคคีย์ได้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอกหยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต โกลหรือไกล ทั้งหมดก็เป็นแต่สักการูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เธอทั้งหลายพึงเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรานั้นไม่ใช่ตนของเรา (วิ.มหา. 6/22/55-56)

ข้อความในอนัตตลักขณสูตรนี้จึงเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศเพื่อความเปื้อนหาย คลายกำหนด จิตหลุดพ้น มีกิจที่ควรทำได้ทำเสร็จสิ้นแล้ว

จะเห็นได้ว่า การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรและในอนัตตลักขณสูตรนั้นเป็นทั้งหมดของคำสอนในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นส่วนแนวทางและส่วนการปฏิบัติ จึงชื่อว่า เป็นเบื้องต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.1.2 การจัดกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ครั้งแรก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ามีความก้าวหน้าไปเป็นลำดับ นับตั้งแต่พระปัญจวัคคีย์ได้บรรพชาอุปสมบท จากนั้นก็เป็นกลุ่มของพระยสกุลบุตรอีก 55 องค์ ในขณะนั้น ได้มีพระอริยสาวกเริ่มช่วยกันประกาศพระพุทธศาสนาทั้งหมด 60 องค์ รวมพระพุทธเจ้าด้วยก็เป็น 61 องค์ พระองค์มีพระดำรัสที่ถือว่าเป็นการส่งพระสาวกออกไปประกาศศาสนาครั้งแรกมีดังนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วง

ทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูสีคือกิเลสในจักษุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมน้อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณิคม เพื่อแสดงธรรม (วิ.มหา. 6/32/72)

พระสาวกทั้ง 60 องค์เมื่อได้รับพุทธบัญชาเช่นนั้นก็แยกย้ายกันไปประกาศพระพุทธศาสนาตามถิ่นที่ต่าง ๆ จนทำให้มีผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น บางคนก็เข้ามาบวชเป็นภิกษุ บางคนก็เป็นพุทธมามกะ ในเบื้องต้นการบวชเป็นภิกษุนั้นต้องได้รับพุทธานุญาตด้วยพระองค์เอง เรียกการบรรพชาอุปสมบทเช่นนี้ว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ต่อมาการนำพากุลบุตรมาบวชกับพระองค์เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่อย่างยิ่ง ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระสาวกเหล่านั้นอุปสมบทกุลบุตรได้ โดยเปล่งวาจาว่า “ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ” รวม 3 ครั้ง การอุปสมบทนี้เรียกว่า “ติสรณคณฺฐอุปสัมปทา” คือ อุปสมบทโดยวิธีให้ปฏิญาณตนเป็นผู้ถึงไตรรัตนคุณ

ในการเผยแผ่พระศาสนาในยุคพุทธกาลนี้คือการเดินทางไปเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการดำเนินชีวิตเป็นหลัก เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนในยุคนี้มีการดำเนินชีวิตที่สับสน 2 สาย ได้แก่ การปล่อยกายใจให้หมกมุ่น หลงใหลอยู่ในกามคุณ และการทรมาณตนเพื่อให้หลุดพ้น ดังข้อความในธรรมจักกัปปวัตตนสูตรว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่สุด 2 อย่างนี้อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 1 การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตน เป็นความลำบาก ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิบัติทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้นนั่นตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลายก็ปฏิบัติทาสายกลางนั้น เป็นไฉน ปฏิบัติทาสายกลางนั้นได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ 1 ความดำริชอบ 2 เจรจาชอบ 3 การงานชอบ 4 เลี้ยงชีวิตชอบ 5 พยายามชอบ 6 ระลึกชอบ 7 ตั้งจิตชอบ 8 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือปฏิบัติทาสายกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน (วิ.มหา. 6/13/44-45)

แสดงให้เห็นว่า การแยกแยะให้เห็นถึงทาง 2 สายที่ไม่ใช่หนทางนำไปสู่การหลุดพ้นนั้น เป็นเรื่องที่เห็นได้ชัด ผู้ได้ฟังย่อมมีความสนใจและเข้าใจได้ จุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธานุภาพอยู่ที่การชี้ทางที่ถูกต้องเช่นนี้ เมื่อเข้าใจแล้วจึงได้ปฏิบัติตามหนทางสู่การหลุดพ้น ได้แก่ อริยมรรคมี

องค์ 8 จนมีผู้รู้ยิ่ง เห็นจริงตามได้ เมื่อมีพยานบุคคลในการเข้าถึงธรรมได้จริงจึงทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะได้รับการอุปถัมภ์จากพระราชาอีกด้วยจึงทำให้มีผู้คนเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมาก

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มต้นขึ้นหลังการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยพระมหากษัตริย์ที่ทรงปรารถนาให้เวไนยสัตว์หลุดพ้นจากทุกข์ โดยเริ่มจากการแสดง อัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่ธรรมะ และต่อยอดด้วย อนัตตลักขณสูตร ที่เน้นหลักไตรลักษณ์ โดยเฉพาะอนัตตา อันเป็นแก่นธรรมสำคัญในการนำจิตสู่ความหลุดพ้น เมื่อมีพระสาวกจำนวนมากบรรลุธรรม พระพุทธองค์ทรงส่งไปประกาศพระธรรมอย่างเป็นระบบ พร้อมหลักการเผยแผ่ที่ครอบคลุมทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการ ถ่ายทอดปฏิบัติทาสายกลาง (อริยมรรคมีองค์ 8) อันเป็นหนทางสู่การพ้นทุกข์ การเผยแผ่ที่ชัดเจน เข้าถึงใจ และเน้นการปฏิบัติจริง ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับอย่างรวดเร็ว และได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ ทำให้มั่นคงและสืบทอดยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน

2.2 ความหมายการเผยแผ่

คำว่า การเผยแผ่ ประกอบด้วยคำ 3 คำ คือ คำว่า 1) การ มาจาก กร ธาตุในความทำ เขียนเป็นคำภาษาไทยได้ว่า การ เป็นคำนาม แปลว่า การกระทำ ผู้กระทำ มักเข้าสมกับคำอื่นหรือรวมกับคำอื่น หมายถึงการกระทำ หรือผู้กระทำกรนั้น เช่น กุมภการ ตุลาการ แต่ถ้านำหน้าคำกริยาจะกลายเป็นคำลักษณะนาม เช่น การเดิน การนั่ง เป็นต้น 2) คำว่า เผยเป็นคำกริยา มีความหมายว่า เบิก เปิด ขยาย แยกออก และคำว่า 3) แผ่ เป็นคำกริยาหมายถึง คลี่ ขยาย ทำให้แบนยืดออกไป ทำให้ขยายออกไป ขยายไปให้ เช่น “แผ่อำณาเขต แผ่ส่วนบุญ แผ่เมตตา แผ่อำนาจ” เป็นต้น เมื่อรวมคำทั้งสามเป็นคำเดียวกันแล้วเกิดเป็นใหม่ว่า “การเผยแผ่” จึงได้ความหมายว่า การทำให้ขยายออกไป ขยายออกไป การทำให้ขยายออกไป ขยายออกไป นั้น มีการใช้คำที่สื่อความถึงผู้กระทำด้วย ซึ่งมีคำที่ใช้กันอยู่ 2 คำ คือคำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแพร์” (สมพร เจริญพงศ์, 2544, หน้า 63)

การเผยแผ่ หมายถึง การเผยแพร์ การแพร่ข่าว การกระจายข่าวการขยาย หรือการกระจาย เป็นลักษณะของการถ่ายทอด มีวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่ชัดเจน การเผยแผ่จึงจะประสบผลสำเร็จ การเผยแผ่เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อตนเอง ต่อสังคมเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม และกระบวนการทางสังคม การเผยแผ่ที่ดีมีประสิทธิภาพจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะต้องเรียนรู้ให้เข้าใจ เป็นศาสตร์ที่ให้ผู้เรียนรู้จักวิธีค้นหาให้พบอัจฉริยภาพที่มีอยู่ในตนเพื่อพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด (กาญจนา แก้วเทพ, 2557)

การเผยแผ่ หมายถึง การแผ่ออกไปให้กว้างขวาง ให้อาว คำว่าเผยแผ่ เป็นคำประสม 2 คำเข้าด้วยกัน คือ คำว่า เผย กับ แผ่ คำว่า เผย เป็นคำไทยเดิม เป็นคำโดดเป็นคำพยางค์เดียว แปลว่า กาง

ออก เปิดออก อ้าออก ยกออก แสดงออก ให้เห็นได้ เช่น เปิดเผย เผยความนัย เป็นต้น ส่วนคำว่า แผ่น เป็นคำไทยเดิม คำโดด พยางค์เดียว แปลว่า ทำให้กว้าง ทำให้ยาว ทำให้ขยายออกไปกว่าเดิม เช่น แผ่นแม่เบี้ย แผ่นพังพาน แผ่นแผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นข้าวปลาอาหารแห้ง แผ่นท้องปลา แผ่นเสื่อ เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

การเผยแผ่ หมายถึง การกระจายออกไป การทำให้ขยายออกไป การทำให้กว้างขวางออกไป การทำให้มากกว่าเก่าที่เคยมีอยู่ การเผยแผ่ นิยมใช้กับคำสอนของศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา อีกความหมาย คือ การเปิดเผยคำสอนให้และทำให้ขยายกว้างขวางออกไปยังผู้อื่น ที่อื่น เป็นต้น ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เอกสารที่ออกมาจากหน่วยงานเหล่านี้มักจะใช้คำว่า “เผยแผ่” มากกว่า “เผยแพร์” (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้คำอธิบายไว้ว่าเผยแผ่ เป็นคำกริยา ทำให้ขยายออกไป ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา เผยแพร์ เป็นคำกริยา โฆษณาให้แพร่หลาย เช่น เผยแพร่ความรู้คำอธิบายต่อไปนี้เป็นความต่างระหว่าง “เผยแผ่” กับ “เผยแพร์” ที่คาดว่าทำให้นานผู้อ่านกระจางแจ้งขึ้น สามารถแยกความต่างได้เผยแผ่ เป็นการทำให้ขยายออกไปโดยไม่ทิ้งหลักเดิม ของเดิมเป็นอย่างไรก็ขยายออกไปตามนั้นทุกประการ เช่นแผ่เสื่อ แผ่สาด ทำนผู้อ่านที่เคยแผ่เสื่อ ลองนึกภาพดู เมื่อแผ่เสื่อออกไป เสื่อผืนนั้นก็ขยายกว้างออกไป และที่ขยายออกไปก็เป็นเสื่อผืนนั้นนั่นเอง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

เผยแพร์ เป็นการทำให้ขยายออกไปเหมือนกัน แต่ต้องทิ้งของเดิมไป ตัดขาดจากของเดิมไป เช่น การแพร่ของเชื้อโรค เชื้อโรคที่แพร่จากสถานที่แห่งหนึ่งไปอีกที่หนึ่งเป็นเชื้อโรคคนละตัวกัน ไม่ใช่เชื้อโรคตัวเดียวกัน

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจึงมักใช้คำว่า เผยแผ่ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมาอย่างไร ผู้ที่นำไปเผยแผ่ก็นำคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนั้นไปเผยแผ่ให้ขยายออกไปโดยไม่ทิ้งหลักตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ไม่นำความคิดหรือความเห็นของตนเองสอดแทรกเข้าไปด้วย คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คำว่า เผยแผ่ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า เผยแพร์ เป็นคำที่มีเสียงใกล้เคียงกัน ความหมายใกล้เคียงกัน คำว่า “เผยแผ่” เป็นคำเก่า หมายถึง ขยายออกไป หรือ ทำให้ขยายออกไป เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายความว่า ทรงขยายลัทธิ ความเชื่อ ออกไปด้วยการยกเอาลักษณะของสิ่งนั้นมาเผยให้เห็นตามที่ เป็นจริงส่วน “เผยแพร์” ก็มีความหมายว่า ทำให้ขยายออกไป ทำให้แพร่หลายด้วยการกระจายข่าวสารไปสู่ผู้รับให้มากที่สุด ใช้ได้กว้างกว่า เผยแผ่ เช่น เผยแพร์ข่าว เผยแพร์ความรู้ เผยแพร์ชื่อเสียง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป คำว่า การเผยแผ่ หมายถึง การกระทำที่มุ่งให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งขยายออกไป กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยยังคงรักษาเนื้อหาหรือหลักเดิมไว้อย่างครบถ้วน การเผยแผ่จึงเป็นกระบวนการ ถ่ายทอดที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน ทั้งในด้านศาสนา ความรู้ และวัฒนธรรม มีลักษณะของการเปิดเผย แสดงออก และขยายผลให้กว้างไกล การเผยแผ่ต่างจาก “การเผยแพร่” ตรงที่ไม่เปลี่ยนแปลงต้นแบบ หรือหลักการเดิม แต่เป็นการต่อยอดให้แพร่หลายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนา “การเผยแผ่” หมายถึง การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาถ่ายทอดต่อโดยไม่บิดเบือน เป็นการขยายธรรมะให้เข้าถึง ประชาชนอย่างบริสุทธิ์และถูกต้อง จึงนับเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์และ สังคมโดยรวม

2.2.1 ความหมายของการเผยแผ่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

คำว่า เผยแผ่ ในพระวินัยปิฎก หมายถึง การประกาศและนำพระธรรมวินัยออกไปสู่ สาธารณชน เพื่อประโยชน์สุขของหมู่ชน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” แสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่ใน พระวินัยปิฎกคือ การประกาศพระธรรมวินัยด้วยเมตตากรุณา เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ และ เพื่อให้พระศาสดาดำรงมั่นคง (พระไตรปิฎก, 2539, หน้า 28)

คำว่า เผยแผ่ ในพระสุตตันตปิฎก หมายถึง การแสดงพระธรรมแก่ประชาชน ด้วยถ้อยคำอัน ชัดเจน ตรงไปตรงมา เพื่อให้เข้าใจง่ายและเข้าถึงหลักคำสอนพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน โอวาทปาติโมกข์ว่า “สพฺพปาปสฺส อกรรม กุสลสฺสุปสมฺบทา สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ” แปลว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี่เป็นคำสอน ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” แสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่ในพระสุตตันตปิฎกคือ การแสดงพระธรรมแก่ ชนทั้งหลายด้วยถ้อยคำอันกะทัดรัด ชัดเจน และเป็นหลักการสากล เพื่อให้เข้าถึงแก่นสารของพระ ศาสนา (พระไตรปิฎก, 2539, หน้า 39)

คำว่า เผยแผ่ ในพระอภิธรรมปิฎก หมายถึง การแจกแจง จำแนก และอธิบายพระธรรมใน เชิงปรมาตถธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและสืบต่อการเรียนการสอนในระยะยาว ในอภิธรรมปิฎก เล่ม 33 ธรรมสังคณี ได้แจกแจงธรรมฝ่ายกุศล อกุศล และอัพยาภกตไว้อย่างละเอียด เพื่อเป็นเครื่องมือให้ผู้ศึกษาเจริญปัญญา (พระไตรปิฎก, 2539, หน้า 1 - 2)

กรมการศาสนา (2551, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกวิถีที่ไม่ขัดต่อ พระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติใน ชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด

การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือธรรมะ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดโครงการต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือ มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแพร่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น

กรมการศาสนา (2540, หน้า 9) การเผยแพร่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนา ขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแผ่ ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไป ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์สุขแก่ ชาวโลก หัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้ เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่ จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอา วาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่ง สอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และ 2) เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์

สรุป การเผยแผ่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง การประกาศพระธรรมวินัยเพื่อประโยชน์ สุขแก่สรรพสัตว์ โดยยึดหลักเมตตากรุณาและความเสียสละ (พระวินัยปิฎก) การแสดงธรรมอย่าง ชัดเจนและเข้าใจง่าย เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงแก่นแท้ของคำสอน (พระสุตตันตปิฎก) และการอธิบาย ธรรมเชิงลึกอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาปัญญาให้มั่นคง (พระอภิธรรมปิฎก) การเผยแผ่จึงมิใช่เพียง การประกาศศาสนา แต่เป็นการสืบต่อพระธรรมเพื่อเกื้อกูลแก่โลก กรมการศาสนาได้ขยายความว่า การเผยแผ่คือภารกิจสำคัญของพระสงฆ์ในการถ่ายทอดหลักธรรมทั้งในวัดและนอกวัด เพื่อให้ ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง อันเป็นหนทางสู่ความสุขสงบของสังคม โดยรวม

2.2.2 ความหมายของการเผยแผ่ตามนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปถญ) (2540, หน้า 148-155) กล่าวถึง การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอันเป็นภารกิจหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ไว้ ดังนี้ 1) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ 2) แนะนำสั่งสอนอบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนาพิธีและ การปฏิบัติ 3) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดย ถูกต้อง

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2548, หน้า 35) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การขยายออกไป การทำให้ขยายออกไป หมายถึง สิ่งที่ยิ่งใหญ่อยู่แล้วทำให้ขยายออกไป เช่น

การแผ่กระจายดาภิณการของพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงแผ่กระจายดาภิณการด้วยการส่งพระมหินทะไปยังประเทศศรีลังกา

พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน) (2543, หน้า 137) กล่าวว่า เทคนิคเป็นภาษาต่างประเทศตรงกับภาษาไทยว่า ศิลปะๆ คือ วิธีการเผยแผ่ที่จะประสบผลสำเร็จ ต้องประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ คือคำคมชนิด สุภาชิตหน้อย อร่อยต้องมีคำกลอน ไม่่งวงนอนต้องมีข้าชั้น ตรงใจไปนานต้องมีแหล่ รวมความว่า ต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ ศาสตร์คือความรู้ ศิลป์คือวิธีการหรือเทคนิค

พระมหาสมัย ผาสุกโก (2562, หน้า 26) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่ ในหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า การเผยแผ่ได้แก่การกระจายเรื่องราวที่รวมอยู่ในวงแคบให้ออกสู่วงกว้างได้ตามวัตถุประสงค์ และเป็นเรื่องที่ดี มีเหตุผลเชื่อถือได้ โดยมุ่งหมายที่การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต่างจากการเผยแพร่ เช่น เผยแพร่ ข่าวสาร อาจมีเรื่องจริงบ้าง ไม่จริงบ้าง ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ให้ขยายวงกว้างออกไปสู่สังคมทั่วไป โดยประสงค์จะให้เกิดผลตามที่ผู้เผยแผ่พึงประสงค์

แก้ว ชิตตะชบ (2553, หน้า 26) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในที่นี้ หมายถึงการนำเอาหลักธรรมคำสอนอันประเสริฐอันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตา เป็นต้น เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยยึดเอาอุดมคติ อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสไว้

วิศิษฐ์ พงศ์พัฒนจิต (2546, หน้า 21) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในคู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า ความหมาย เผยแผ่ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยายกว้างขวางออกไป สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึงการนำเอาหลักธรรมคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม ให้มีความเมตตา เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยยึดเอาอุดมการณ์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าศาสดาเอกของโลก ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อนุเคราะห์สัตว์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ (คำอธิบาย) และพยัญชนะ (หัวข้อ) ให้ครบบริบูรณ์บริสุทธิ์เถิด” คำว่าเผยแผ่ และเผยแพร่ ในความหมายทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความหมายต่างกัน “การเผยแผ่” หมายถึงการ

เปิดเผยสิ่งที่ปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น เหมือนคำว่า “ตีแผ่” แต่คำนี้ใช้ในทำนองประจานคือเปิดเผยสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่ลึกลับให้คนได้รู้ได้เห็น แต่คำว่า “เผยแผ่” คือการเปิดเผยของดีที่คนยังไม่ได้รู้ ยังไม่ได้เห็น ให้ได้รู้ให้ได้เห็นทั่วกัน และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น แผ่เมตตา แผ่ความสุข ช่วยเหลือเพื่อแผ่ เป็นต้น ส่วนคำว่า “เผยแพร่ง” หมายถึงการขยายหรือการกระจายออกไปในวงกว้าง คือ สิ่งนั้น ไม่ได้ปกปิด แต่มีอยู่ในขอบเขตจำกัด เมื่อต้องการจะขยายออกไปในวงกว้าง จะใช้คำว่าเผยแพร่ง และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่งภาพ แพร่งข่าว แพร่งเชื้อ เป็นต้น ดังนั้น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นนามธรรม จึงควรใช้คำว่า เผยแผ่ จึงจะเหมาะกว่า คำว่า เผยแพร่ง

วศิน อินทสระ (2536, หน้า 37) กล่าวว่า การเผยแผ่งพระพุทธศาสนาหมายถึง การพูดการสั่งสอน การแนะนำ การเขียนหนังสือ การเป็นตัวอย่าง การทำให้ดู การอยู่ให้เห็น

จางงค์ ทองประเสริฐ (2514, หน้า 286) ได้ให้ความหมายว่า การเผยแผ่งพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในชมพูทวีป หลังจากพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้วเหล่าพระสงฆ์สาวกได้ช่วยกันเผยแผ่งพระพุทธศาสนา จนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์การทำตียสังคายนา เสร็จแล้วได้อาราธนาให้พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระเลือกสรรพระอรหันต์ส่งไปเผยแผ่งพระพุทธศาสนายังนานาประเทศ จำนวน 9 สายเมื่อ พ.ศ.303 พระพุทธศาสนาจึงได้แพร่หลายออกไปนอกประเทศอินเดียแต่ครั้งกระนั้น โดยพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ ได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ

วิทย์ วิศเวทย์ (2533, หน้า 114) ได้ให้ความหมายว่า การเผยแผ่งพระศาสนา คือ การทำให้ผู้อื่นรู้และเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาให้ถูกต้องให้รู้จักประวัติความเป็นมาของศาสนา ให้เห็นการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนา เมื่อรู้และเห็นแล้ว ใครมีศรัทธาจะนับถือหรือไม่ก็เป็นสิทธิของแต่ละคน เราไม่ควรใช้วิธีเอาอำมิสเข้าล่อ ยัดเยียด บังคับหรือข่มขู่ให้เขานับถือ เพราะเขาก็จะนับถือแต่ปาก หรือนับถือพอเป็นพิธี แต่ใจจริงนั้นไม่

ในหนังสือเรียนพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้กล่าวถึงการเผยแผ่งศาสนาบ้าง ในที่นี้จะพูดถึงการเผยแผ่งพระพุทธศาสนากับคนที่เป็่นชาวพุทธด้วยกัน เพราะชาวพุทธบางคนเป็นชาวพุทธแต่ชื่อ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาน้อย ส่วนการปฏิบัติตามก็มักจะมีได้กระทำกัน ผู้ที่จะเผยแผ่งพระพุทธศาสนาได้นั้น ก่อนอื่นตัวเองต้องเป็นศาสนิกชนที่ดี คือ รู้และเข้าใจหลักธรรมถูกต้องและปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นด้วย เหมือนครูสอนดนตรี ต้องรู้และเข้าใจทฤษฎีดนตรีและเล่นดนตรีให้ดีด้วย ถ้ารู้แต่ทฤษฎี แต่ตัวเองเล่นดนตรีไม่เป็น จะสอนให้คนอื่นเล่นได้ยังไง นักเรียนนั้นยังมิได้ศึกษาพระพุทธศาสนามากนัก ฉะนั้นในการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีจึงไม่จำเป็นต้องรู้หลักธรรมลึกซึ้งนักก็ได้ เอาแค่รักชาติ 5

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น หมายถึง การที่พระพุทธองค์ ได้ตรัสรู้แล้วทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดแสดงธรรมอันพระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว แสดงให้สัตว์โลก หรือเวไนยสัตว์ผู้มีอริยธรรมคือกิเลสในปัญญาจักษุณ้อยซึ่งเป็นผู้สามารถจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระองค์จะแสดงได้เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้แก่สาวก พระพุทธองค์ก็ทรงส่งสาวกไปประกาศพระธรรมวินัย เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทำความพันทุกข์แก่หมู่สรรพสัตว์ทั้งปวง

2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ผู้ปฏิบัติแล้วเห็นผลในการปฏิบัติ หลักศาสนาหรือแก่นของศาสนานี้ขึ้นอยู่กับที่การประพฤติปฏิบัติให้เห็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 ที่องค์ศาสดาทรงค้นพบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลและหลังพุทธกาล อันเป็นการปฏิบัติศาสนกิจสำคัญของพระพุทธองค์กับทั้งหลายพุทธสาวกทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่หมู่ชนเป็นอันมากทำให้ผู้สดับบรรลุลุทธิธรรมที่เป็นสัทธรรมความจริงตามสมควรแก่สติปัญญา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลแล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนธรรมแก่พระสาวกแล้ว บรรดาพระสาวกที่บรรลุลุทธิธรรมแล้วต่างก็ต้องมุ่งหน้าออกสู่การเผยแผ่พระศาสนามาทั้งสิ้น แม้พระพุทธองค์เอง นับตั้งแต่ทรงตรัสรู้จนตรัสสัมโพธิญาณมานั้น พุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญตลอดระยะเวลา 45 พรรษาแห่งพระชนม์ชีพนั้นก็มิใช่เป้าหมายเพื่อให้พุทธธรรมนั้นแผ่ขยายออกไปสู่มหาชนโดยทั่วไปจุดเดียวกัน ดังพุทธโอวาทของพระองค์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ทวีปและมนุษย์ทั้งหลาย” และเนื่องจากเป้าหมายของการเผยแผ่ศาสนานี้ อยู่ที่การทำให้พระพุทธศาสนาเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนและสังคมที่มุ่งเข้าไปให้มากที่สุด ดังนั้น กระบวนการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านหนึ่งก็ย่อมมีความหมายเท่ากับการสื่อสารด้วย

วศิน อินทสระ และไชย ฌ พล ได้อธิบายไว้ว่า การเผยแผ่ธรรมนั้นทำได้ 3 วิธี คือ 1) การพูด 2) การเขียน และ 3) การทำตัวอย่างให้ดูเป็นอยู่ให้เห็น ซึ่งการเผยแผ่โดยการพูดนั้นเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายประการ เช่น คุณสมบัติของผู้พูด (หรือผู้แสดงธรรม) การเตรียมตัวของผู้พูด การค้นคว้าหาความรู้ที่เพียงพอ การเตรียมหลักฐานประกอบในการพูด และบุคลิกภาพของผู้พูด เป็นต้น ขณะที่การเผยแผ่โดยการเขียนนั้นมีความแตกต่างออกไป เพราะการเขียนเป็นการแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิด ความคาดหวัง ความใฝ่ฝัน ภูมิปัญญาของผู้เขียนเช่นเดียวกับการพูดเพียงแต่ต้องใช้เวลามากกว่าและสามารถประดิษฐ์ (ถ้อยความในการเขียน) ให้สวยงามกว่าคำพูดได้

ส่วนการเผยแผ่โดยการทำตัวอย่างให้เห็นนั้น เป็นเรื่องสำคัญมากในการสอน สำหรับคนใกล้ชิดแล้วสำคัญกว่าการสอนด้วยวาจา เพราะตัวอย่างที่เขาได้เห็นนั้นเป็นเหมือนภาพยนตร์ที่ฉายซ้ำแล้วซ้ำเล่าให้เขาได้ดูอยู่ทุกวันถ้าเขานิยมชมชอบบทบาทและการกระทำคำพูดของเราผู้เป็นต้นแบบ

แล้ว (บทบาทความคิด การพูดและการกระทำของเรา) ก็จะซึมลึกลงไปในการรู้สึกนึกคิดของเขา และถูกหล่อหลอมจนเป็นอุปนิสัยอันถาวรต่อไป การทำตัวเองให้ดีจึงเป็นการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในตัว

อรทัย พนาราม กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น หมายถึง การนำคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปรากฏต่อการรับรู้ของบุคคล กลุ่มบุคคลและมวลชน ผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชน โดยมุ่งหวังให้ผู้รับเข้าใจและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์คือสามารถสงบระงับกิเลสในระดับต่าง ๆ จนถึงพระนิพพาน ซึ่งการเผยแผ่ศาสนาแต่เดิมที่เป็นการสื่อสารระดับบุคคลซึ่งแบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) การสื่อสารในกลุ่ม (Group Communication) และการพูดในที่สาธารณะ (Public Speaking) การสื่อสารระดับบุคคลนี้จะปรากฏอยู่ทุกรูปแบบในการเทศนาของพระพุทธเจ้าสู่พระสาวกและเวไนยสัตว์ การสั่งสอนพระธรรมของพระสาวกสู่ผู้คน การฟังธรรม คือ ปรียัติและการนำธรรมะนั้นมาปฏิบัติจนเกิดผล คือปฏิบัติเป็นการปฏิบัติตามสิกขา 3 คือการศึกษาพระพุทธศาสนาตามลำดับขั้นเพื่อให้สัมฤทธิ์ผล เป็นการสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) ที่เกิดขึ้นภายในเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนสื่อสารตอบโต้กับตนเองโดยระบบประสาทส่วนต่าง ๆ ตอบโต้กันภายใน ในทางพระพุทธศาสนานั้นก็คือกระบวนการเรียนรู้ ชัดเกลากิเลสในใจตน และแสดงออกมาเป็นคุณธรรมในระดับขั้นต่าง ๆ ได้แก่ ทาน ศีลและภาวนา การสื่อสารทั้งสองแบบนี้เป็นการสื่อสารที่ได้ผลมากที่สุดในการศึกษาพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพของสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป ทำให้รูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องขยายตัวมาสู่สื่อมวลชน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมให้มากที่สุดโดยที่ ลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชนนั้นมีปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ (คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์รายวันฉบับต่าง ๆ) นิตยสารและวารสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ การจัดตั้งคลื่นวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา การแทรกการธรรมะคั่นระหว่างรายการทั่วไป ฯลฯ การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตและมัลติมีเดียร่วมในการเผยแผ่หลักธรรมเป็นต้น (ศรัณย์ เลิศรักษ์มงคล, 2554 หน้า 17)

สมานจิต ภิรมย์รัตน์ (2546, หน้า 2-3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันนี้มีปัญหาที่ส่งสมมาเป็นระยะ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับพระสังฆาธิการตั้งแต่เจ้าคณะปกครองจนมาถึงเจ้าอาวาส ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ 2 ลักษณะ คือ (1) หน้าที่ในกิจการคณะสงฆ์ (2) หน้าที่ต่อบ้านเมือง ปัญหาที่เกิดเป็นปฐมเหตุ คือ (1) พระสังฆาธิการไม่เอาใจใส่ดูแลอบรมพระที่อยู่ใต้ปกครองให้เรียบร้อย (2) เมื่อเกิดทำความผิดแล้วยังทำผิดซ้ำ และทำให้เกิดมีความผิดที่ลุกลามออกสื่อขยายในวงกว้าง เนื่องมาจากพระเหล่านั้นขาดจิตสำนึกของความเป็นพระสงฆ์ และผู้ปกครองยังขาดการอบรมดูแลอีกด้วย

สรุปว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติที่เน้นผลสัมฤทธิ์ทางจิตใจ โดยมีแก่นสารอยู่ที่อริยสัจ 4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนานับตั้งแต่พุทธกาลจึงถือเป็นภารกิจสำคัญของพระพุทธเจ้าและพระสาวก เพื่อให้พระธรรมแผ่ขยายสู่มหาชนและฝังรากในวิถีชีวิตของสังคม กระบวนการเผยแผ่สามารถมองได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร ทั้งในระดับบุคคลและมวลชน โดยมีวิธีการหลักได้แก่ การพูด การเขียน และการทำตนเป็นแบบอย่าง ซึ่งล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้รับเกิดความเข้าใจนำไปปฏิบัติ และบรรลุผลตามลำดับสิกขา 3 อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ทั้งนี้ แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนายังคงดำเนินต่อผ่านสื่อสมัยใหม่ เพื่อธำรงไว้ซึ่งคุณค่าและความจริงอันเป็นสัจธรรมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

2.4 หลักการการเผยแผ่

พระสัทธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่จะน้อมนำมาศึกษาและปฏิบัติตาม เพราะเป็นหลักและเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษยชาติ องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า” (ขุ.ธ. 25/23/38) ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคลและยังเป็นเหตุสร้างสันติสุขให้แก่โลกมนุษย์เป็นอันมาก พระพุทธองค์ทรงวางหลักการสำหรับเผยแผ่ศาสนาไว้ โดยมีหัวข้อหลักที่สำคัญคือ โอวาทปาติโมกข์ มีรายละเอียดดังนี้

งานหลักของพระพุทธองค์คือการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหัวใจหลักสำคัญที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้ แต่ก็ทรงพิจารณาว่า ธรรมที่พระองค์ค้นพบและทรงตรัสรู้ขึ้นเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ยากแก่เวไนยสัตว์ที่เต็มไปด้วยกิเลสทั้งผู้ที่มีกิเลสมาก กิเลสปานกลางและผู้มีกิเลสเบาบาง ยากแก่จะรู้ซึ่งได้ แต่กระนั้นพระองค์ก็ทรงตระหนักและพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณทรงเห็นว่า เหล่าเวไนยสัตว์ที่จะรับพระสัทธรรมได้นั้นเปรียบเหมือนบัวสี่เหล่า อันได้แก่ บัวที่พ้นน้ำแล้ว บัวที่ปรึมน้ำ บัวที่อยู่ใต้น้ำ และบัวที่งอกใหม่จากเหง้าใต้น้ำ พระองค์ใช้หลักการหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเหมาะสมตามภูมิปัญญาความรู้ จ्ञาสนา บารมี อุปนิสัย ภูมิหลังที่สร้างสมมาแต่อดีตและในขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีตามท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้ผู้ที่ได้ศึกษาเกิดความรู้ความเข้าใจ ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุมรรคผลนิพพาน วงล้อแห่งพระธรรมหรือวงล้อแห่งการเปลี่ยนแปลง (ธรรมจักร) ได้ขับเคลื่อนเข้าสู่กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพระสงฆ์สาวกสืบทอดกันมา นับตั้งแต่อดีตกาลจวบจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ทรงมีหลักวิธีการเผยแผ่หลากหลายประการ ทรงมีหลักการและหลักปฏิบัติ ทรงจำแนกแยกแยะออกไปตามความเหมาะสมของบุคคล สถานที่ เวลา และตามเหตุปัจจัย เป็นผลให้ประสบความสำเร็จมากมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.4.1 โอวาทปาติโมกข์

หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาได้แก่ พุทธพจน์ 3 คาถา ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันต์ 1,250 รูปมาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ พระเวฬุวนารามในวันเพ็ญเดือน 3 ที่เรียกกันว่าวันมาฆบูชา พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์นี้ แก่ที่ประชุมสงฆ์เป็นเวลา 20 พรรษา ก่อนที่จะโปรดให้สวดปาติโมกข์อย่างปัจจุบันนี้แทน โอวาทปาติโมกข์ สรุปลำดับ 3 ส่วนดังนี้ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 ได้แก่

1) หลักการ 3

หลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง หลักที่ต้องปฏิบัติตนของพุทธบริษัททั้งหลาย 3 ประการ ได้แก่

1) การไม่ทำบาปทั้งปวง คำว่า บาปทั้งปวง หมายถึง อกุศลกรรมทั้งหมด ในพระพุทธศาสนา ได้จัดการกระทำที่เป็นอกุศลไว้เป็น 3 ระดับ คือ

1) ระดับต้น ได้แก่ อกุศลกรรมในระดับศีล คือ การล่วงละเมิดทั้ง 5 คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดเท็จ และการดื่มสุราและเมรัย ศีลในระดับนี้เป็นระดับรักษาสังคมไม่ให้วุ่นวาย เตือนรื้อนเป็นเครื่องมือสร้างความสันติสุขและสันติภาพ เป็นหนทางนำไปสู่สันติสุขและสันติภาพได้ในที่สุด

2) ระดับกลาง ได้แก่ อกุศลในระดับกรรมบถ 10 ประการ อันเป็นความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ ความชั่วทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ ความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เป็นระดับที่มีความละเอียดขึ้น รวมถึงทั้งทางใจด้วย

3) ระดับสูง ได้แก่ ระดับ อกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นความชั่วที่แฝงอยู่ในการกระทำที่ดูภายนอกอาจเป็นการทำความดี แต่ยังเป็นการกระทำที่มีอกุศลมูลเป็นฐานให้กระทำ จึงถือได้ว่า เป็นระดับสูง ดังข้อความในสังคีตสูตรว่า "ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม 3 อย่าง พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบมีอยู่แล ธรรม 3 เป็น โฉน คือ อกุศลมูล 1. โลภะ ความโลภ 2. โทสะ ความโกรธ 3. โมหะ ความหลง (ที.ป. 16/228/164) สรุปลำดับว่า การกระทำที่เป็นอกุศลทั้งปวงนั้น พระภิกษุผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องรู้และเข้าใจ เพื่อแสดงให้เห็นว่า การไม่ทำบาปทั้งปวงนั้น มีลักษณะที่แยกได้ดังแสดงแล้ว

2) การทำความดีให้ถึงพร้อม คำว่า "ความดี" ก็เป็นคำตรงกันข้ามกับความชั่วที่กล่าวแล้วในเบื้องต้น การวินิจฉัยโดยการพิจารณาดูที่ผลของการกระทำ การตัดสินประการที่สองนี้ หมายถึง วิธีการวินิจฉัยตัดสินจริยธรรมโดยการพิจารณาผลที่ปรากฏเกิดขึ้นจากการกระทำ ดังพุทธพจน์ว่า บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมเตือนรื้อนภายหลัง มีหน้าองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ เสวยผลแห่งกรรมใด

กรรมนั้นทำแล้วไม่ดีเลย บุคคลทำกรรมใดแล้ว ไม่เดือดร้อนในภายหลัง มีหัวใจเข้มแข็ง เบิกบาน เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วเป็นการดี (ส.ส. 24/281/164) การทำความดีจึงนำมาแสดงเป็นลำดับขึ้นได้ดังนี้

1) ความดีระดับต้น หมายถึง การมีเบญจธรรม ที่เป็นธรรมสนับสนุนให้การรักษาศีลเป็นไปด้วยดี ได้แก่ ความมีเมตตา มีจาคะ มีความพอใจในคู่ครองของตน มีสัจจะและมีสติไม่ประมาท เมตตาได้ชื่อว่า ส่งเสริมการสร้างเกราะป้องกันภัยแก่ทุกชีวิต เพราะสามารถรักษาความเป็นปกติของมนุษย์ได้ 3 อย่างคือ 1) กายปกติ คือ ไม่ประพฤติดำทลาม ไม่อันทพาล ไม่ก่อความเดือดร้อน หากแต่สำรวมในกิริยา กระทำแต่สิ่งที่ดีงาม มีจรรยา มารยาท นอบน้อม สุภาพอ่อนโยน 2) วาจาปกติ คือ ไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดนินทา ใส่ร้ายป้ายสี ดุหมั่นเหยียดหยาม หากแต่สำรวมในวาจา กล่าวคำสัตย์ อ่อนหวาน ไพเราะเสนาะหู 3) ใจปกติ คือ ไม่คิดเพ่งเล็งผู้อื่นในแง่ร้าย ไม่คิดพยาบาทหรือปองร้ายเขา และไม่คิดเห็นผิดหาก แต่สำรวมในความคิดที่ดีเป็นมงคล คิดทดแทนบุญคุณ คิดให้อภัย (นิธิ น้อย ศษว้ตร, 2522, หน้า 168-170)

2) ความดีระดับกลาง ได้แก่ การปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ การทำความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดมในคู่ครอง การทำความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดปด ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด และไม่พูดเพ้อเจ้อ การทำความดีทางใจ ได้แก่ การไม่พยาบาท ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น และการมีสัมมาทิฐิ

3) ความดีระดับสูง ได้แก่ การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 หมายถึง ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับทุกข์ มี 8 ทาง ได้แก่ (ที. มหา 14/299/250)

1. สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ
3. สัมมาวาจา	การเจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ	การกระทำชอบ
5. สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายามะ	ความพยายามชอบ
7. สัมมาสติ	ความระลึกชอบ
8. สัมมาสมาธิ	ความตั้งจิตมั่นชอบ

มรรค หรืออริยมรรคมีองค์ 8 นี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ทางสายกลาง และมรรคมีองค์ 8 นี้ได้ชื่อว่า เป็นพรหมจรรย์ ผลแห่งพรหมจรรย์ ก็คือ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตผล บุคคลปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 ชื่อว่า ได้ดำเนินตามทางที่นำไปสู่พระนิพพาน (ส.มหา 30/112 – 113/66)

3) การทำจิตให้ผ่องใส ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบ มี 5 ประการ ได้แก่

1. ความพอใจในกาม (กามฉันทะ)
2. ความอาฆาตพยาบาท (พยาบาท)
3. ความหุดหู่ท้อแท้ ง่วงเหงาหาวนอน (ถีนมิทธะ)
4. ความฟุ้งซ่าน รำคาญ (อุทธัจจะกุกกุกจะ)
5. ความลึกลับสงสัย (วิจิกิจฉา) เช่น สงสัยในผลของการทำความดีความชั่ว

การชำระจิตให้ผ่องใสถือเป็นหลักการสำคัญที่ชาวพุทธทุกคนต้องปฏิบัติ นิวรณ์เป็นธรรมที่สร้างความขุ่นมัวให้กับจิต ดังนั้นจะต้องชำระนิวรณ์ เป็นหลักการในพระพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐาน เป็นวิธีการฝึกจิตให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ อย่างมีสติสัมปชัญญะ เพื่อป้องกันกำจัดกิเลสไม่ให้เกิดขึ้นในชั้นธรรณานและเพื่อกำจัดอนุสัยกิเลส ที่มีอยู่ในจิตใจให้หมดไป อนุสัยกิเลส หมายถึง กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในสันดานเป็นกิเลสชนิดละเอียดที่สุดมี 7 อย่างคือ

1. กามราคะ ความกำหนัดในกาม
2. ปฏิฆะ ความหงุดหงิด
3. ทิฏฐิ ความเห็นผิด
4. วิจิกิจฉา ความลึกลับสงสัย
5. มานะ ความถือตัว
6. ภวราคะ ความกำหนัดในภพ
7. อวิชชา ความไม่รู้จริง

ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานเต็มที่แล้วจะเกิดผล คือ ยถาภูตญาณทัสสนะ กล่าวคือปัญญาที่รู้เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ในลักษณะ ๓ ประการ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ปัญญาที่รู้เห็นไตรลักษณ์เช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างประจักษ์แจ้งกับตัวผู้ปฏิบัติเอง เมื่อพิจารณาเห็นดังนี้แล้วจิตก็จะปล่อยวางไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจอุปาทานในสิ่งที่เข้าไปเกี่ยวข้อง สามารถกำจัดกิเลสได้อย่างถาวร บรรลุอมรรค ผล นิพพาน จิตเข้าถึงสภาวะที่บริสุทธิ์ เป็นการตัดกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติตามหลักการนี้ กล่าวอีกอย่างคือ สมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นกระบวนการชำระจิตให้ผ่องใส

2) อุดมการณ์ 4

ผู้เผยแผ่จะต้องทราบอุดมการณ์ในพระพุทธศาสนาโอวาทปาติโมกข์ประกอบไปด้วย

1) พระนิพพานเป็นบรมธรรมอันสูงสุด พระนิพพานเป็นบรมธรรมที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นเป้าหมายสุดท้ายของการปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา เมื่อเข้าถึงนิพพานจึงถือได้ว่าอยู่จบพรหมจรรย์ การกล่าวถึงนิพพานในที่นี้หมายถึงภาวะนิพพานและบุคคลผู้เข้าถึงภาวะ

นิพพานด้วย ซึ่งเป็นการใช้บุคคลผู้บรรลุนิพพานเป็นอุปกรณ์สำหรับทำความเข้าใจเกี่ยวกับนิพพาน มิใช่เป็นการบรรยายภาวะของนิพพานล้วน ๆ โดยตรง ทั้งนี้ เพราะภาวะของนิพพานเองแท้ ๆ วิญญูชนรู้ได้จำเพาะที่ตัวเอง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรคว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกาลใด ภิกษุละอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว ไมากาลนั้น ภิกษุนั้นก็ไม่ทำกรรมเป็นบุญ ไม่ทำกรรมเป็นบาป ไม่ทำกรรมเป็นอเนกชาเพราะสำรอกอวิชชาเสีย เพราะมีวิชชาเกิดขึ้น เมื่อไม่ทำ เมื่อไม่คิด ก็ไม่ถ่อมมันอะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ถ่อมมัน ก็ไม่สะดุ้งกลัว เมื่อไม่สะดุ้งกลัว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี (ส.นิ. 26/192/242) เมื่อเข้าถึงนิพพานเมื่อใดจึงได้ชื่อว่า จบกิจที่จะพึงศึกษาในพระพุทธศาสนา ที่เรียกชื่อว่า เป็นพระอเสขบุคคล ประการนี้จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

2) การอดทนอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง ความอดทนอดกลั้นต่อกิเลสตัณหาที่เข้ามาเสียดแทงผู้ปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องยากยิ่งที่จะเอาชนะได้ ผู้ใดที่สามารถชนะกิเลสได้ จึงนับได้ว่า เป็นผู้ชนะที่แท้จริง หลักปฏิบัติตนในพระพุทธศาสนานั้นต้องอาศัยความอดทนเป็นพื้นฐาน ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีคุณธรรมเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นคือ ความอดทนอดกลั้น (ขันติ)

1) อดทนอดกลั้นต่อการปฏิบัติตนตามข้อวัตรปฏิบัติ การดำรงชีวิตอยู่ในเพศนักบวชนั้นย่อมมีข้อวัตรปฏิบัติที่เข้มงวดที่เรียกว่า อยู่ในศีล รักษาศีล ได้แก่ สีลวิสุทธิ ความหมจดจ่อแห่งศีล หมายเอา ปาริสุทธศีล 4 คือ

1) ปาติโมกขสังวรศีล คือ ความสำรวมระวังในพระปาติโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต รักษาวินัย ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย

2) อินทริยสังวรศีล คือ ความสำรวมอินทริย์ ได้แก่ ระวังไม่ให้อกุศลธรรม ความชั่วครอบงำจิตใจในเรื่องรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง 6

3) อาชีวปาริสุทธศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม หมายเอา การบิณฑบาตเลี้ยงชีพ

4) ปัจจยสันนิสิตศีล คือ การใช้สอยปัจจัย 4 ด้วยปัญญาพิจารณาให้เป็นไปตามความหมาย และประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), (2525, หน้า 793-794)

3) ผู้ออกบวชและผู้สงบต้องไม่ทำร้ายและเบียดเบียนสรรพสัตว์ การไม่ทำร้ายและเบียดเบียนสรรพสัตว์เป็นรูปแบบในระดับอุดมการณ์สำคัญ เพราะการจะเป็นนักบวชและผู้สงบจะต้องมีคุณสมบัติเช่นนี้ เมื่อใดที่ทำร้ายและเบียดเบียนสรรพสัตว์ ความเป็นบรรพชิตและความเป็นสมณะก็หมดไป พระภิกษุผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังพระปุนณะ ผู้รักษาความเป็นบรรพชิตและความเป็นสมณะของตนด้วยชีวิตหากต้องมี ตามข้อความในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกปัณณวาทสูตรว่า

พระพุทธเจ้า ดูก่อนปุณณะ พวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบท ดุร้าย หยาบชานัก ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักดำ จักบริภาษเธอ เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น

พระปุณณะ: ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักดำ จักบริภาษข้าพระองค์ ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า พวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทนี้ ยังตึ๊งหน้าที่ไม่ให้การประหารเราด้วยฝ่ามือ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สูงสุด ข้าพระองค์มีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้

พระพุทธเจ้า: ดูก่อนปุณณะ ก็ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักปลิตชีพเธอเสียด้วยศาสตราอันคม เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น

พระปุณณะ: ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบท จักปลิตชีพข้าพระองค์ด้วยศาสตราอันคม ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่ามีเหล่าสาวกของพระผู้มีพระภาค ที่อึดอัดเกลียดชังร่างกายและชีวิต พวกนั้นแสวงหาศาสตราสังหารชีพอยู่แล เราไม่ต้องแสวงหาสิ่งตั้งนั้นเลย ก็ได้ศาสตราสังหารชีพแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สูงสุด ข้าพระองค์มีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้

พระพุทธเจ้า: ดีละ ๆ ปุณณะ เธอประกอบด้วยสมะและอุสมะแล้ว จักอาจเพื่อจะอยู่ในสุนาปรันตชนบทได้แล ดูก่อนปุณณะ เธอจงสำคัญกาลที่ควรในบัดนี้เถิด (ม.อ. 23/756-763/437 - 440)

จากบทสนทนาดังกล่าวพอสรุปได้ว่า พระภิกษุทั้งหลายเป็นผู้รับทราบปฏิบัติกันเพื่อความ เป็นบรรพชิต คือผู้หลีกเลี่ยงจากบ้านเรือนของตนและหลีกเลี่ยงจากการเบียดเบียนผู้อื่น เพื่อความเป็น สมณะ คือ เป็นผู้สงบจากการทำร้ายตนและทำลายผู้อื่น

สรุปได้ว่า หลักทั้ง 4 ข้อในโอวาทปาติโมกข์นั้นเป็นระดับอุดมการณ์ใหญ่ที่พระภิกษุใน พระพุทธศาสนาต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ต้องระลึกรู้เสมอถึงเป้าหมายในการเข้ามาบวช ระลึกร ะเสมอว่าต้องมีความอดทน อดกลั้น และต้องไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้ใดอีก นี่คือรูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในพุทธกาล

3) วิธีการ 6

วิธีการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้า เป็นคุณสมบัติของนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลักษณะ ความประพฤติที่แสดงถึงคุณสมบัติภายใน และคุณสมบัติจะแสดงออกในภายนอกด้วย วิธีการของผู้ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในการชักนำ แนะนำพร่ำสอนผู้อื่นให้เป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ มีอยู่ 6 ข้อ ได้แก่

วิธีการที่ 1 อนุปวาโท ไม่ว่าร้ายใคร ไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่า พระพุทธศาสนาคืออะไร การไม่กล่าวร้ายใคร เป็นสมบัติขั้นสำคัญสำหรับนักเผยแผ่ การไม่ว่าร้าย ได้แก่ นักเผยแผ่เป็นผู้สงบกาย สงบวาจา และสงบใจ ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่ขุ่นมัวเข้ามาบังการจิตใจได้

เช่น เมื่อถูกใครว่ากล่าวในทางเสียหาย ก็สามารถควบคุมใจของตนให้สงบได้ ไม่ตอบโต้ผู้ที่ว่ากล่าวนั้น ดังพุทธภาษิตที่ว่า “โกธं ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆฺกฺความโกรธได้แล้วย่อมอยู่เป็นสุข” (ส.ส. 15/199/57)

วิธีการที่ 2 อนุปฆาโต ไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช่กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ไม่ทำร้าย ยึดหลัก อหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผลจนกระทั่งเขาอยากลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง การไม่ทำร้ายกันด้วยคำพูดก็เช่นเดียวกัน ถือว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญที่นักเผยแผ่จะต้องคำนึงเสมอ การทำร้ายผู้อื่นไม่ว่าด้วยตนเองหรือสั่งให้คนอื่นกระทำนั้น นับว่าผิดจากหลักการเผยแผ่ทาง พระพุทธศาสนา ฉะนั้น ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์อย่างไร นักเผยแผ่ก็ต้องไม่ทำร้ายผู้อื่น แม้ว่าตนเองอาจได้รับความลำบากเพียงใดก็ตาม ก็ต้องอดทนให้ได้

วิธีการที่ 3 ปาฏิโมกฺเข จ สฺวโร มีความสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี การสำรวมสังวรในพระ ปาฏิโมกข์ ซึ่งหมายถึงศีล หรือข้อกำหนดความประพฤติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ความสำรวมในพระ ปาฏิโมกข์ของพระภิกษุผู้ทำการเผยแผ่พุทธธรรมนั้นต้องมีความสำรวมกาย วาจา ใจ ซึ่งจะมีส่วนอย่าง มากต่อการชักจูงให้ผู้คนเป็นคนดีได้ เช่น สอนผู้คนไม่ให้ว่าร้ายผู้อื่น แต่ผู้สอนกลับกระทำลงไปเสียเอง แล้วใครจะเชื่อถือปฏิบัติตามและการเผยแผ่นั้นก็ล้มเหลว

วิธีการที่ 4 มตตณฺณตฺตา จ ภตตสฺมี รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอย ปัจจัยสี่ เพื่อจะได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น การเป็นผู้รู้จักประมาณใน ภัตตาหารนั้น ผู้เป็นนักเผยแผ่นั้น ต้องรู้จักควบคุมความอยากของตนให้ได้ กล่าวคือ รับประทาน อาหารเพียงพอต่อร่างกาย ไม่ให้หิวหรืออึดอัดจนเกินไป คิดว่าการรับประทานอาหารก็เพียงจะมี กำลังทางร่างกาย และสติปัญญาในการสั่งสอนผู้อื่น มิใช่เพื่อความหลงมัวเมา มักมาก เห็นแต่กิน เป็น ต้น

วิธีการที่ 5 ปนตณฺจ สยนาสนํ นังนอนในที่สงบ วิธีการปฏิบัติตนอีกประการหนึ่งก็คือ การ ขอบอญูในที่อันสงบ สงัด เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรสมณธรรม พระภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องเป็นผู้ ไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่ ดังนั้น พระภิกษุสงฆ์เมื่อบวชเข้ามาแล้วจึงเข้าอยู่ป่าเพื่อปฏิบัติธรรม ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอานาปานสติสูตรว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ใน โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงระสติมั่นเฉพาหน้า เธอย่อมมีสติหายใจ ออก มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว หรือเมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น หรือหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น (ม.อ. 22/288/367)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า สถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการฝึกฝนได้แก่ ป่าไม้ โคนไม้ สถานที่สงัด เช่น ถ้ำ เรือนว่าง เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงรับสถานที่ปฏิบัติธรรมไว้ 3 แห่ง คือ ป่า โคนไม้ หรือเรือน ว่าง (บ้านร้างที่ไม่มีคนอยู่) เพื่อแสดงสถานที่เงียบสงัดเหมาะแก่ผู้ปฏิบัติใหม่ สำหรับผู้ที่มีสมาธิมั่นคง แล้วอาจปฏิบัติธรรมได้ในทุกที่

การอยู่ในที่อันสงัด ชอบความสงบเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักของ โอวาทปาติโมกข์ ผู้ใดปฏิบัติได้ตามนี้มีแต่ความเจริญในภาวะแห่งธรรมโดยถ่ายเดียว และนำมาซึ่ง ความเลื่อมใสแก่ผู้ที่พบเห็นด้วย ในรตวินิตสูตร พระปุลณมณตานิบุตรชอบหลีกเร้นเข้าไปราวป่าที่สงบ จนภิกษุทั้งหลายสรรเสริญท่าน ดังข้อความในพระสูตรว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในชาติภูมิประเทศ ท่านพระปุลณมณตานิบุตร เป็นผู้ที่พวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ชาวชาติภูมิประเทศยกย่องว่า ตนเอง เป็นผู้มักน้อย สันโดษ สงัดเงียบ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรรวาทความเพียร สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะแล้ว ยังกล่าวเรื่องความมักน้อย ความสันโดษ ความสงัดเงียบ ความไม่ คลุกคลีด้วยหมู่ ความปรรวาทความเพียร ความสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ แก่ภิกษุทั้งหลายอีกด้วย เป็นการสอน แนะนำให้ใจชักชวนพวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง (ม.ม. 18/292/347-348)

แสดงให้เห็นว่า การอยู่ในที่สงัดนั้นไม่เพียงแต่ชาวบ้านที่เลื่อมใส แม้แต่ภิกษุด้วยกันก็ สรรเสริญ เป็นที่น่ายกย่อง การอยู่ในที่สงัด อยู่ราวป่า ไม่คลุกคลีด้วยหมู่นั้นจึงเป็นวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเชิงสัญลักษณ์ โดยที่ยังไม่ต้องแสดงธรรมอะไร แต่การแสดงออกทางกายภาพก็สื่อให้ เห็นถึงความน่าเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้พบเห็นแล้ว

วิธีการที่ 6 อธิตเต จ อาโยโค วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามข้อนี้คือ การปฏิบัติตน ประกอบความเพียรอยู่เสมอ หมายเอาการฝึกอบรมจิตภาวนาเพื่อควมมีคุณภาพและสมรรถภาพของ จิตจนเกิดสมาธิในระดับอุปปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ เพื่อให้เป็นนาหาฐานแห่งการปฏิบัติวิปัสสนา เข้าไปสู่ระดับอภิญญา การประกอบความเพียรอยู่เสมอคือ ผู้ที่ไม่ประมาท คือผู้ตื่นอยู่เพื่อชำระกิเลส หรือเรียกว่า ชาคริยานุโยค ดังในคัมภีร์มหานิทเทศแสดงไว้ว่า ธรรมเป็นส่วนสุตรอบคือชาคริยานุโยค เป็นไหน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมทั้งหลายอันเป็นเครื่องกั้นกาง ด้วยการ เดิน การนั่งตลอดวัน ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมทั้งหลายอันเป็นเครื่องกั้นกาง ด้วยการเดิน การ นั่งตลอดปฐมยามแห่งราตรี ย่อมสำเร็จสี่ทิสยา (นอนอย่างราชสีห์) โดยข้างเบื้องขวาซอันท่าเลื่อม ท้า มีสติสัมปชัญญะ ใส่ใจถึงสัญญาในความลุกขึ้น ตลอดนิยามแห่งราตรี กลับลุกขึ้นแล้ว ชำระจิตให้ บริสุทธิ์จากธรรมทั้งหลายอันเป็นเครื่องกั้นกางด้วยการเดินการนั่งตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี พิจารณา ถึงความอยู่แห่งบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญ ชื่อว่าประพตติในธรรมเป็นส่วนสุตรอบคือชาคริยานุโยคใน ภายใต ย่อมไม่ทำลายชาคริยานุโยคอันเป็นเขตแดน นี้ชื่อว่า ธรรมเป็นส่วนสุตรอบคือชาคริยานุโยค เพราะเหตุานั้น จึงชื่อว่า ภิกษุมีสติ ประพตติในธรรมเป็นส่วนสุตรอบ (ขุ.ม. 66/932/590)

การประกอบความเพียรอยู่ในอธิจิตจึงเป็นวิธีการที่สำคัญเพื่อพัฒนาตนตามแนว พระพุทธศาสนาที่ว่า (ที.ม 13/76/248) จิตอันปัญญาอบรมแล้วก็หลุดพ้นด้วยดีโดยแท้ จากอาสวะ ทั้งหลาย จิตที่อยู่ในอธิจิตนั้นย่อมมีคุณภาพสูง มีลักษณะสำคัญดังนี้

1. แข็งแรงมีพลังมาก เหมือนกระแสน้ำที่ถูกควบคุมให้ไหลพุ่งไปทิศทางเดียว

2. ราบเรียบ สงบ ซึ้ง เหมือนสระ หรือบึงใหญ่ที่มีน้ำนิ่ง ไม่มีลมพัดต้อง ไม่มีสิ่งรบกวนให้กระเพื่อม ไม่พลิ้ว ไม่สั่นไหว

3. ใส กระจ่าง มองเห็นอะไร ๆ ได้ชัด เหมือนน้ำสงบนิ่ง ไม่เป็นริ้วคลื่น และฝุ่นละอองที่มีก็ตกตะกอนนอนก้นหมด

4. นุ่มนวล แคล้วคล่อง ควรแก่งาน เพราะไม่เครียด ไม่กระด้าง ไม่วุ่นวาย ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน ไม่กระวนกระวาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2558, หน้า 587-588)

กล่าวได้ว่า การมีจิตประกอบในอธิจิตนั้นเป็นจิตที่ควรแก่งาน ได้แก่ การเจริญวิปัสสนาเพื่อความเห็นแจ้งในขั้นธ ธาตุ อายตนะ ตามความเป็นจริง คือ ไตรลักษณ์ เพราะการทำที่สุดแห่งทุกข์นั่นเอง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เน้นไปที่รูปแบบในโอวาทปาติโมกข์ก็เพื่อขยายแนวทางการเผยแผ่ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ประกาศให้แก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายนำไปปฏิบัติและเผยแผ่ให้แก่ผู้อื่น ๆ ต่อไป ทั้งหมดทั้งปวงนั้นก็เพื่อประโยชน์สุขแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เนื่องจากในโอวาทปาติโมกข์มีครบองค์ประกอบทุกส่วน ทั้งที่เป็นอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนแล้ว เพียงแต่นำไปปฏิบัติก็ได้ผลทันที สำหรับธรรมที่สำคัญในการนำเสนออันเป็นเรื่องขององค์ประกอบส่วนอื่น แต่ในที่นี้เน้นไปที่ตัวของผูเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหลัก มิได้เน้นไปที่ตัวธรรมที่ทรงสอน แต่เมื่อพิจารณาภายในแล้วก็จะพบว่า ครอบคลุมแนวการปฏิบัติไว้แล้วอย่างสมบูรณ์

2.5 วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่นำสังเกตหรือพบอยู่บ่อย ๆ ซึ่งได้แก่วิธีต่อไปนี้

2.5.1 แบบสากัจฉาหรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้นยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปัจฉิมโรหณีสูตร (อง.ทสก. 24/199/272 - 274) วิธีการสอนแบบนี้ จะเห็นได้จากที่พระองค์ใช้โปรดบุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัดที่สามารถพูดตอบโต้กันได้ ในการสอนแบบสากัจฉา มีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไปและเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด

2.5.2 แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก และส่วนมากมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วมาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนที่มีทักษะและความสามารถใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้ แต่ถ้าในหมู่คณะนั้นจะมีผู้ที่จะตรัสรู้หรือรู้ธรรมเป็นพิเศษ พระพุทธองค์ก็ทรงส่งกระแสแห่งพระธรรมเทศนาที่เจาะจงบุคคลนั้น

ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุม นั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (2547, หน้า 54)

2.5.3 แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดชมมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นบ้าง มาถามเพื่อต้องการรู้คำตอบทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมในหลักการถามและตอบปัญหานั้น พระพุทธเจ้าจะทรงให้หลักในการพิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและวิธีการที่จะตอบปัญหาไว้ 4 ประการ ประกอบด้วย เอกังสพยากรณียปัญหา ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา วิภังชพยากรณียปัญหา และ รูปนียปัญหา (ที่.ปา. 11/312/291 ; อ.ง.ต.ก. 21/42/70)

ในสังคิตสูตร (ที่.ปา. 11/255/188) ได้แยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่าง คือ

1. เอกังสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรธรรคทจารยั ยกตัวอย่าง เช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”
2. ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ ท่านยกตัวอย่าง เช่น เขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแงใด” ถ้าเขาว่า “ในแงเป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแงเป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”
3. วิภังชพยากรณียปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกแยะตอบ เช่นเมื่อเขาถามว่า “สิ่งใดเป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช้ไหม” ฟังจำแนกความออกแยกแยะตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึง โสตะ ฆณะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสว่าจซึ่งไม่เป็นที่รักชอบใจของคนอื่นไหม” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสว่า 6 (ม.ม. 13/91 - 92/70 - 71) หรือปัญหาว่า “พระพุทธเจ้าทรงติเตียนตบะทั้งหมดจริงหรือ” ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดดีเตียน ชนิดใดไม่ดีเตียน ดังนี้ เป็นต้น
4. รูปนกรณียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้เขา ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลา ฟังยับยั้งสิ้น แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวหรือเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรีระอันนั้นหรือ” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทแก้งความจริง ซึ่งอธิบายอย่างไร ผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจหรือพบข้อยุติเพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย นอกจากนี้ ท่านยังสอนให้คำนึงถึงเหตุแห่งการถามปัญหาด้วย ในเรื่องนี้ พระสารีบุตร อัครสาวกเคยแสดงเหตุแห่งการถามปัญหาไว้ว่า บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมถามปัญหากับผู้อื่น ด้วยเหตุ 5 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 5 อย่าง คือ

- 1) บางคน ย่อมถามปัญหาเพราะความโง่เขลา เพราะความไม่เข้าใจ
- 2) บางคน มีความปรารถนาลามก เกิดความอยากได้ จึงถามปัญหา
- 3) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยต้องการอวดเด่นชมเขา
- 4) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยประสงค์จะรู้
- 5) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยความดำริว่า เมื่อเราถามแล้ว ถ้าเขาตอบได้ถูกต้องก็

เป็นการดี แต่ถ้าเราถามแล้วเขาตอบไม่ถูกต้อง เราจะได้ช่วยแก้ไขเขาโดยถูกต้อง นอกจากนั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับแห่งภูมิความรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเวทตาสังยุต มีเวทตาไปกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง “พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า” บุคคลที่ให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทับชื่อว่าให้จักขุ และ ผู้ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้อมตะ (ส.ส 15/42/58) และปัญหาที่ถามแล้วพระองค์เห็นว่าไม่จำเป็นต้องตอบ พระพุทธเจ้าจะไม่สนใจที่จะตอบเพราะคำถามเหล่านั้นอาจเป็นปัญหาให้เกิดการฟุ้งซ่าน ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสิ้นทุกข์ (Walpola Sri Rahula, What the Buddha Taught, Sth ed (Bangkok : Foundation, 2009), pp. 12 – 13)

2.5.4 แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรกพระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือ โพนทะนาตีเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด

เมื่อเจ้าตัวรับได้ ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทรงดำหนิ ชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤตินี้ไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้น จะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์

ในการสอนแบบนี้ ฟังสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท โดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสมุจจตุตถาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” ท่านอธิบายความหมายว่า ทรงบัญญัติ โดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่า ถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ (วิ.อ. 1/262)

สรุปได้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามีความหลากหลายและยืดหยุ่น โดยทรงเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบุคคล เหตุการณ์ และจุดมุ่งหมายในการสอน ไม่ว่าจะเป็นการสนทนาโต้ตอบเพื่อสร้างความเข้าใจและศรัทธา การบรรยายแก่ที่ประชุมใหญ่เพื่อขยายปัญญาและสร้างความสงบใจ การตอบปัญหาที่มีทั้งการตอบตรง ย้อนถาม แยกแยะ และการงดตอบ เพื่อชี้นำไปสู่ความรู้ที่แท้จริง ตลอดจนการวางกฎ ข้อบังคับเมื่อมีผู้ทำผิด เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความดีงามของสงฆ์ วิธีเหล่านี้

สะท้อนถึงพระปรีชาญาณและพระเมตตาของพระพุทธเจ้า ที่ทรงใช้พุทธวิธีสอนอย่างแยบคายและเหมาะสม จนทำให้พระธรรมคำสอนเป็นที่เข้าใจ เข้าถึง และปฏิบัติได้จริง อันนำไปสู่การพ้นทุกข์และความเจริญแห่งพระศาสนา

2.6 ความสำคัญการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่กล่าวได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การตรัสรู้คือการพ้นจากทุกข์ การเผยแผ่จึงเป็นการชี้บอกหนทางที่จะดำเนินไปสู่ทางพ้นทุกข์ เพื่อให้มีวิถีชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่า พรหมจรรย์ ตามสติปัญญาของแต่ละบุคคลที่จะพึงเข้าใจได้ เมื่อทรงตัดสินพระทัยเผยแผ่อริยสัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ จึงส่งผลต่อมนุษยชาติและต่อโลกคือ 1) พระพุทธศาสนาได้ปรากฏขึ้นในโลก และ 2) การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามีผลต่อโลก 3) พระรัตนตรัยได้ปรากฏขึ้นในโลก และ 4) ความสงบสันติได้เกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์ซึ่งจะได้อธิบายความไปตามลำดับ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (2562)

2.6.1 พระพุทธศาสนาปรากฏขึ้นในโลก

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากความปรารถนาของพระองค์ ที่เรียกว่า พุทธปณิธาน หมายถึง ปณิธานของพระพุทธเจ้า ที่ทรงตั้งพระทัยว่า จักแสวงหาหนทางพ้นทุกข์ เมื่อพบหนทางนั้นแล้ว ก็จะบอก กล่าว แสดง ชี้แจง หนทางนั้นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นการช่วยเหลือให้สรรพสัตว์ทั้งหลายพ้นไปจากความทุกข์คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย เป็นต้น ซึ่งถ้าไม่มีพุทธปณิธานนั้น ก็เท่ากับว่าโลกนี้ก็จักไม่มีพระพุทธศาสนาปรากฏขึ้น หรือไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้เช่นกัน จะส่งผลให้สรรพสัตว์ตกอยู่ในความมืดบอด มีวิถีชีวิตอย่างทุกข์ทรมาน แต่โลกปัจจุบันนี้ที่มีภาวะความสงบ ความสันติอยู่ในระดับหนึ่งได้นั้น ก็เพราะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ และได้เผยแผ่อริยสัจที่ทรงตรัสรู้นั้นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ด้วยอานาภาพแห่งธรรมอันเป็นคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น จึงทำให้สรรพสัตว์มีความเห็นถูกต้อง ละอายต่อความชั่ว เกรงกลัวบาป และปรารถนาบุญ มีกตัญญูกตเวที ประพฤติตนอยู่บนทางแห่งความดี เป็นต้น ธรรมะคือความจริงของสรรพสิ่งจึงได้ช่วยเกื้อกูลให้โลกร่มเย็น เพราะมีพระพุทธศาสนาปรากฏขึ้นในโลกนั่นเอง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (2550)

2.6.2 พระพุทธเจ้าตรัสรู้มีผลต่อโลก

ความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น แม้มีจำนวนมากอย่างไรก็ตาม เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติและสรรพสัตว์อย่างมากขนาดไหนก็ตาม หากพระพุทธเจ้าไม่ได้เผยแผ่สิ่งที่ตรัสรู้ กล่าวคือพระพุทธองค์ไม่ได้ทรงขยายผลในความจริงสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ อันเป็นหนทางที่ยังสรรพสัตว์ทั้งหลายให้เดินออกจากทุกข์แล้ว การตรัสรู้หรือความจริงนั้นก็ไม่ได้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ไม่ได้เป็นความสุขต่อชนเป็นอันมากแต่อย่างใด แต่เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตัดสินพระทัยในการเผยแผ่สิ่งที่

พระองค์ตรัสรู้ให้แก่สรรพสัตว์รู้ตามได้แล้ว การตรัสรู้จึงเกิดประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ และการเผยแผ่ของพระสงฆ์ผู้เป็นพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล รวมถึงการเผยแผ่ของพุทธบริษัท การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจึงมีผลต่อโลกมาแล้วกว่า 2600 ปี (สุชีพ ปุญญานุภาพ, (2540)

2.6.3 พระรัตนตรัยได้ปรากฏขึ้นในโลก

จากการที่พระพุทธเจ้าได้ทำหน้าที่ของความเป็นพระพุทธเจ้า คือการเผยแผ่อริยสัจธรรม อันเป็นความจริงอันประเสริฐโดยการขยายความเป็นอเนกปริยายด้วยการบอก กล่าว แสดง ชี้แจง แก่ปัญจวัคคีย์เป็นเบื้องต้น และพระอริยสงฆ์สาวกทั้งหลายตามลำดับ จึงทำให้พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ (พระพุทธเจ้า) พระธรรม (อริยสัจ หรือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า) และพระสงฆ์ (พระอริยสงฆ์สาวก รวมถึงสมมติสงฆ์ผู้กำลังพัฒนาตนโดยปฏิบัติตามพระธรรมที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนในปัจจุบัน) จึงทำให้พระรัตนตรัยปรากฏขึ้นตั้งแต่บัดนั้น แล้วพระสงฆ์สาวกได้ช่วยกันทำหน้าที่เผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อ ๆ กันมาในหมู่พุทธบริษัท จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ได้มีการสืบทอดมาตั้งแต่หลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมวลมนุษยชาติ เพราะเป็นจุดปฐมอุบัติแห่งพระพุทธศาสนาที่อุบัติขึ้นในโลกทั้ง 3 หรือไตรโลก ได้แก่ มนุษย์โลก เทวโลกและพรหมโลก (วิ.ม. (ไทย) 4/10/16) โดยประดิษฐานได้อย่างมั่นคงดำรงประโยชน์เกื้อกูล ก่อให้เกิดสันติสุขแก่จิตวิญญาณของมวลมนุษย์และสรรพสัตว์นับประมาณมิได้ ก็ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงตัดสินใจพระทัยในการเผยแผ่อริยสัจธรรมที่ทรงตรัสรู้แล้วเสด็จจาริกโปรดประพาศพุทธธรรม บำเพ็ญพุทธกิจจนเกิดพุทธจริยาอันยิ่งใหญ่ตลอด 45 พรรษา พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองเป็นหลัคนำสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติมาสู่ปวงชนจากพุทธกาลจนกระทั่งบ่อเกิดแห่งอารยธรรมอันสูงส่งของโลก เป็นรากฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรมที่ดีเยี่ยมของสังคมโลกในปัจจุบัน

2.6.4 ความสงบสันติได้เกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์

ความสันติสุขได้ปรากฏแก่สรรพสัตว์อริยสัจที่พระพุทธเจ้าได้ขยายความออกไปเพื่อบอกกล่าว แสดง ชี้แจง หนทางไปสู่สันติสุขอันเป็นมรรควิถีการปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์แก่มนุษยชาติและสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เรียกว่า ศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมนั้น เป็นวิธีการออกจากทุกข์ โดยเฉพาะปัญหาของชีวิตมนุษย์ หากผู้ใดปฏิบัติตามบุคคลผู้นั้นก็สามารถก้าวพ้นไปจากทุกข์คือปัญหาต่าง ๆ ในวิถีชีวิตได้ และเมื่ออริยสัจคือความจริงได้ขยายตัวออกไปตามปัจเจกบุคคลที่อยู่ในสังคมแล้ว ก็จะส่งผลทำให้สังคมได้เกิดสันติสุขตามความปรารถนาของตน และการอยู่ร่วมกันของสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างสันติสุข

สรุปความได้ว่า พระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมั่นคงอยู่ได้และสืบทอดกันมาตามลำดับนั้นเป็นเพราะการเผยแผ่ กล่าวคือการประกาศ การเปิดเผยอริยสัจธรรม อันเป็นความจริงอันประเสริฐ เพื่อให้ผู้รับฟังหรือสงฆ์สาวกเกิดกระบวนการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ที่ทรงถ่ายทอด

ด้วยการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นองค์ความรู้ที่เรียกว่าหลักไตรสิกขา เพื่อให้ผู้ฟังเข้าถึงหลักความจริงนั้น ๆ อันจักทำให้เกิดผลคือความพ้นไปจากวัฏสงสารได้ในที่สุด ตราบไต่ที่พุทธบริษัทมีพระสงฆ์พัฒนาตนจนเป็นพุทธสาวกแล้วได้ชวนขยาย มุ่งมั่น เพื่อทำหน้าที่ประกาศ เผยแผ่ หลักพุทธธรรมให้ขจรขยายไปทั่วทุกอนุภูมิภาคของโลกก็เป็นอันมั่นใจได้ว่า พระพุทธศาสนาจะดำรงสันติภาพก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติอยู่ตราบนั่น

2.6.5 องค์ประกอบของการเผยแผ่

การเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าพระใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณี ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजงหะหรือโอกาส การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน 4 รูปแบบ คือ สันทัสสนา สมาทปนา สัมปหังสนา และ สมุตเตชนา พระพุทธเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทั่วชมพูทวีปและเจริญรุ่งเรืองมั่นคง สืบเนื่องจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2539, หน้า 11) พระสงฆ์จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาโดยการสืบทอดพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ เป็นต้นแบบของการประพฤติปฏิบัติ และการอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ปัจจัยต่าง ๆ ที่ขับเคลื่อนให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินไปได้

เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและการศึกษาผู้วิจัยจะเทียบเคียงกับองค์ประกอบของการสื่อสาร หรือ การประชาสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วย "ผู้ส่งสาร (Source/Sender) ข่าวสาร (Message) ช่องทางหรือสื่อ (Channel) และมีผู้รับสาร (Receiver) (สมาน งามสนิท, 2542, หน้า 9) ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากมองตามองค์ประกอบของการสื่อสาร ก็จะมีส่วนสำคัญอยู่ 4 ประการคือ 1) ศาสนธรรม 2) ศาสนบุคคล 3) ศาสนสถาน และ 4) ศาสนพิธี ซึ่งจะได้อธิบายความไปตามลำดับ ดังนี้

1) ศาสนธรรม หมายถึง หลักธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวคือความจริงที่พระพุทธองค์ตรัสออกมาจากอริยสัจ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค แล้วขยายความออกไปเป็นหัวข้อธรรมต่าง ๆ อีกจำนวนมาก เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติกาย วาจา จิตใจให้เข้าถึงหรือสอดคล้องกับความจริงที่ทรงตรัสรู้ (แต่ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น พระองค์ทรงให้ยกศาสนธรรมกล่าวคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น ขึ้นเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า แต่พุทธพจน์ทั้งหลายที่ทรงแสดงผ่านการตรัสเป็นพุทธพจน์ที่เป็นพระธรรมเทศนาในช่วงเวลาต่าง ๆ ตลอดสมัยพุทธกาลแล้วพระสาวกได้จดจำเอาไว้แล้วร้อยเรียงปรากฏในพระสูตรต่าง ๆ ที่สืบทอดกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน ถือเป็นหน้าที่ที่พุทธศาสนิกชนทุกคนต้องศึกษาให้เข้าใจ แล้วนำมาปฏิบัติด้วยการประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตเพื่อทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องชอบธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

มีวิถีชีวิตที่เป็นการเผยแผ่ชีวิตที่ดีงาม เป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนในฐานะที่ตนเป็นพุทธบริษัท ตามสถานะและบทบาทหน้าที่ของตน ๆ ได้เป็นอย่างดี การปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า จะทำให้ผู้นำหลักธรรมไปปฏิบัติในวิถีชีวิตนั้น ๆ ได้รับความดีอย่างหนึ่งเสมอ ซึ่งผลนั้นย่อมประจักษ์ต่อผู้นั้น ทำให้เกิดความรู้ในส่วนที่บัญญัติที่เรียกว่า “ปริยัติ” เกิดความเข้าใจในส่วนที่บัญญัติเรียกว่า “ปฏิบัติ” และได้สัมผัสผลในส่วนที่เรียกว่า “ปฏิเวธ” บัญญัติทั้ง 3 นั้น ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของพุทธบริษัทที่ทุกคนจะต้องทำให้ประจักษ์กับตนจึงจะเกิดผลคือความเชื่อ (ศรัทธา) และความเลื่อมใส (ปสาทะ) มีสติปัญญาเห็นคุณค่าพระพุทธศาสนาและคุณค่าชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง แล้วสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองให้กลายเป็นบุคคลผู้เห็นคุณค่าของธรรมะคือการเสียสละตนเพื่อไปทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อันเป็นหน้าที่ที่สูงส่งและมีคุณค่าสูงสุดของความเป็นพุทธบริษัทเพราะได้สืบทอดไว้ซึ่งสิ่งที่จักเป็นประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย

2) ศาสนบุคคล หมายถึง บุคคลผู้ปฏิบัติตามหลักศาสนาในที่นี้หมายถึงพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี อุบาสก และอุบาสิกา รวมถึงพุทธศาสนิกชนทุกคน บุคคลเหล่านี้ต่างมีบทบาทและมีหน้าที่เฉพาะของตนแตกต่างกันไปตามสถานะ แต่ในฐานะความเป็นพุทธศาสนิกชนร่วมกัน ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเหมือนกัน เพื่อสืบทอดวิถีพุทธที่ดีงามให้ดำรงอยู่และให้ขยายออกไปจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง สืบต่อกันไปอย่างไม่สิ้นสุด แต่ด้วยสถานะและบทบาทที่แตกต่างกันย่อมมีหน้าที่ในการเผยแผ่มากหรือน้อยและเข้มข้นหรือเจือจางแตกต่างกันอย่างไรรู้ ขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลที่ได้รับการศึกษาเรียนรู้หลักธรรมอันเป็นองค์ความรู้ที่ใช้พัฒนาตน ซึ่งเป็นพุทธวิธีในการบริหารกาย บริหารจิต และเจริญสติปัญญาของตนให้เข้าถึงความเป็นพุทธะที่แตกต่างกัน เมื่อศาสนบุคคลได้ศึกษาเรียนรู้ศาสนธรรมจนได้รับองค์ความรู้ แล้วนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตจนบังเกิดผลเป็นความอยู่เย็นด้วยศีลและการเป็นสุขด้วยธรรมแล้วไซ้ ศาสนบุคคลนั้น ๆ ย่อมจะได้รับการยอมรับศรัทธาเป็นอย่างดี โดยศาสนบุคคลที่เป็นภิกษุและภิกษุณีบริษัท ควรจะมีคุณสมบัติของการเป็นนักเผยแผ่ 2 ประการคือ (1) คุณสมบัติภายนอก และ (2) คุณสมบัติภายใน ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอนอย่างน่าอัศจรรย์ ดังนี้

2.1) คุณสมบัติภายนอก ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตา การแสดงออกทางการเคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สังคมยอมรับ มีความเป็นเสน่ห์ มีท่าทีสง่า ฝ่าเผยองอาจ สงบ เยือกเย็น จึงเป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดศรัทธายิ่งขึ้น ดังคำสรรเสริญของพราหมณ์ในพรหมายสุตตราว่า ขนทั้งหลายที่ท่านพระสมณโคดม ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมาทานให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว เมื่อลุกไปจากที่นั่งแล้วก็ยังเหลียวหลังกลับมามอง ด้วยไม่อยากจะละจากไป (ม.ม. (ไทย) 13/387/478-479)

2.2) คุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ลูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี (พระปริยัติสัทธรรม) และภาคปฏิบัติ (ปฏิบัติสัทธรรม) โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ ความสุข ความเจริญต่อผู้ฟังเป็นที่ตั้ง และมีจิตประกอบด้วยเมตตาเป็นหลัก ด้วยคุณธรรม บุคคลผู้จะเผยแผ่หรือประกาศหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาได้นั้น พึงตั้งอยู่ในคุณสมบัติที่เกื้อกูลต่อชาวโลกหลายประการ เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีปณิธานในการแสดงธรรมต่อผู้ฟังด้วยเมตตาจิต หวังอนุเคราะห์ไม่ใช้เพื่อหวังลาภสักการะ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/159/263) มีปฏิสัมพันธ์ความเข้าใจ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบายย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (อง.จตุกก. (ไทย) 21/172/252-253) มีความเป็นพหูสูต (อง.ปญจก. (ไทย) 22/87/155) และ การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน มีความเป็นกัลยาณมิตร (อง.สตตก. (ไทย) 23/37/57) คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการ ได้แก่ (1) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ (2) เป็นที่เคารพ (3) เป็นที่ยกย่อง (4) เป็นนิกพุด (5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ (6) เป็นผู้สร้อยคำลึกลับซึ่งได้ (7) ไม่ชักนำไปในอฐานะ

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิ) ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า "การเผยแผ่จะทำให้ดีได้ต้องได้รับการศึกษา มีความรู้ความสามารถ จะเผยแผ่วิชาใดก็ต้องเรียนรู้ทุกวิชา พระพุทธเจ้าก็เป็นนักเผยแผ่ เราก็จำลองตามพระองค์อย่างที่ว่าพระองค์เผยแผ่ในวันมาฆบูชา พระองค์ก็ได้ประกาศโอวาทปาติโมกข์ การแนะนำกับพระภิกษุสงฆ์ที่จะเป็นนักเผยแผ่ที่ดีคือ อย่าทำร้ายเขา อย่าพูดส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสี ต้องเป็นคนง่าย ๆ รู้จักประมาณในโภชนะ หาที่สงบนั่งพิจารณาธรรม อุดมการณ์ก็คือให้ได้บรรลุพระนิพพาน บรรเทาหรือทำลายกำจัดกิเลสให้หมด พระพุทธเจ้าครั้งส่งพระสงฆ์ 60 รูปไปเผยแผ่ก็ได้ประกาศพรหมจรรย์ในเบื้องต้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากทั้งมนุษย์และเทวดา จุดประสงค์ของพระองค์คือชนหมู่มาก วัตถุประสงค์ก็คือความสุขเกื้อกูล เพราะฉะนั้น เป้าของพระองค์คือชนหมู่มาก คุณสมบัติของพระธรรมทูตต้องมีความอดทน อย่าไปทำร้ายใครอย่าไปกล่าวร้ายใคร คนที่เบียดเบียนจะเป็นสมณะได้ไง ต้องรู้จักสำรวมในการเผยแผ่ นิ่งก็เป็น การเผยแผ่ เดินก็เป็นการเผยแผ่ (พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิ, 2554, หน้า 66)

3) ศาสนสถาน หมายถึง พุทธศาสนสถาน คือสถานที่ หรือ สิ่งก่อสร้าง ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจการหรือ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ สำนักสงฆ์ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และสถูป เป็นต้น เป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นที่พำนักของพระภิกษุ และเป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชา และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ วัดในพระพุทธศาสนามีมาแต่สมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และมีพุทธประสงค์จะแสดงพระธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสาร จึงได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์เมืองหลวงแห่งแคว้นมคธพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก

ในครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายพระราชอุทยานเวฬุวันให้เป็นพระอารามที่ประทับของ พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก เรียกชื่อว่า เวฬุวนาราม วัดเวฬุวนารามจึงเป็นวัดแห่งแรกใน พระพุทธศาสนา วัดในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกจะประทับอาศัยอยู่เพียงชั่วคราว เมื่อเสด็จจาริกไปสั่งสอนในที่อื่น พระอารามก็จะว่างไม่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จึงได้มีวัดที่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ว่า "น่าจะมีมูลเหตุมาจากการที่พุทธ สาวกที่รำลึกถึงพระพุทธองค์ แล้วพากันไปสักการะสังเวชนียสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง จึงเกิดเป็นตำบลที่ สมาคมของพวกพุทธบริษัททั้งพระและคฤหัสถ์ มีผู้ศรัทธาสรร้างที่อยู่อาศัยถวายพระสงฆ์และมี พระสงฆ์ที่สมัครใจอยู่ประจำทำการบำรุงรักษาสังเวชนียสถานเพื่อการกุศล จึงเกิดมีวัดที่มีพระสงฆ์อยู่ ประจำขึ้น

พุทธสถานที่สำคัญ 8 แห่งในสมัย ได้แก่ 1) ลุมพินีวัน สถานที่ประสูติในประเทศเนปาล 2) เมืองเวสาลี เมืองที่ภิกษุสงฆ์เกิดขึ้นครั้งแรก และเป็นสถานที่ทำสังคายนาครั้งที่ 2 ในประเทศอินเดีย 3) เมืองราชคฤห์ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก 4) พุทธคยาสถานที่ตรัสรู้ และทรง เสดวยวิมุตติสุขเป็นเวลา ๗ สัปดาห์แรกหลังทรงตรัสรู้ 5) เมืองพาราณสี ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรด ปัญจวัคคีย์ เมืองที่กำเนิดพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ครบถ้วนสมบูรณ์ 6) เมืองกุสินารา เมืองที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน 7) เมืองสาวัตถี เมืองที่ทรงประทับจำพรรษานานที่สุด ถึง 24 พรรษา พระธรรมส่วนใหญ่ทรงแสดงที่วิหารในเมืองแห่งนี้ และ 8) เมืองสังกัสสะ เมืองที่เสด็จ ลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาแล้ว

4) ศาสนพิธี หมายถึง พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ชักนำให้ผู้เข้าร่วมพิธีทั้งหลายได้เรียนรู้ ความหมายของเครื่องสักการบูชา อันประกอบด้วยโต๊ะหมู่บูชา พระพุทธรูป ดอกไม้ ธูปเทียน คำกล่าว บูชาพระรัตนตรัย การสมาทานศีล การกราบ การไหว้ และรวมถึงพิธีกรรมพิธีการอื่น ๆ ของศาสนาพิธี เพื่อให้เกิดความอ่อนน้อม ถ่อมตนอันเป็นการละลายตัวตน ความเห็นแก่ตัวจนเข้าใจ ศาสนธรรม คำ ว่า พิธีการ ก็หมายถึง วิธีการที่พุทธศาสนิกชนจะประยุกต์ไปเป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่มีพระพุทธเจ้า เป็นต้นแบบ เป็นเป้าหมายที่พุทธบริษัททั้งหลายต้องดำเนินไปให้ถึงเป้าหมายนั้น โดยเป็นวิถีชีวิตที่ เอื้อเพื่อแผ้วแผ่ สมัครสมานสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูล พึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างมีความสุขกาย สุข ใจ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (ที.ม. (ไทย) 10/90/50-51)

องค์ประกอบของการเผยแผ่ทั้ง 4 ประการ สามารถเทียบเคียงได้กับองค์ประกอบของการ สื่อสาร คือ ศาสนบุคคลเทียบเคียงได้กับผู้ส่งสาร, ศาสนธรรมเทียบเคียงได้กับข่าวสาร, ศาสนสถาน เทียบเคียงได้กับผู้รับสารใน ศาสนสถานหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติธรรมของผู้เผยแผ่ธรรม และศาสนาพิธีเทียบเคียงได้กับช่องทางหรือสื่อในการส่งสาร โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมื่อมองไป ที่ผลสำเร็จแล้ว วิธีการที่ทำให้บรรลุสำเร็จตามเป้าประสงค์ได้นั้นองค์ประกอบทั้ง 4 ต้องประสานการ

ทำงานร่วมกัน หากขาดองค์ประกอบอย่างหนึ่งอย่างใดแล้วย่อมไม่สามารถบรรลุผลตามเป้าประสงค์ได้ เพื่อให้มองเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น มีตัวอย่างพอสังเขปดังนี้

1) **พระอัสสชิ** เป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่ถูกคนเห็นแล้วเกิดความพอใจ เลื่อมใสศรัทธา มีเรื่องเล่าว่า พระอัสสชิ เป็นพระที่เรียบง่าย มีกิริยาที่ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้เข้า เขยียดออก นำเลื่อมใส มีจักขุทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ เวลาเดินแต่ละย่างก้าวดูเรียบง่าย อุบัติสละ คือ พระสาวรีบุตร เห็นกิริยาอาการของพระอัสสชิเท่านั้น ก็เกิดความศรัทธา อยากเข้าไปหาร่วมสนทนาด้วย (วิ.ม. (ไทย) 4/60/72)

2) **พระมหากัสสปเถระ** เป็นแบบอย่างของผู้สันโดษ ผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ความเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านบวชเมื่ออายุมาก แต่ก็ไม่ทอดทิ้งในพระศาสนา มุ่งประพฤติปฏิบัติจนเกิดความสำเร็จในไตรสิกขา ไปถึงจุดหมาย คือ พระอรหัตผล เป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุ ท่านเป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ จนเป็นที่เคารพยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอน ท่านได้รับมอบหมายให้เป็นประธานทำสังคายนา พระธรรมวินัยครั้งแรกในปีพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาหลักการและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ใช้เป็นแนวทางการศึกษาและปฏิบัติจนเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนถึงปัจจุบัน (พระมหาจรรณ ปณญาวโร (อินทร์ยงค์) (2540, หน้า 5)

3) **พระสาวรีบุตร** ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบาย ขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมานับถือในศรัทธาอันมีซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี บทบาทในการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ ท่านกระทำโดยการศึกษาและลงมือปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้อย่างจริงจัง ท่านเคยกราบทูลเสนอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าสังคายนาพระธรรม แต่ในขณะนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่ายังไม่ถึงเวลา ท่านจึงได้จำแนกธรรม โดยแบ่งไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการศึกษา ในเวลาต่อมายังใช้หลักธรรมที่ท่านแสดงไว้ เช่นในสังคีสสูตร เป็นแนวทางในการทำสังคายนาครั้งแรกหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว (พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา) (2539, หน้า 5)

4) **พระมหาโมคคัลลานะ** พระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชา ให้ไปปราบผู้เป็นมิชฉาภิภูฏ การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วย เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม (พระมหาสุชญา วิจารณ์ญาโณ (ยาสุกแสง) (2540, หน้า 5)

5) **พระอานนท์** มีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ คำปรึกษาสนทนา ตอบปัญหา ข้อข้องใจ และการแสดงธรรม โดยท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้าศึกษาแล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย ขยายข้อความ เปรียบเทียบ และถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และยอมรับ ในการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ โดยการศึกษาและทรงจำในเถรคาถาได้ 84,000 พระธรรมขันธ์ จนได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมปฐมสังคายนา ในฐานะผู้วิสัชนาพระธรรมนำเสนอพระโอวาทและพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าต่อที่ประชุมสงฆ์ให้จัดหมวดหมู่จนกลายมาเป็นพระสูตร พระอภิธรรม และท่านยังได้สร้างทายาทสืบต่อในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรคและอรรถกถาซึ่งภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่านได้มีบทบาทสำคัญในการสังคายนา ครั้งที่ 2 (พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม) (2537, หน้า 1-2)

6) **พระมหากัจจายนะ** เป็นผู้ทำหน้าที่แทนพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนาในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านใช้วิธีการสอน 4 อย่าง คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชฌาและสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก 4 อย่าง คือ การสนทนาธรรม การบรรยาย การตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบ โดยการอธิบายพุทธทพจน์อย่างละเอียดซึ่งแก่พุทธบริษัท และบุคคลทั่วไป ให้เข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงแสดงเองด้วยการบรรยายอธิบาย เนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนพระพุทธเจ้าทรงให้ไปประกาศพระพุทธศาสนา แคว้นอวันตี ทำให้เกิดมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก และมีผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นอุบาสกจำนวนมาก และท่านยังได้ประพันธ์คัมภีร์ 6 เล่ม คือ กัจจายนไวยการณ จุฬนริจติ มหานริจติ เมตตา เปฏโกปเทส และวัตมนิติ (พระมหาสนธิ์ สนธิกร (เกษมญาติ) (2544, หน้า ข)

7) **พระโสณกุฎฏิภัณฑะ** พระโสณกุฎฏิภัณฑะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยช่วยปฏิบัติศาสนกิจในการเอื้อเฟื้อพระธรรมวินัย ช่วยเหลือพระอุปัชฌายาจารย์ในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แก่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป ทำให้บุคคลที่ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้บุคคลผู้เลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีดีนับถือพระพุทธศาสนามาก่อนหันมานับถือพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาจำนวนมาก พระโสณกุฎฏิภัณฑะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าโดยเป็นผู้สวดพระสูตรในอัฐกัรรคถวายพระพุทธเจ้า เป็นผู้กราบทูลขอผ่อนผันสิกขาบท มีความสัมพันธ์กับภิกษุในฐานะสัทวิหาริกปรนนิบัติ

อุปชฌาย์ตามธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและมีความเคารพในพระอุปชฌาย์ ปฏิบัติตามสิ่งที่ท่านสอนจนบรรลุพระอรหันต์ และในฐานะพระอุปชฌาย์ ท่านได้ถ่ายทอดหลักคำสอนจนสามารถประพจน์ปฏิบัติจนมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แสดงธรรมโปรดมารดาและบริวารให้เข้าใจหลักคำสอนจนมีความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น มีความสัมพันธ์กับบุคคลนอกศาสนา แสดงธรรมให้โจรกลุ่มหนึ่งฟังจนมีความสำนึกผิดมีความเลื่อมใสบวชในพระพุทธศาสนา (พระครูวิบูลญาณโณภาส (สมบัติ ปรินุญโณ) (2552, หน้า ก-ข)

8) พระนาคเสน เป็นพระเถระที่เชี่ยวชาญในปริยัติและเป็นพระอรหันต์ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา 4 ได้อธิบายหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มิลินทปัญหาอย่างละเอียดและลึกซึ้งพร้อมทั้งยกอุปมาอุปไมยประกอบการอธิบาย และยังใช้ปฏิภาณโวหารในการโต้ตอบปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้ามิลินท์ จนทำให้พระองค์หมดสิ้นความสงสัยเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น พระนาคเสนมีรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ การใช้ปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบปัญหาที่หลากหลายกับพระเจ้ามิลินท์ ทั้งที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เป็นพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า และปัญหาอื่น ๆ โดยทั่วไปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาคเสน โดยการโต้ตอบปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้ามิลินท์ทำให้เกิดการรวบรวมประมวลหลักธรรมที่มีการอธิบาย มีการสนทนาโต้ตอบกันไว้ในคัมภีร์ที่ชื่อว่า มิลินทปัญหา และคัมภีร์นี้ก็ยังเป็นต้นแบบของการนำไปอธิบายอ้างอิงในคัมภีร์รุ่นหลังอีกหลายคัมภีร์ (พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม (จันทร์คัม) (2550, หน้า 1-2)

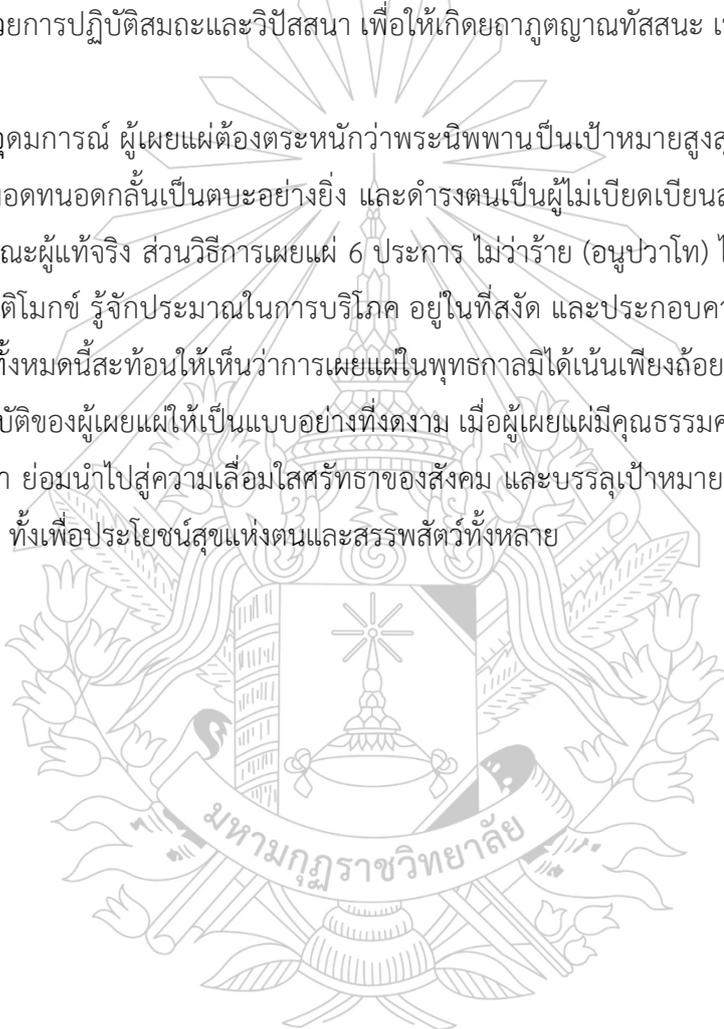
จากตัวอย่างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศาสนบุคคลในสมัยพุทธกาลดังกล่าวนี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของศาสนบุคคลที่เป็นผู้ขับเคลื่อนวงล้อธรรมจักรขององค์ประกอบต่าง ๆ ให้ผสมผสานกันอย่างสมดุลตามกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปโดย มีศาสนบุคคลเป็นผู้ส่งสาร มีศาสนธรรมเป็นข่าวสาร มีศาสนพิธีเป็นช่องทางหรือเป็นสื่อที่จะให้เข้าถึงศาสนธรรม และมีศาสนสถาน เป็นสถานที่ในการปฏิบัติศาสนธรรม เพื่อให้วงล้อธรรมจักรได้ขับเคลื่อนพระธรรมในการกำจัดทุกข์ของบุคคลและสังคม และมีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ร่มเย็นของสรรพชีวิตในสากลจักรวาล ดังพุทธปณิธานที่พระพุทธองค์ทรงมีพุทธประสงค์ในการที่จะให้ธรรมะ คำสั่งสอน เกิดประโยชน์ แก่กุลท ต่อมาหาชนและเพื่อนุเคราะห์ต่อโลกอย่างแท้จริง ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตสืบไป

สรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน และศาสนพิธี ศาสนธรรมเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ชี้ทางพ้นทุกข์ ศาสนบุคคลคือผู้สืบทอดและเผยแผ่พระศาสนา ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและที่ประกอบศาสนกิจ ส่วนศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมที่เสริมสร้างศรัทธา ทั้งสี่องค์ประกอบนี้เกื้อกูลกันทำให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงและเจริญสืบต่อไป

2.7 สรุป

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวโอวาทปาติโมกข์ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการ ซึ่งล้วนมุ่งพัฒนาตัวผู้เผยแผ่ให้เป็นแบบอย่างแห่งธรรม หลักการ 3 ประการ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส โดยการไม่ทำบาปครอบคลุมตั้งแต่การรักษาศีล กุศลกรรมบถ 10 จนถึงการละอกุศลมูล โลภะ โทสะ โมหะ ส่วนการทำความดีมีพัฒนาการตั้งแต่เบญจธรรม กุศลกรรมบถ 10 ไปจนถึงการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางสายกลางสู่ความพ้นทุกข์ ขณะที่การทำจิตให้ผ่องใสเน้นการกำจัดนิวรณ์ 5 และอนุสัยกิเลส 7 ด้วยการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา เพื่อให้เกิดยถาภูตญาณทัสสนะ เห็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง

ในด้านอุดมการณ์ ผู้เผยแผ่ต้องตระหนักว่าพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพรหมจรรย์ ต้องมีขันติ ความอดทนอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง และดำรงตนเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ อันเป็นคุณสมบัติของสมณะผู้แท้จริง ส่วนวิธีการเผยแผ่ 6 ประการ ไม่ว่าร้าย (อนุปวาโท) ไม่ทำร้าย (อนุปฆาโต) สำรวมในปาติโมกข์ รู้จักประมาณในการบริโภค อยู่ในที่สงัด และประกอบความเพียรในอธิจิตอย่างสม่ำเสมอ ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าการเผยแผ่ในพุทธกาลมิได้เน้นเพียงถ้อยคำสั่งสอน แต่เน้นการประพฤติปฏิบัติของผู้เผยแผ่ให้เป็นแบบอย่างทั้งดงาม เมื่อผู้เผยแผ่มีคุณธรรมครบถ้วนทั้งด้านศีลสมาธิ และปัญญา ย่อมนำไปสู่ความเลื่อมใสศรัทธาของสังคม และบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือความดับทุกข์อย่างแท้จริง ทั้งเพื่อประโยชน์สุขแห่งตนและสรรพสัตว์ทั้งหลาย

บทที่ 3

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

ประชากรชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่สหภาพพม่า นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ พระพุทธศาสนาเข้าสู่ในเชียงใหม่มาเป็นเวลานานเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงมากในเชียงใหม่ถึงปัจจุบัน เพราะมีคัมภีร์บุคคลสำคัญทางศาสนา และพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ในยุคปัจจุบัน แม้ว่าชาวไทใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทก็ตาม การที่จะเรียนรู้ และ สวดคาถาอาคมนั้นก็ยังคงมีอยู่ คาถาอาคมเหล่านี้อาจจะมาจากผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาพม่ามา แสดงให้เห็นว่าชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่ นับถือพระพุทธศาสนาพม่ามาก่อนมีรายละเอียด ดังนี้

- 3.1 ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
- 3.2 การปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
- 3.3 การศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
- 3.4 การสาธารณูปการของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
- 3.5 การสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่
- 3.6 สรุป

3.1 ความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

3.1.1 การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทในยุคแรก

คนไทใหญ่ ในเชียงใหม่ทางภาคตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน อาจเริ่มนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทจากต่างแหล่งในเวลาไม่พร้อมกัน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีบ่งชี้ว่าพระพุทธศาสนาแบบพม่าอาจแพร่เข้าไปในดินแดนรัฐฉานทางใต้โดยเฉพาะแถบเมืองยองห้วย และทะเลสาบอินเลมาแล้วตั้งแต่พุกาม สำหรับเมืองนายมีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาณาจักรล้านนามาตั้งแต่ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 หรือ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 เมื่อพญามังรายส่งโอรสชื่อขุนเครีออกมาปกครองเมืองนี้ และยังรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันต่อเนื่องมาอีกช้านาน เห็นได้จากกรณี เมื่อทางเมืองเชียงใหม่เกิดขาดรัชทายาทลงในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 ยังได้ส่งทูตขึ้นมาทูลเชิญเจ้าเมกุฎิจากเมืองนายให้ย้ายไปเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองเชียงใหม่ ในฐานะที่ทรงสืบเชื้อสายมา จากพญามังราย ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะเชื่อว่าพุทธศาสนานิกายโยน จากล้านนาจะแพร่หลายขึ้นไป จนถึงเมืองนายด้วย ภายใต้ความสัมพันธ์ทางการเมืองและวัฒนธรรมดังกล่าว ชาวไทใหญ่ และชาวล้านนา เป็นบ้านพี่

เมืองน่องกัน หรือเชื้อสายพันธุ์เดียวกัน ดังนั้น การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทในยุคแรกของไทใหญ่ก็เป็นการเริ่มจากทางล้านนา

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทในยุคแรก เข้ามาจากล้านนามาตั้งแต่ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 หรือต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 เมื่อสมัยพญามังราย ตามตำนานเจ้ามอหล้า พระธิดาของกษัตริย์แห่งอาณาจักรเมืองมาหลวง ซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ ได้มีการนับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว แต่ในสมัยนั้น พระเจ้าอโนรธาเมืองชองกษัตริย์แห่งอาณาจักรพุกาม พึงมาเริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในพุกามเอง แสดงให้เห็นว่า ชาวไทใหญ่มีการนับถือพระพุทธศาสนา ก่อนพม่าตำนานของเจ้านางเจ้ามอหล้าดังนี้ (พระเจ้าสุคำ, 2543, หน้า 325)

เจ้ามอหล้า เป็นพระธิดาของเจ้าเสือหม่นฟ้า ซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งเมืองมา พระธิดาได้ยกให้เป็นบาทบริจาริกาของพระเจ้าอโนรธา หรือพระเจ้าอโนรธาเมืองชองกษัตริย์แห่งอาณาจักรพุกาม เมื่อคราวที่พระเจ้าอโนรธาหรือพระเจ้าอโนรธาเมืองชองยกทัพไปเมืองขึ้น (น่านเจ้า) เพื่อติดตามหาพระทันตธาตุ และซากลับได้แฉะพักไพร่พลที่เมืองมา นางมอหล้าได้ตามพระเจ้าอโนรธากลับไปเมืองพุกามด้วย และต่อมาปรากฏว่าได้เป็นพระสนมที่ทรงโปรดปรานมากที่สุดผู้หนึ่ง นางเป็นผู้เคร่งครัดในพุทธศาสนา ได้รักษาศีลและบำเพ็ญภาวนาอยู่เสมอ พระบรมสารีริกธาตุจึงเสด็จมาประดิษฐานอยู่ในต่างหูของนาง และได้แสดงปาฏิหาริย์เปล่งรัศมีออกมา พระมเหสีและนางสนมอื่น ๆ ได้เห็นปรากฏการณ์นี้ จึงพากันไปกราบทูลอโนรธาให้ทรงทราบ พร้อมกับใส่ความว่าเจ้ามอหล้าคงจะเป็นนางแม่มดอย่างแน่นอน พระเจ้าอโนรธาเสด็จมาทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง เห็นแสงสว่างเปล่งออกจากต่างหู นางก็เข้าพระทัยว่านางเป็นแม่มดจริงตามข้อกล่าวหา จึงให้เนรเทศนางกลับคืนไปเมืองมา ระหว่างเดินทางกลับไปยังเมืองของบิดา ถึงบริเวณใกล้กับเมืองสีป้อ ตุ่มหูของนางซึ่งมีพระบรมสารีริกธาตุสถิตอยู่ ได้หล่นตกลงไปในแม่น้ำ และเห็นเป็นแสงสว่างเรือง ๆ อยู่ใต้น้ำ นางใช้ให้คนดำลงหาเท่าใดก็ไม่สามารถหาพบและเก็บขึ้นมาได้ จากนั้น พระบรมธาตุได้แสดงปาฏิหาริย์ด้วยการกลับขึ้นไปลอยอยู่บนนภา กษัตริย์นางได้กระทำสักการะและอธิษฐานพระบรมธาตุจึงเสด็จกลับคืนมาอยู่ที่ตุ่มหูข้างซ้ายของนางดังเดิม ภายหลังจากที่พระบรมธาตุแสดงปาฏิหาริย์ครั้งนั้น เจ้ามอหล้าเกิดจิตศรัทธาแรงกล้า ได้สร้างพระสถูปที่ขุมหาขึ้น เพื่อประดิษฐานพระบรมธาตุตามองค์ดังกล่าวไว้ ณ สถานที่นั้น คือพระสถูป “ชเวชยัน” (เสมอชัย พุดสุวรรณ, 2552, หน้า 59) การที่ว่า นางเจ้ามอหล้าเป็นผู้เคร่งครัดในพุทธศาสนานั้น แสดงให้เห็นว่า ชาวไทใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาจากไทยแล้ว ก่อนสมัยพระเจ้าอโนรธาเมืองชองกษัตริย์แห่งพุกาม

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มเข้ามาสู่ดินแดนไทใหญ่บริเวณเชียงใหม่ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 หรือต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 ผ่านอิทธิพลของอาณาจักรล้านนาในสมัยพญามังราย ความสัมพันธ์ทางการเมืองและวัฒนธรรมระหว่างล้านนาและเมืองนายทำให้ศาสนาพุทธนิกายโยน

แพร่หลายสู่ชาวไทใหญ่ในภูมิภาคนี้ ขณะเดียวกัน ตำนานเจ้ามอหน้ำพระธิดาแห่งเมืองมาวซึ่ง เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและสร้างพระสถูปขเวชายัน ยังสะท้อนให้เห็นว่าชาวไทใหญ่มีการนับถือ พระพุทธศาสนามาก่อนสมัยพระเจ้าอินรธามังช่อแห่งพุกาม เหตุการณ์เหล่านี้จึงชี้ว่าการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในดินแดนไทใหญ่เป็นผลสืบเนื่องจากทั้งอิทธิพลทางศาสนาและความศรัทธาใน ท้องถิ่นที่มีมาก่อน

3.1.2 การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบล้านนาในเมืองแสนหวี

พระพุทธศาสนาจากล้านนาเข้าไปในฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวินของรัฐฉานนั้น จะเห็นได้ว่าการ เข้าไปสองครั้ง ครั้งแรกนั้น เข้าไปเมืองนายขึ้นเป็นภาคใต้ของไทใหญ่ ต่อมาครั้งที่สอง เข้าไปเมือง แสนหวีซึ่งเป็นภาคเหนือของเมืองไทใหญ่ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในเมืองนายมีดังนี้

พญามังรายมีโอรส 3 องค์ ได้แก่ เจ้าขุนเครื่อง เจ้าขุนคราม (ไชยสงคราม) และเจ้าขุนเครือ พ.ศ.1854 พระองค์ท่านทรงให้เจ้าขุนเครือเป็นผู้ปกครองเมืองนาย รัฐฉาน และนำเอา พระพุทธศาสนาเถรวาทเข้าสู่รัฐฉาน แม้ว่าเชียงตุงและเมืองนายจะได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาเถร วาทจากประเทศไทยก็ตาม สำหรับเมืองแสนหวี รัฐฉานตอนเหนือขึ้นเมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ก่อน พระพุทธศาสนาเถรวาทจากล้านนาจึงจะเข้าสู่เมืองแสนหวีของรัฐฉานตอนเหนือ (พระเจ้าสุคำ, 2543, หน้า 329) การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในเมืองแสนหวีมีดังนี้

พ.ศ. 2003- 2066 เจ้าฟ้าผู้ปกครองเมืองแสนหวีมีพระนามว่า เจ้าหลวงคำหีบฟ้า ในสมัยนั้น พระราชาของเมืองเชียงราย เมืองเชียงใหม่ และเชียงแสนมีพระประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินเยือน พระมหากษัตริย์เมืองอังวะของพม่า และขอให้เจ้าฟ้าแห่งเมืองแสนหวีช่วยเหลือในการเดินทางให้ สะดวกสบาย เจ้าฟ้าแสนหวีก็ช่วยเหลือทุกประการ เมื่อพระองค์ทั้ง 3 กลับไป ก็มีการเชิญชวนเจ้าฟ้า แสนหวี เสด็จพระราชดำเนินเมืองเชียงใหม่และ เพื่อความกตัญญู และความเป็นมิตร พระราชา เชียงใหม่ จึงให้พระกนิษฐภคินีของพระองค์อภิเษกสมรสกับเจ้าฟ้าแสนหวี (พระเจ้าสุคำ, 2543, หน้า 330)

หลังงานอภิเษกสมรสแล้ว ท่านได้อยู่ในเมืองเชียงใหม่ นานถึง 2 เดือน ขณะถึงวันใกล้จะกลับ เมืองแสนหวี เจ้าหลวงคำหีบฟ้าจึงชวนเสนาบดีพร้อมกับข้ารับใช้เที่ยวไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ เมือง ไปเห็นเจดีย์ใหญ่ จึงพากันเข้าไปดูในวัดนั้น ไปพบพระพุทธรูปสีหิงค์ 5 องค์เรียงกัน เสนาบดีจึง กล่าวหาว่า “เมืองนี้ที่แท้เขาเลี้ยงผีกันนี่เอง” ว่าดังนี้ เจ้าคำหีบฟ้าจึงกล่าวว่า “เราลองเอาไปให้คนเมือง เราดูสักอันหนึ่ง ถ้าศักดิ์สิทธิ์ ต่อไปในภายหน้าเราจะต้องเคารพนับถือเหมือนเช่นเมืองนี้ ถ้าไม่ ศักดิ์สิทธิ์ก็ให้พวกเด็ก ๆ เอาไปเล่นเสีย” เจ้าคำหีบฟ้า สั่งให้เสนาบดีลองอุ้มพระพุทธรูปดูว่า “เป็นไม้ เป็นเหล็ก หรือเป็นทอง” เสนาบดีจึงยกดูรู้สึกหนักมาก จึงกล่าวว่า หุ่นผืนไม้ไม่ได้ทำด้วยไม้ แต่ ทำด้วยโลหะ อาจเป็นเหล็กหรือทองแดงก็ได้

เจ้าคำหีบฟ้าจึงลองยกพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ 4 องค์แรกยกไม่ไหว องค์ที่ 5 ค่อนข้างเบา เจ้าคำหีบฟ้าจึงยกพระพุทธรูปองค์ที่มีน้ำหนักเบาส่งให้เสนาบดี ๆ ก็เอาผ้าห่อไว้ แล้วนำซ่อนไว้ในที่พักของตน 2 วัน รุ่งเช้า เจ้าคำหีบฟ้าก็ยกทัพออกจากเชียงใหม่กลับคืนเมืองแสนหวี เมื่อ พ.ศ. 2015 ระหว่งทาง เสนาบดีนำเอาผ้าห่อพระพุทธรูปตั้งไว้บนม้าตัวที่ตนขี่ ไว้ข้างหลัง สักครู่หนึ่งพระพุทธรูปก็ไปปรากฏอยู่ข้างหน้าเป็นอย่างนี้เรื่อย ๆ ทุกวันทั้งเจ้าทั้งข้าจึงพูดกันว่า “น่ากลัวจริง ๆ แต่พวกเราจะพยายามนำหุ่นผีไปให้ถึงเมืองเรา” ว่าแล้วก็ผลัดกันอุ้มพระพุทธรูปจนถึงเมืองแสนหวี แล้วทั้งหมดออกปากถามกันว่า หุ่นผีอันนี้ดีจริงหรือไม่ ศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ เราจะต้องนำไปลองแช่น้ำในน้ำโป่งน้ำร้อนเมืองน้ำไปแช่ดูรู้สึกว่ามีน้ำเย็นโดยทันที จึงว่าหุ่นผีอันนี้มีอิทธิฤทธิ์มากจริง ๆ

เจ้าคำหีบฟ้าจึงกล่าวว่า “หุ่นผีนี้มีอิทธิฤทธิ์มาก เกรงเราจะปฏิบัติไม่ถูกต้อง เราสมควรบูชาเสื่อบ้านเสื่อเมือง ทำหิ้งห่อให้ ฆ่าหมู ฆ่าไก่ ฆ่าวัว ฆ่าควาย แล้วนำไปเซ่นไหว้จึงจะดี ว่าแล้วจึงพากันทำหอนำพระพุทธรูปไปประดิษฐาน จัดเตรียมหมูไก่ทั้งตัวและวัวควาย นำไปที่ห่อผี ในยามเช้าปรากฏว่าพระพุทธรูปนั้นหายไปเสียแล้ว เจ้าคำหีบฟ้าจัดคนเสาะหาทุกหนทุกแห่ง ในน้ำ ในห้วย บนดอย หาท่าไหราก็ไม่พบ” (เจ้ายันฟ้าแสนหวี, 2544, หน้า 29-31)

พ.ศ. 2083 เมืองเชียงใหม่มีครูบารูปหนึ่งชื่อพระญาณคัมภีร์ เทวดาเฝ้าศาสนาตกลงไปตามหาพระพุทธรูปสีหิงค์ ซึ่งเจ้าคำหีบฟ้าลักไปเมื่อ พ.ศ. 2015 พระครูญาณคัมภีร์นี้จึงได้เดินทางออกเสาะหาพระพุทธรูปสีหิงค์ และได้ถือโอกาสนี้เผยแพร่พระพุทธศาสนานิกายโยนให้คนเมืองไทใหญ่ทั้งหลายนับถือจนแพร่หลาย

พระครูบาไปถึงหอคำ (พระราชวัง) แสนหวีแล้วได้พบเจ้าหลวงคำแสนฟ้า เจ้าหลวงคำเลื่อมใสพระครูบามาก ให้การอุปการะหวังจะได้ฟังบุญของพระครูบา เพื่อให้ชาวบ้านคนเมืองมีที่พึ่งในอนาคต จะทำตามที่พระครูบาวางทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2083 เจ้าหลวงคำแสนฟ้าจึงเป็นประธานสร้างวัดแจ้แก้ว พระครูบานำญาติโยมทั้งหลายหล่อพระพุทธรูปเมื่อกระทำพิธีเสร็จ เรียกร้อยแล้วก็ว่าพระพุทธรูปที่หายไปนั้นมีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปที่หล่อใหม่ที่เรียกว่า พระพุทธรูปสีหิงค์ ครูบาก็ไม่เดินทางไปทีใดอีก อยู่วัดแจ้แก้วเพื่อทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา (เจ้ายันฟ้าแสนหวี, 2544, หน้า 29-31)

นักประวัติศาสตร์บางท่านกล่าวว่า พระญาณคัมภีระ ตามมาหาพระพุทธรูป ท่านไม่ใช่แค่เฉพาะมาสั่งสอนเทศน์ให้ประชาชนเมืองแสนหวีให้มีการนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น ยังสร้างอักษรด้วยพยัญชนะ 33 ตัว ซึ่งมาจากอักษรล้านนา ให้แก่ชาวเมืองแสนหวีอีกด้วย ต่อจากนั้นมาพระพุทธศาสนาเถรวาทก็มีความเจริญรุ่งเรืองในเมืองแสนหวีจนถึงปัจจุบัน (พระเจ้าสุคำ, 2543, หน้า 337 – 338)

อาจจะมีความขัดแย้งกันว่า พระพุทธศาสนาแบบธิเบต เข้าสู่รัฐฉานเมื่อ พ.ศ. 518 – 554 แต่เมื่อถึงสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งเมืองเชียงใหม่ ช่วง พ.ศ. 1981 - 2030 นั้นทำไมผู้ปกครองรัฐฉานจึงไม่รู้จักพระพุทธรูป บางท่านก็บอกว่าเพราะพระพุทธรูปของเถรวาทกับพระพุทธรูปของมหายานอาจไม่เหมือนกัน บางท่านก็บอกว่า เพราะสงครามเกิดขึ้นในรัฐฉานมากมาย ทำให้พระพุทธศาสนาได้สูญหายไปจากรัฐฉาน ชาวใหญ่รัฐฉานจึงไม่รู้จักพระพุทธรูป

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบล้านนาเริ่มเข้าสู่รัฐฉานสองระยะ คือ ระยะแรกในเมืองนายสมัยพญามังราย โดยเจ้าขุนเครือนำศาสนาเข้าสู่รัฐฉานตอนใต้ ต่อมาระยะที่สองเข้าสู่เมืองแสนหวีช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างล้านนาและแสนหวี ตำนานการอัญเชิญพระพุทธรูปจากเชียงใหม่สะท้อนการเปลี่ยนจากความเชื่อเรื่องผีสู่การนับถือพระพุทธรูป ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 21 พระญาณคัมภีร์จากเชียงใหม่เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโยนและสร้างวัดแจ้แก้วขึ้นเป็นศูนย์กลางศาสนา พร้อมสร้างอักษรพื้นเมือง 33 ตัว ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทเจริญมั่นคงในเมืองแสนหวีและรัฐฉานสืบมา

3.1.3 การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบพม่าในรัฐฉาน

พระพุทธศาสนาที่ชาวไทใหญ่ในเชียงตุงนับถืออยู่ในปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะไม่ได้รับมาจากพม่าก็ดี วิธีการท่อมผ้าจีวรนั้นยังเป็นแบบพม่าอยู่ และพิธีกรรมทางศาสนาบางส่วนก็คล้ายกันกับพม่า ด้วยเหตุคือ เมื่อ พ.ศ. 2099-2102 นั้น พระเจ้าบุเรงนองเข้าไปปกครองรัฐฉานได้ทั้งหมด สมัยนั้น ประเพณีของเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่สืบต่อ ๆ กันมาก็คือ เมื่อเจ้าฟ้าสิ้นพระชนม์นั้น ช้าง ม้า และทาสของเจ้าฟ้าก็ต้องถูกฆ่าฝังพร้อมกับศพเจ้าฟ้า หลังจากนั้น ประเพณีนั้นถูกปฏิเสธด้วยพระเจ้าบุเรงนอง พระองค์ทรงสนับสนุนให้พระปริยัติ และพระปฏิบัติเจริญรุ่งเรืองทั่วไปในรัฐฉาน ได้สร้างวัดและได้นิมนต์พระอริยะวังสวระกิตติ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก บาลี อรรถกถา และฎีกา และพระสงฆ์ 10 รูปมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรัฐฉาน และเชิญชวนเจ้าฟ้า อำมาตย์ ประชาชนไปรับศีล ฟังเทศน์ที่วัดทุกวันพระ เดือนละ 4 ครั้งต่อนั้นประชาชนและเชื้อสายราชวงศ์เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พวกกันไปบวชเป็นพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก (อุเขมินทะ, 2491, หน้า 331 - 333)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทในรัฐฉานนั้น ได้รับมาจากล้านนาของไทย ต่อมาชาวไทใหญ่ภาคตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำโขง ได้เปลี่ยนรับพระพุทธศาสนาแบบพม่า เนื่องจากพระเจ้าบุเรงนองมาบังคับให้ทำตามแบบพระพุทธรูปแบบพม่า

3.1.4. การรับพระพุทธศาสนาเข้าสู่เชียงตุง

ชาวไทใหญ่ในเมืองเชียงตุง มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่พึงพอใจ และเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตมา ตั้งแต่อดีตดังปรากฏหลักฐาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากล้านนาสู่เมืองเชียงตุงถึง 3 ครั้ง คือ

ครั้งแรก พ.ศ. 1882 พระญาผายแห่งเมืองเชียงใหม่ ส่งพระญาเจ็ดพันคู่ซึ่งเป็นพระราชโอรส ไปปกครองเมืองเชียงตุง ในครั้งนี้ทรงนำพระมหาเถระ 4 รูป ประกอบด้วยพระมหาหงสาวดี พระทศปัญญา พระธัมมลังกา และพระธรรมไตรโลก มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบวัดฆางกง ซึ่งสืบมาจากวัดสวนดอก เชียงใหม่โดยสร้างวัดจอมทองถวายพระมหาหงสาวดี สร้างวัดพระกลางถวายพระทศปัญญา สร้างวัดพระแก้วถวายพระธัมมลังกา และสร้างวัดหัวข่วงถวายพระธรรมไตรโลก จากนั้น ได้อัญเชิญพระพุทธรูปจำนวน 4 องค์ ประดิษฐานวัดละ 1 องค์ พร้อมกับถวายพระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพุทธศาสนาให้แก่พระมหาหงสาวดีนำไปเผยแผ่ให้กว้างขวางต่อไป

พ.ศ. 1917 พระพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาเผยแผ่เป็นครั้งที่ 2 โดยการนำของพระมหา สวามีเจ้าสุขาโตแห่งเมืองเซียงซึ่งเคยไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เมืองพม่าแล้วนำพระอินทมนี และ พระธัมมรังสีพร้อมด้วยพระสงฆ์จำนวน 12 รูปและพระพุทธรูปอีก 4 องค์มาด้วยในครั้งนี้มีการสร้าง วัดถวายเป็นพุทธบูชาถึง 60 วัด เช่น วัดมงคล วัดพระสิงห์ วัดแสนเมืองมา วัดป่าพร้าว วัดเชียงอินทร์ วัดพระแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสร้างวัดเซียงแลถวายพระมหาเถระอินทมนี พร้อมกับสถาปนา เป็นสมเด็จพระอินทมนี สร้างวัดยางคำถวายพระมหาธัมมรังสีพร้อมกับสถาปนาเป็นพระสวามีธัมมรังสี

พ.ศ. 1989 ในสมัยพระญาสุริยธรรมจุฬามณีราชา เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุง พระมหาเถระญาณ คัมภีร์ จากเมืองเชียงใหม่ได้ส่งพระโสมจิตตเถระนำพระพุทธศาสนาเถรวาทนิกายเถรวาทมาเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในเมืองเชียงตุง เป็นครั้งที่ 3 พระองค์ได้สร้างวัดป่าแดงถวายพระโสมจิตตเถระ เพื่อ เป็นอนุสรณ์ด้วย (โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552, หน้า 6 - 7)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทในเมืองเชียงตุงนั้นล้วนได้รับมาจากล้านนาเป็นส่วนใหญ่ จึงพูดได้ว่าพระพุทธศาสนาของล้านนาและเชียงตุงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พุทธศาสนิกชนเมืองเชียง ตุงยังคงใช้อักษรล้านนาซึ่งเป็นอักษรที่เขียนตำราทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดน เชียงตุงราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 โดยผ่านการเผยแผ่จากล้านนา พม่า และมอญในยุคนั้น ศาสนาที่ นำเข้ามาคือพระพุทธศาสนาเถรวาทนิกายสีหล่ง (หรือ “สีหล่งธรรมวงศ์”) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศรี ลังกา ในระยะแรก การเผยแผ่เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์จากต่างถิ่น แต่ต่อมาเมื่อชาวไทใหญ่มีพระภิกษุ และสามเณรของตนเอง ก็ได้จัดตั้งสำนักเรียนวัดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในเมืองเชียงตุงซึ่งเป็น ศูนย์กลางของรัฐฉาน ทำให้เชียงตุงกลายเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและการศึกษาระยะของไทใหญ่ ด้วย

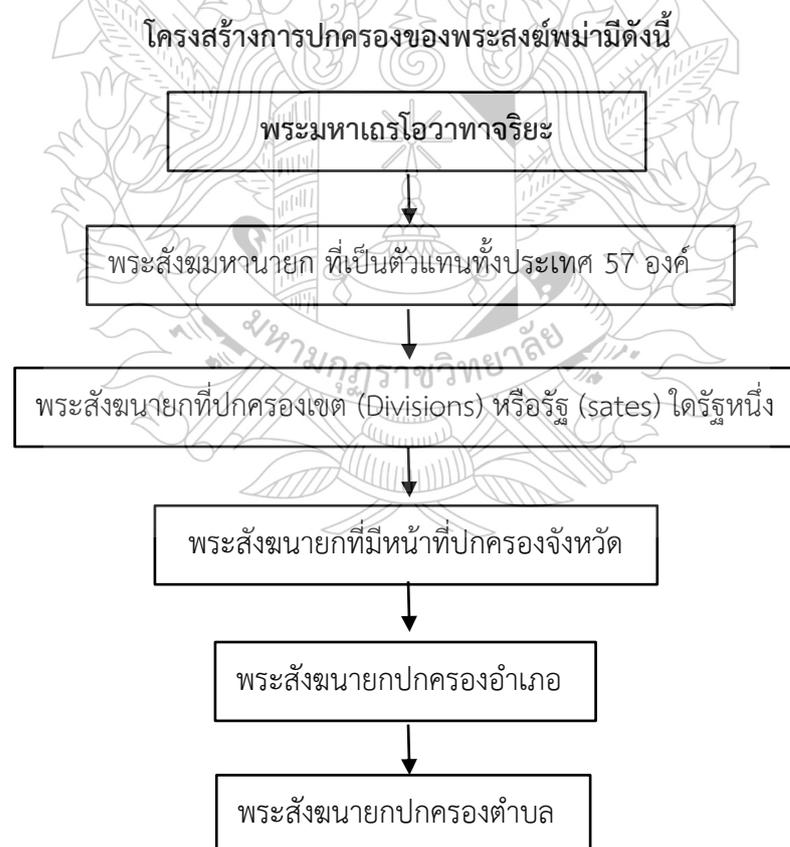
3.2 การปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

ด้านการปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ ก็อยู่ใต้การปกครองของสหภาพพม่า การปกครองของพระสงฆ์ในสหภาพพม่าก็เช่นกัน ศูนย์กลางการปกครองพระสงฆ์ทั่วประเทศก็ตั้งอยู่ในเมืองหลวงย่างกุ้งของพม่า ก็เพื่อจะได้รับการรักษาประเพณี วัฒนธรรม ภาษาของตนเอง พระสงฆ์ไทใหญ่จึงได้จัดระบบการปกครองขึ้นอีกต่างหาก

3.2.1 การปกครองของคณะสงฆ์พม่า

การเริ่มต้นก่อตั้งคณะสงฆ์แห่งพม่าทั่วประเทศนั้น มีการเริ่มจัดประชุมสงฆ์ 1,218 รูป จากตัวแทนพระสงฆ์ทุก ๆ นิกายจากทั่วประเทศเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 ณ ถ้ำกัมภาเอ เมืองย่างกุ้ง สหภาพพม่า ถือว่าเป็นการเริ่มต้นขององค์กรสงฆ์แห่งพม่าขึ้นในวันนี้ (กระทรวงศาสนา, กฎสังฆมนายกสหภาพพม่า, 2551, หน้า 1)

การปกครองของคณะสงฆ์พม่า มีพระสังฆมหาปริณายกเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารสูงสุด พระสังฆมหาปริณายกคือ ผู้แทนพระสงฆ์ทุกนิกายทั่วประเทศ มีจำนวนทั้งหมด 47 องค์ ศูนย์กลางของสำนักงานของพระมหานายกมี ณ ถ้ำกัมภาเอ เมืองย่างกุ้ง สหภาพพม่า พระผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งสังฆมหานายกจะต้องผลัดกันมาทำงานที่สำนักงาน คณะละ 15 ท่าน พระสังฆมหาปริณายกมีหน้าที่บริหารเรื่องต่อไปนี้ (1) การปกครอง (2) การศึกษา (3) การเผยแผ่ (4) การออกกฎระเบียบของสงฆ์ทั่วประเทศ

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างการปกครองของพระสงฆ์พม่า

พระสังฆมหานายกที่เป็นตัวแทนพระสงฆ์จากทั้งประเทศนั้น จะมีพระสังฆมหานายกที่เป็นตัวแทนพระสงฆ์ไทใหญ่จากรัฐฉาน 1 องค์

สรุปได้ว่า เพื่อความเจริญและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา รัฐบาลพม่าจึงได้ก่อตั้งองค์กรของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนจากทั่วประเทศ มีชื่อองค์กรว่า สังฆมหานายกแห่งสหภาพพม่า ซึ่งเป็นองค์กรผู้ปกครองสงฆ์สหภาพพม่า เหมือนกันกับ มหาเถรสมาคมของประเทศไทย

3.2.2 การปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ ในเชียงตุง

ประชากรชาวไทใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นมีประมาณ 95% ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท พระสงฆ์ในเชียงตุงนั้นมีหลายนิกาย อย่างเช่น (1) นิกายสุธัมมา (2) นิกายโยน (3) นิกายสวยชิน (4) นิกายโชติ เป็นต้น นิกายที่เจริญรุ่งเร็วกว่านิกายอื่น ๆ ในเชียงตุงก็คือ นิกายสุธัมมา และนิกายโยน ส่วนนิกายโชตินั้นเป็นนิกายที่ปฏิบัติตามคำสอนของครูบาอาจารย์อย่างเคร่งครัด ผู้ที่นับถือมีกายนี้มีการเรียกตนเองว่า ไทโจติ และมีการฉันทเจ้ทั้งพระสงฆ์ และโยมที่เป็นสาวกของนิกายโชติ ต้องเป็นผู้ถือศีล 5 สำรวมด้วยดี ไม่มีการติดต่อเข้าออกกับนิกายอื่น ๆ เลี้ยงชีพด้วยสุจริต ส่วนมากชาวไทลื้อ และไทเขินที่อยู่ในเชียงตุงนั้นนับถือพระพุทธศาสนาแบบนิกายโยนหรือล้านนา (พระเจ้าสุคำ, 2543, หน้า 283 – 284)

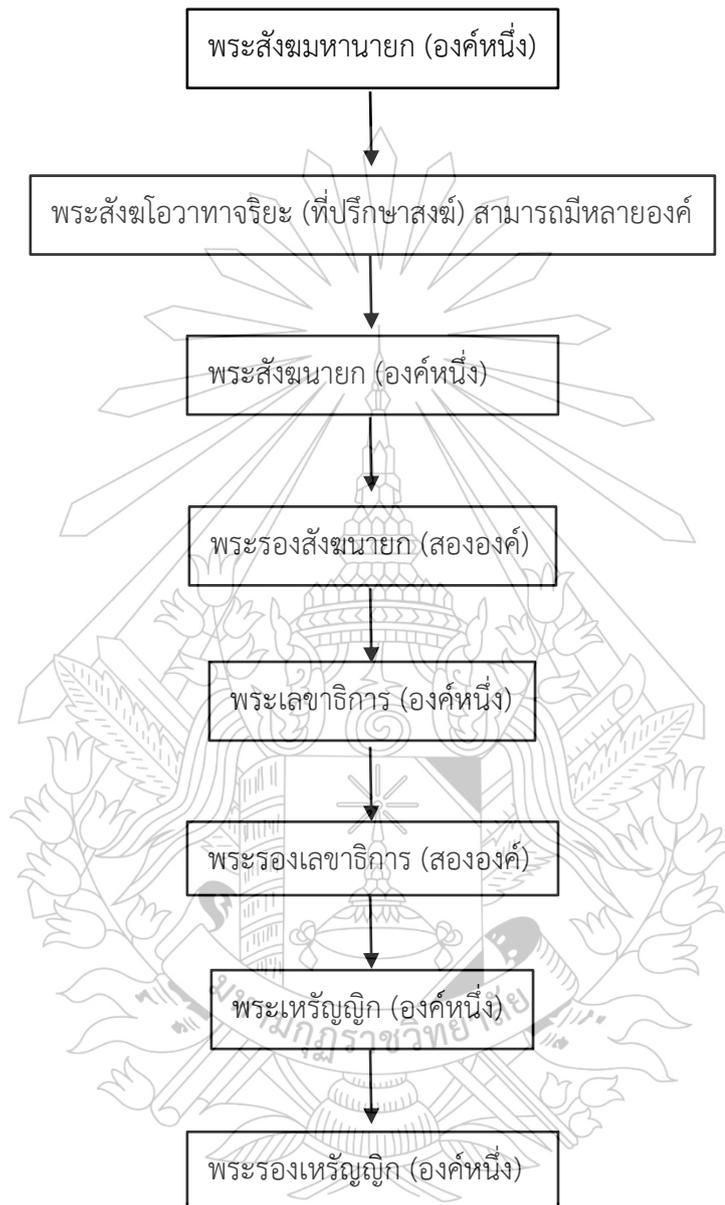
องค์กรของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในรัฐฉาน มีการก่อตั้ง “คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน” ก่อนคณะสังฆมหานายกแห่งสหภาพพม่า แต่สมัยนี้ คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานนั้นอยู่ภายใต้การปกครองสงฆ์มหานายกแห่งพม่า แต่องค์กรของคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานก็คงไว้เหมือนเดิม ด้วยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของภาษาและเชื้อชาติ
- 3) เพื่อให้พระสงฆ์ไทใหญ่สามัคคีกัน
- 4) เพื่อชักนำให้พระสงฆ์ไทใหญ่มีความประพฤติปฏิบัติ ความเป็นอยู่ดีงาม
- 5) เพื่อจะได้สร้างภาษาบาลีเป็นอักษรไทใหญ่

ความเป็นมาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ เมื่อวันที่ 18 - 20 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 นั้น พระสงฆ์ เจ้าฟ้า และประชาชนชาวไทใหญ่ จัดประชุมใหญ่ครั้งแรก ณ ในโรงหนัง เวียงหลอยแหลม รัฐฉาน เพื่อจะได้ก่อตั้ง คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานขึ้น นำโดยพระอาจารย์บัณฑิตะ พระอาจารย์วิจิตตะ เพื่อให้พระสงฆ์ไทใหญ่ในรัฐฉาน มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และทำกิจของสงฆ์ร่วมกันต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ (พระบัณฑิตะ (สังฆมหานายกแห่งรัฐฉาน), 2520, หน้า 3)

เมื่อวันที่ 10 , 11 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2514 นั้น พระสงฆ์ไทใหญ่ทั่วรัฐฉาน ได้จัดประชุมใหญ่ขึ้นอีก และปรับปรุงระบบการบริหารใหม่อีก มีการถอนเพิ่ม ให้มีความถูกต้องและทันสมัยมากขึ้น

โครงการปกครองของพระสงฆ์ไทใหญ่มีดังนี้

ภาพที่ 3.1 โครงการปกครองของพระสงฆ์ไทใหญ่

พระที่เป็นสมาชิกคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน (ไม่น้อยกว่า 16 องค์)

ภารกิจที่คณะสงฆ์ไทใหญ่ต้องดำเนินต่อไปก็คือ การแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่ การสร้างหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์แบบภาษาไทใหญ่ และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ให้มั่นคงสืบต่อไป

เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2554 นั้นเป็นต้นมา พระสงฆ์ไทใหญ่ ได้มีการรวบรวมวัดไทใหญ่ และรายชื่อของพระสงฆ์ไทใหญ่ทั่วประเทศอย่างเป็นทางการ เท่าที่รวบรวมได้ วัดที่พระไทใหญ่มีเจ้าอาวาสจำนวน 1,600 วัด พระภิกษุไทใหญ่มีจำนวน 4,000 องค์ และสามเณรไทใหญ่มีจำนวน 22,000 องค์ ไม่นับรวมจำนวนวัดในรัฐฉานที่พระสงฆ์ชาวพม่า ชาวตมู ชาวอินทา ชาวปะหล่อง ชาวปะโอเป็นเจ้าอาวาส และจำนวนพระสงฆ์ชาวพม่า ราวหนุ ชาวอินทา ชาวปะหล่อง ชาวปะโอ ที่จำพรรษาในรัฐฉาน

แสดงให้เห็นว่า การปกครองของคณะสงฆ์พม่านั้น ไม่ถูกต้องตามจุดประสงค์ของพระสงฆ์ของพระสงฆ์ไทใหญ่ จึงจะได้ก่อตั้ง คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน อีกคณะหนึ่ง เพื่อจะได้เผยแพร่ธรรมให้ประชาชนในเชียงตุงแบบภาษาไทใหญ่ แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงส่วนใหญ่นับถือนิกายเถรวาท โดยมีนิกายสำคัญคือ สุธรรมมา โยน สวยชิน และโชติ ซึ่งนิกายโยนและสุธรรมมามีความเจริญมากที่สุด คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้จัดตั้ง “คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน” ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2498 เพื่อรวมความสามัคคีของพระสงฆ์ ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ภาษา และเชื้อชาติ แม้ปัจจุบันจะอยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์มหานิกายพม่า แต่อัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมยังคงสืบต่อมา ภารกิจสำคัญคือการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่ พัฒนาการศึกษาพระสงฆ์ และอนุรักษ์ประเพณีไทใหญ่ โดยมีวัดกว่า 1,600 แห่ง พระสงฆ์ราว 4,000 รูป และสามเณรกว่า 22,000 รูปทั่วประเทศ

3.2.3 การถวายสมณศักดิ์พระสงฆ์ไทเขิน ไทลื้อ

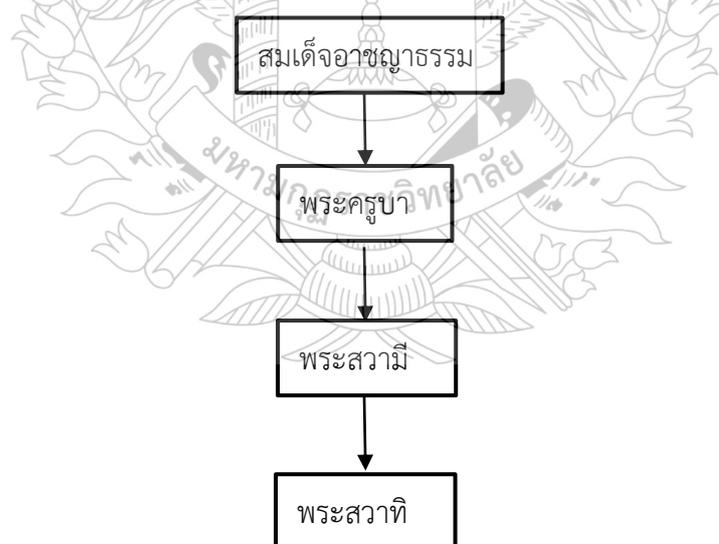
ในปัจจุบันนิกายสงฆ์ในเมืองเชียงตุง แม้อยู่ภายใต้ระบบปกครองคณะสงฆ์ของพม่า แต่ยังคงรักษาจารีต และระบบสมณศักดิ์แบบดั้งเดิมที่อิงกับวัฒนธรรมของ พุทธศาสนาแบบล้านนาโบราณอยู่ พวกเขิน ในแห่งเมืองเชียงตุงรวมถึงพวกเลื้อ ทางภาคตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน อยู่ใต้วัฒนธรรมพุทธศาสนานิกายล้านนาแบบเดียวกันมาตั้งแต่โบราณ สมัยที่ยังปกครองด้วยระบบเจ้าเมือง เมืองเชียงตุงมีประมุขสงฆ์ในตำแหน่ง “สมเด็จพระญาณธรรม” และมีระบบสมณศักดิ์ของตนเองแตกต่างจากแบบพม่า แม้ระบบปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ แต่ก็ได้ถูกลดทอนความสำคัญลงเป็นอันมากผ่านปฏิบัติการของรัฐบาลพม่า โดยระบบการปกครองของคณะสงฆ์พม่าได้ลดฐานะ “สมเด็จพระญาณธรรม” จากประมุขสงฆ์ซึ่งเคยมีสมณศักดิ์ลำดับสูงสุดในดินแดนภาคตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ลงไปเทียบชั้นเพียงระดับเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงตุง ฝ่ายนิกายสุธรรมมาเท่านั้น รัฐบาลพม่ายังใช้ระบบสมณศักดิ์แบบของตนเอง สร้างความลักลั่นในทางลำดับอาวุโสครอบทับคณะ

สงฆ์เมืองเชียงตุง เช่น ยกย่องเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงตุง ฝ่ายนิกายส่วยจัน ซึ่งอยู่ภายใต้จารีต วัฒนธรรมพุทธศาสนาแบบพม่า รวมถึงพระเถระบางรูปซึ่งเดิมขึ้นสังกัดกับคณะสงฆ์เชียงตุง และอาวุโสน้อยกว่าสมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม แต่ก็มี威望ใกล้เคียงกับรัฐบาลพม่ามากกว่า ให้ดำรงสมณศักดิ์ ระดับสูงกว่าที่ได้ถวายให้แก่สมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552, หน้า 207)

เมืองเชียงตุงมีระบบปกครองคณะสงฆ์ภายใน โดยมีประมุขสงฆ์ของตนเองในตำแหน่ง “สมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม” และมีสมณศักดิ์ระดับรองลงไปลำดับคือ “พระครูบา” “พระสวามี” และ “พระสวาธิ” ในสมัยก่อนเจ้าฟ้า ผู้ปกครองเมืองเชียงตุงมีอำนาจในการสถาปนาสมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม เมื่อสิ้นยุคเจ้าฟ้า การยกย่องตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรมยังมีต่อมา แต่กระทำโดยคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนเมืองเชียงตุง สมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรมองค์แรกได้รับการสถาปนาในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงองค์ปัจจุบันคือสมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม (ใส่ การ) วัดหลวงเชียงยืน นับเป็นลำดับที่ 14

อย่างไรก็ดี ก่อนหน้าตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทางเชียงตุงก็ยังมีระบบสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์อยู่แล้วและน่าจะเป็นแบบแผนเดียวกันกับทางล้านนามีหลักฐานกษัตริย์ล้านนาเคยถวายเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระเถระนิกายลังกาแก่จากล้านนาที่ขึ้นไปเผยแผ่ศาสนาในเมืองเชียงตุงเมื่อปี พ.ศ. 1917 สองรูปคือ “พระอินทมนิ” ซึ่งขึ้นเป็น “สมเด็จพระอินทม” สถิต ณ วัดเชียงแลและ พระธัมมรังสี” ขึ้นเป็น “พระสวามีธัมมรังสี” สถิต ณ วัดยางคำ เป็นต้น แม้ในล้านนาระยะหลังมา เช่น สมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ก็ยังปรากฏสมณศักดิ์พระเถระอาวุโสเป็นที่ “สมเด็จพระ” “สวามี” “สวาธู” “สวาธิ” และพระเถระที่เป็นเจ้าหัวหมตอุโบสถ โดยมากได้รับยกย่องให้เป็น “ครูบา” (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552), หน้า 94) ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทเขินและ ไทลื้อ ฝ่ายตะวันออกแม่น้ำสาละวินมีดังนี้

โครงการปกครองของพระสงฆ์ไทเขินและ ไทลื้อมีดังนี้

ภาพที่ 4.1 โครงการปกครองของพระสงฆ์ไทเขินและ ไทลื้อ

ระบบการถวายสมณศักดิ์มีดังนี้ สมณศักดิ์สมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม เป็นผู้ทรงอำนาจตามพระธรรมวินัย และเป็นใหญ่ที่สุดในหมู่คณะสงฆ์ไทเขินและไทลื้อ ในเมืองเชียงตุง พระที่มีอายุ 70 พรรษา 50 ขึ้นไปก่อนจึงจะได้รับสมณศักดิ์สมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม

สมณศักดิ์พระครูบา เป็นพระผู้ทรงคุณวุฒิ และเป็นใหญ่ในหมู่สงฆ์ พระที่มีอายุ 40 พรรษา 20 ขึ้นไปก่อนจึงจะได้รับสมณศักดิ์พระครูบา (อาจารย์สุพิน, 2548, หน้า 2)

สมณศักดิ์พระสวามีนัน พระที่มีอายุ 35 พรรษา 15 ขึ้นไปก่อนจึงจะได้รับสมณศักดิ์พระสวามี

สมณศักดิ์พระสวาที พระที่มีอายุ 30 พรรษา 10 ขึ้นไปก่อนจึงจะได้รับสมณศักดิ์พระสวาที ตามจารีตแต่เดิมมา ตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรมถือเป็นประมุขสงฆ์แห่งเมืองเชียงตุงและเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงของแม่น้ำสาละวินที่ขึ้นกับเชียงตุง แม้ในสมัยอาณาจักรมอญเข้ามาปกครองก็มิได้เปลี่ยนแปลงระบบดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันปรากฏว่า เมืองเชียงตุงถูกลดฐานะลงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงตุง (ภาคตะวันออกเฉียงของเวียดนาม) ซึ่งประกอบด้วยหัวเมืองอื่น ๆ อีกในฐานะเทียบเท่ากันคือ เมืองยาง เมืองซ๊ก เมืองปิง เมืองพยาก เมืองยอง เมืองสาด เมืองตุน และท่าซี้เหล็ก ในการปกครองแต่ละเมืองมีนายอำเภอปกครองดูแล และทางด้านการปกครองคณะสงฆ์ไม่ขึ้นแก่กัน ตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรมตามการรับรู้ของทางการพม่าจึงเทียบเท่าระดับเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงตุง มีอำนาจปกครองดูแลเฉพาะคณะสงฆ์นิกายเถรวาทในเท่านั้น ไม่รวมถึงคณะสงฆ์นิกายอื่น ๆ ที่มีอยู่ในเมืองเชียงตุงด้วย ได้แก่ นิกายพม่าและนิกายไทใหญ่ (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552, หน้า 131)

การที่พระสงฆ์ไทเขิน ไทลื้อยังคงรักษาจารีต และระบบสมณศักดิ์แบบดั้งเดิมที่อิงกับวัฒนธรรมพุทธศาสนาแบบล้านนาอยู่นั้น เป็นการทำให้พระสงฆ์ไทเขินไทลื้อมีความสามัคคีกัน และสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองได้ดี

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงอยู่ภายใต้การปกครองของสหภาพพม่า แต่ยังคงรักษา ระบบการปกครองและสมณศักดิ์แบบดั้งเดิมเพื่อความเจริญของพระพุทธศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมไทใหญ่ จัดตั้งคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานเพื่อสร้างความสามัคคีและพัฒนาการศึกษา พระสงฆ์มีสมณศักดิ์ลำดับชั้น ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าอาชญาธรรม พระครูบา พระสวามี และพระสวาที ตามจารีตล้านนา แม้รัฐบาลพม่าได้ลดฐานะบางตำแหน่ง แต่คณะสงฆ์ไทเขินและไทลื้อยังคงรักษาระบบเดิม ทำให้สามารถปกครองตนเองและรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมได้อย่างมั่นคง

3.3 การศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุง เป็นภารกิจที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และศรัทธาในพระธรรมคำสอนให้แก่พระภิกษุ สามเณร เยาวชน และประชาชนทั่วไป เพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่สังคมไท

ใหญ่ในเชียงตุงอย่างมั่นคง คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในหลายระดับ ทั้งการศึกษาภายในวัดและการศึกษานอกวัด โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และสติปัญญาของผู้เรียนให้สามารถดำเนินชีวิตตามหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง

ในด้านการศึกษภายในวัด คณะสงฆ์ได้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อเป็นสถานศึกษาหลักในการอบรมพระภิกษุสามเณรให้ได้เรียนรู้พระธรรมวินัย ภาษาบาลี และหลักธรรมขั้นพื้นฐานถึงขั้นสูง เพื่อเตรียมบุคลากรทางศาสนาให้มีความรู้ความเข้าใจ สามารถเป็นผู้นำทางจิตใจและเผยแผ่หลักธรรมแก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาต่อในระดับสูงทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำงานด้านการเผยแผ่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ส่วนในด้านการศึกษานอกวัด คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้มีบทบาทในการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น การอบรมธรรมศึกษา การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดค่ายคุณธรรมภาคฤดูร้อน และการบรรยายธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนในสังคม รวมถึงเป็นช่องทางสำคัญในการเชื่อมโยงศาสนากับชีวิตประจำวันของผู้คน

การศึกษาของพระสงฆ์ในเชียงตุง มี 3 ประเภท คือ (1) ศึกษาพระปริยัติธรรมของรัฐบาลพม่าที่เป็นภาษาพม่า (2) การศึกษาพระปริยัติธรรมแบบภาษาไทใหญ่ (3) การศึกษาแบบเมือง หรือแบบภาษาไทเขิน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมของไทใหญ่ ในเชียงตุงนั้น จะเรียนทั้งระบบแบบของรัฐบาลพม่าและระบบที่เป็นภาษาไทใหญ่ ส่วนใหญ่จะเรียนเป็นภาษาไทใหญ่ก่อนค่อยเรียนต่อหลักสูตรของรัฐบาลพม่า

ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้นำรูปแบบการเรียนการสอนแบบคณะสงฆ์ไทยและพม่ามาใช้แล้วเป็นเวลา 50 ปี เพราะก่อนหน้านั้น การจัดการศึกษามีใหม่แบบคณะสงฆ์ไทยและพม่ายังไม่เป็นที่รู้จักกันในหมู่คณะสงฆ์ใหญ่

ระบบการศึกษาแบบใหม่นี้ ทางศูนย์กลางได้จัดให้มีหลักสูตรที่เป็นมาตรฐาน มีการสอบวัดผลอย่างเป็นทางการ มีการสอบแบบปากเปล่าและการเขียน หลักสูตรการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ไทใหญ่โดยมากได้เลียนแบบมาจากคณะสงฆ์พม่าที่เรียกว่า “Pathamapyan and Dhammacariya Examinations Syllabus of Myanmar” แต่มาประยุกต์เป็นภาษาไทใหญ่

ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทใหญ่มีอยู่ทุกหัวเมืองและมีการเปิดสนามสอบทั้งหมดจำนวน 22 แห่งในแต่ละปี พระสามเณรที่เข้าสอบจากวัดต่างๆ ในแต่ละอำเภอ บางแห่งก็ออกข้อสอบได้ในแต่ละท้องถิ่น และจะมีคณะกรรมการกลางควบคุมดูแล ผู้เข้าสอบก็ล้วนเป็นพระภิกษุสามเณรไทใหญ่ทั้งหมด ส่วนสนามสอบศูนย์กลางที่จัดใหญ่ที่สุด คือวัดธรรมโมธิยะ (วัดเมืองนาย) ซึ่งเป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่ในเชียงตุง การสอบที่นี่จะมีหลายระดับชั้น การสอบนี้จะจัดขึ้นในเดือนพฤษภาคม กำหนดระยะเวลาในการสอบ 5 วัน และจะแล้วเสร็จ

ก่อนวันวิสาขบูชาทุกปี มีพระภิกษุสามเณรเข้าสอบจำนวนนับร้อย ๆ รูปขึ้นไปในระดับชั้นต่าง ๆ หลักสูตรการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษาพระปริยัติธรรมชั้นสูง แห่งคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงประกอบด้วย ภาคภาษาบาลี ซึ่งจะเขียนเกี่ยวกับวิชาไวยากรณ์ กัจจายนมูล ปทรูปสัททิตถิ และอภิธานปทีปกา ภาคอภิปธรรม จะมีอภิปธรรมมัตถสังคหะ มาติกา ยมก ปฎฐฐาน ฉัมมสังคณี และอฎฐุสาสนีอรรถกถา พระวินัย จะมีสามเณรสิกขา ภิกขุปาฎิโมกข์ พระวินัยเล่ม 1-2 และสามนต์ปาสาทิกา และพระสูตร จะมีมงคลสูตร สิงคโลวาทสูตร อังคุดตนิกาย ชาตก สीलักขณชวักค และสุมังคลวิลาสินีอรรถกถา ในบางแห่งก็จะประกอบด้วย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ภาษาพม่าและภาษาไทยใหญ่ (คณะสงฆ์ไทใหญ่ประเทศอังกฤษ, 2553, หน้า 16-17)

สำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาเป็นภาษาไทยคือ วัดธรรมโมธิยะ (วัดเมืองนาย) ในเชียงตุง มีพระภิกษุสามเณร 200 รูป จำพรรษา เมื่อ พ.ศ. 2567 ล้วนแต่เป็นพระภิกษุสามเณรชาวไทยใหญ่ทั้งนั้น มีการเรียนธรรมและบาลีที่เป็นภาษาไทย และธรรมบาลีและที่เป็นภาษาพม่า

บรรดาพระสงฆ์ไทเขิน และไทลื้อในเมืองเชียงตุง ตั้งแต่ระดับสมเด็จเจ้าอาวาสลงมาจนถึงระดับพระภิกษุสามเณรน้อยจำนวนมาก ได้เคยเข้าศึกษานักธรรมและบาลีในประเทศไทยจึงมีความคุ้นเคยกับฝ่ายไทย รวมถึงระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยด้วย ในปัจจุบัน การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ไทเขิน และไทลื้อในเมืองเชียงตุง ทั้งด้านนักธรรมและบาลีอิงกับระบบของคณะสงฆ์ไทย มีการแปลตำราเรียนบาลีจากภาษาไทยเป็นภาษาเขินด้วยการร่วมมือของคณะสงฆ์ทั้งสองประเทศตลอดจนถึงมีการก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นที่วัดธารฐานหลวงหัวช่วงขึ้นเป็นสำนักเรียนสำคัญพระสงฆ์ไทเขิน และไทลื้อในเมืองเชียงตุง ภายใต้การอุปถัมภ์ของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ให้ชื่อว่า “โรงเรียนสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์” (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552, หน้า 131)

สรุปว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจและศรัทธาในพระธรรมคำสอนแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป การศึกษามีทั้งในวัดและนอกวัด โดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นศูนย์กลางในการอบรมพระธรรมวินัย ภาษาบาลี และหลักธรรมชั้นสูง การศึกษาพระปริยัติธรรมแบ่งเป็น 3 ระบบ คือ ภาษาพม่า ภาษาไทใหญ่ และภาษาไทยเขิน ปัจจุบันมีสนามสอบ 22 แห่งทั่วรัฐฉาน โดยศูนย์กลางอยู่ที่วัดธรรมโมธิยะ เมืองนาย พระสงฆ์จำนวนมากยังได้ศึกษาต่อในไทยและนำรูปแบบการศึกษามาประยุกต์ใช้ในเชียงตุง ส่งผลให้การศึกษพระพุทธศาสนาเถรวาทของชาวไทใหญ่เจริญมั่นคงและเป็นรากฐานสำคัญในการเผยแผ่ธรรมสืบมา

3.3.1 การศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

คัมภีร์ที่เกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนาในรัฐฉานนั้น มี 2 ประเภท คือ ประเภทที่นำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเขียนด้วยทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรองใส่ในหนังสือพับโบราณ และประเภทพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทใหญ่

1) คัมภีร์โบราณไทใหญ่

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ ในรัฐฉาน ก่อนปี พ.ศ. 2453 นั้น ยังไม่เป็นภาษาบาลี จะใช้เป็นภาษาไทใหญ่แทน ซึ่งแต่งเป็นแบบร้อยกรองคือมีทำนองคล้องจองกันแบบสละสลวย ประณีต แม้แต่วิธีการอ่านก็ต้องได้รับการฝึกเป็นพิเศษ เพราะว่าเป็นการแต่งที่มีท่วงทำนอง การอ่านหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นทำนองที่เรียกว่า ลังก่า นำมาจากภาษาบาลี อลังการ หมายถึงภาษาที่ประดิษฐ์ประดอยมีความประณีตและเป็นภาษาชั้นสูง ตำราที่แต่งแบบนี้เรียกว่า หลีกหลวง หรือตำราใหญ่ ซึ่งตำราทางพระพุทธศาสนาที่แต่งในลักษณะนี้มีจำนวนนับร้อยเรื่อง การแต่งลักษณะนี้จะเห็นตัวอย่างได้เช่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและล้านนา มีการแต่งเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ลงไปในใบลานโดยใช้ภาษาไทยและล้านนา ซึ่งเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาไทใหญ่ ยังได้สืบทอดในการแต่งตำราแบบนี้มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเราเรียกกันว่า อรรถกถาท้องถิ่น เป็นการเขียนบรรยายเรื่องชาดกที่มีชื่อเสียงการเน้นการสอนเรื่องศีลธรรม บางเรื่องก็เป็น การอธิบายพระสูตรต่าง ๆ เช่น มงคลสูตร สิงคาลกสูตร อาฬวกสูตร และสติปัญญาสูตรต่าง ๆ เป็นต้น (คณะสงฆ์ไทใหญ่ประเทศอังกฤษ, 2553, หน้า 14)

หลีกหลวง หรือหนังสือพับโบราณนั้นถือว่า มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชาวไทใหญ่ด้วยเหตุผลคือ หลีกหลวง หรือหนังสือพับโบราณนั้น เป็นคัมภีร์ที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อแสดงความกตัญญูปีละครั้งจะจัดงานทำบุญให้แก่กษัตริย์คัมภีร์ หลีกหลวง ทุก ๆ ปีทั่วในรัฐฉาน ซึ่งภาษาไทใหญ่เรียกว่า ปอยยกย่องครูหมอไต งานนี้เป็นประเพณีที่เป็นนามธรรมเกี่ยวกับการให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ คือ การมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ (ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคนอื่น ๆ, 2541, หน้า 367)

มีนักเขียนท่านหนึ่งมีชื่อว่า ลุงขุนมหา มีอุตสาหกรรม คั้นคว่ำ รวบรวมประวัติของนักเขียนคัมภีร์ หลีกหลวง เท่าที่ได้มี 9 ท่าน ด้วยความสำนึกในบุญคุณของท่านเหล่านั้น ชาวไทใหญ่ผู้รักภาษาวรรณกรรม และวัฒนธรรม จึงพร้อมใจกันจัดงานฉลองนักเขียนธรรมเป็นภาษาไทใหญ่ ชาวไทใหญ่เรียกว่า “วันเจ้าครูหมอไต” จัดขึ้นเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2506 ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งเป็นวันเกิดของ เจ้ากาบเสื่อ นักเขียนคนสำคัญผู้หนึ่ง และได้จัดเป็นประจำทุกปี (ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคนอื่น ๆ, 2541, หน้า 539) คัมภีร์พับสาโบราณที่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์มีดังนี้

- 1) คัมภีร์ที่ เจ้าธรรมพินนะ เป็นผู้เขียนไว้คัมภีร์เท่าที่ค้นพบ มี 12 เรื่อง คือ สุตตนิพพานมมอรรถธรรม, ประมัตต (สูตร) เขียวอมแสง, อนิจจมูลสากแสง, ลิกมโนหลวง, ลิกเจ้าหัวธรรม, มังคลสูตรหลวง, สามกองหลวง, เจ้าต่างถามจา, โวกาลสูตร, สังเขปพื้นไท, หว่างโก่หว่าง,
- 2) คัมภีร์ที่ เจ้ากางเสื่อ เป็นผู้เขียนไว้คัมภีร์ธรรมมีจำนวนถึง 120 เรื่อง
- 3) คัมภีร์ที่ เจ้ากอหลี่ เป็นผู้เขียนไว้คัมภีร์ธรรมเท่าที่ค้นพบ มี 200 เรื่อง
- 4) คัมภีร์ที่ นางคำชกู่ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2397 ที่ บ้านแกง เวียงเลา เมืองนาย เขตเมืองติง ท่านได้เขียนไว้วรรณกรรมเรื่องพระโพธิสัตว์ มากมาย
- 5) คัมภีร์ที่ เจ้าอำมาตย์หลวง เมืองหนองเป็นผู้เขียนคัมภีร์มีจำนวนถึง 120 เรื่อง เช่น กาลามสูตร, ปราภาวะสุทธิ, เทสนาลังการ, มหาสติปัญญาฐาน, โพธิคำ, ธาตุวิตุภาคที่ปนี, อตินะ, ปรมัตถ์, ปัญจมโหสถ ฯ
- 6) คัมภีร์ที่ เจ้าหน่อคำ เป็นผู้เขียนไว้มีดังนี้ ชินตลปกาสนี, ศีลวินิจฉัย, โลกนิตติ, ราชหิตที่ปนี, ราโชวาท, เวสสันดร ฉบัปพิสดาร, มหาชนก, เต.ช.สุ.เน. ม 5 เรื่องต่อกัน
- 7) คัมภีร์ที่ เจ้าวรแคะ เป็นผู้เขียนไว้มีดังนี้ มงคลสูตรหลวง, ลิกเจ้าหมาธาตุ, จามแหนทางนิพพาน (ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคนอื่น ๆ, 2541, หน้า 540-560)

รูปแบบคัมภีร์ หลีกหลวง หรือหนังสือพับโบราณส่วนใหญ่ จะเขียนด้วยลายมือ โดยนำเอากระดาษสาที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่นมาทำเป็นรูปเล่ม ต้นสำเนาสามารถนำไปพันทำเป็นเชือกได้ กระดาษสาที่มีความหนาเป็นพิเศษ สามารถเก็บไว้ได้เป็นร้อย ๆ ปี และกันปลวกกัดกร่อนได้ดีอีกด้วย ชาวไทใหญ่นอกจากจะนำเอากระดาษสา มาทำเป็นหนังสือพับแล้วบางที่ก็เขียนลงหรือจารึกอักษรลงบนใบตาล หรือบนแผ่นไม้ก็มี เช่น กระดาษเขียนดวง เป็นต้น สำหรับใบตาลนั้น ค่อนข้างจะใบเล็ก จึงไม่ค่อยนิยมนำมาทำหนังสือพับ เพราะหนังสือพับส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่เขียนเรื่องที่ยาว โดยปกติแล้ว หนังสือพับจะเขียนด้วยอักษรตัวโต ทั้งนี้ก็เพราะว่า ไทใหญ่มีประเพณีอ่านธรรมให้กันฟัง โดยเชิญอาจารย์มาอ่านให้กับญาติธรรมได้ฟังกัน เรียกว่า ประเพณีถอมหลีก

หลีกหลวง หรือตำราใหญ่ (หนังสือพับโบราณ) ที่ทำด้วยกระดาษมี 2 ชนิดคือ ชนิดม้วน และชนิดพับ ชนิดม้วน เป็นหนังสือยุคแรก ๆ ที่ค้นพบในรัฐฉาน ซึ่งเมื่อเขียนเสร็จแล้วก็ใช้กระดาษม้วนทับไว้ข้างนอกอีกชั้นหนึ่ง อีกประเภทหนึ่งคือ หนังสือชนิดพับ เมื่อเขียนเสร็จแล้วนิยมเอาน้ำหมึกมาทา ด้านนอก แล้วห่อด้วยผ้าประดับค่าไว้อย่างสวยงาม โดยขจัดด้วยทองบ้าง แก้วกระจกบ้าง หนังสือชนิดพับนี้ เป็นหนังสือยุคหลังชนิดม้วนจึงยังคงมีให้เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน (ดร.โชติกะ เครือเย็น, 2552, หน้า 89)

คัมภีร์ทางศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของชาวไทใหญ่ก็คือ คัมภีร์หลีกหลวงสมัยก่อน เมื่อชาวไทใหญ่บวชเป็นพระภิกษุสามเณรแล้ว อันดับแรกต้องเรียนภาษาไทใหญ่ให้คล่องก่อน ต่อมาก็เรียนพิธีกรรมทางศาสนาและหัดอ่าน หัดเขียนคัมภีร์หลีกหลวง เพื่อจะได้สามารถอ่านให้ญาติโยมได้ฟัง เมื่อมีงาน

ทำบุญต่าง ๆ ในสมัยก่อนนั้น พระสงฆ์ไทใหญ่ ยังไม่มีการเรียนไวยากรณ์ภาษาบาลีและแปลพระไตรปิฎก

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง โดยคัมภีร์ที่ใช้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ คัมภีร์โบราณไทใหญ่ และพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทใหญ่ คัมภีร์โบราณไทใหญ่เรียกว่า “หลีกหลวง” แต่งด้วยร้อยกรองภาษาสละสลวย ใช้กระดากเขียนด้วยลายมือและเก็บรักษาอย่างดี มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนศีลธรรมและอธิบายพระสูตรสำคัญ เช่น มงคลสูตร และสติปัฏฐานสูตร การอ่านคัมภีร์มีทำนองเฉพาะเรียกว่า “ลังกา” ถือเป็นศิลปวัฒนธรรมทางศาสนาอย่างหนึ่ง ชาวไทใหญ่ยังคงจัดงาน “ปอยยกย่องครูหม้อไต” เพื่อแสดงความกตัญญูต่อนักเขียนคัมภีร์ทุกปี แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างมั่นคง

2) พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทใหญ่

การเริ่มแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทใหญ่นั้น พระสงฆ์ไทใหญ่ และเจ้าฟ้าไทใหญ่มีการร่วมกันดำเนินการตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา ประวัติความเป็นมาของพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทใหญ่ คือ พ.ศ. 2496 หลวงพ่อปิ่นทิศะ พระนักปราชญ์แห่งเมืองหนอง ได้ไปเรียนพระไตรปิฎกภาษาพม่าที่เมืองของห้วยจันทานาญ ท่านประสงค์จะให้พระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่

ปี พ.ศ. 2498 ท่านจึงได้ชักชวนพระสงฆ์ไทใหญ่พร้อมด้วย เจ้าคำเช็ก แห่งเมืองของห้วยและประชาชนไทใหญ่ประชุมกันที่ดอยแหลม คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลี เลือกลงสถานที่ที่เหมาะสม และหาผู้อุปถัมภ์ เพื่อจัดแปลพระไตรปิฎกภาษาไทใหญ่ ในที่ประชุมจึงได้เลือกหลวงพ่อปัญญาโกคะ ประมุขสงฆ์ไทใหญ่รูปแรกเป็นประธานที่เรียกว่า สังฆมหานายกแห่งรัฐฉาน และมีหลวงพ่อปิ่นทิศะ เป็นสังฆนายกแห่งรัฐฉาน และได้เลือกวัดปิฎกัต เวียงปางหลวง รัฐฉาน เป็นสถานที่จัดทำ และเจ้าฟ้าคำเช็กแห่งเมืองของห้วย (ประธานาธิบดีคนแรกสหภาพเมียนมาร์) เป็นผู้อุปถัมภ์

ปี พ.ศ. 2500 เมื่อเลือกผู้นำในการจัดทำและสถานที่ที่เหมาะสมแล้ว จึงได้เริ่มจัดทำแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยใหญ่ การแปลใช้เวลา 3 ปี สำเร็จในปี พ.ศ. 2503 พระไตรปิฎกภาษาไทใหญ่ทั้งหมดรวมได้ 33 เล่ม (คณะนิสิต พระสงฆ์ชาวไทใหญ่ ประเทศศรีลังกา, 2551, หน้า 3 - 8) แต่อรรถกถา และฎีกาของพระไตรปิฎกนั้น ยังไม่ได้แปลเป็นภาษาไทใหญ่ เนื่องจากหลังจากเจ้าฟ้าไทใหญ่สละอำนาจ โครงการแปลพระไตรปิฎกก็ได้หยุดไป ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา มีการเปิดสำนักเรียนพระปริยัติธรรม เรียนไวยากรณ์ภาษาบาลี เรียนแปลภาษาบาลี และเรียนพระไตรปิฎก มีการสอบธรรมวินัยเป็นชั้น ๆ ด้วยภาษาไทใหญ่จากพระสงฆ์รุ่นใหม่

สรุปได้ว่า การแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2498 โดยความร่วมมือของพระสงฆ์ไทใหญ่และเจ้าฟ้าแห่งรัฐฉาน เพื่อให้ชาวไทใหญ่เข้าถึงพระธรรมได้สะดวกขึ้น หลวงพ่อปิ่นทิศะ ผู้ชำนาญพระไตรปิฎกภาษาพม่าเป็นผู้ริเริ่ม พร้อมด้วยเจ้าคำเช็กและหลวงพ่อปัญญาโกคะ สังฆมหานายกแห่งรัฐฉาน เป็นประธานการแปล โดยใช้วัดปิฎกัต เวียงปางหลวง เป็นสถานที่

ดำเนินงาน การแปลใช้เวลาประมาณ 3 ปี เสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2503 รวมทั้งหมด 33 เล่ม แต่โครงการต้องหยุดลงเมื่อเจ้าฟ้าไทใหญ่สละอำนาจ ต่อมาพระสงฆ์รุ่นใหม่ได้ฟื้นฟูการศึกษาพระไตรปิฎก และภาษาบาลี เพื่อสืบสานพระพุทธศาสนาในหมู่ชาวไทยใหญ่ต่อไป

3) คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแบบล้านนา

ชาวไทยลื้อและไทเขินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รัฐฉานนั้น ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาแบบล้านนาได้จนถึงปัจจุบัน คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็ยังคงศึกษาพระไตรปิฎกแบบอักษรล้านนาอยู่

วัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่แพร่เข้าไปในเมืองเชียงตุงพร้อมกับพุทธศาสนาก็คือ การใช้ระบบอักษรเขียน ตัวธรรมของล้านนา ต่อมาได้พัฒนาไป เป็นตัวอักษรเขิน อักษรธรรมเป็นระบบตัวเขียนเก่าแก่ของล้านนา ได้รับต้นแบบมาจากอักษรมอญที่ได้ใช้กันอยู่ก่อนแล้วในอาณาจักรทริภุชชัยตั้งแต่ก่อนหน้าการเกิดขึ้นของอาณาจักรโยนหรือล้านนา โดยทั่วไปอักษรธรรมมักใช้สำหรับเขียนภาษาบาลีในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา จึงถือว่าเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ อักษรธรรมแพร่ไปจนทั่วภูมิภาคตอนบนของเอเชียอาคเนย์ ในถิ่นฐานของคนไทใหญ่ ที่พุทธศาสนาเถรวาทจากล้านนาเคยแพร่ขึ้นไปถึง เช่น เชียงตุง เมืองยอง เชียงรุ่ง สิบสองปันนา เมืองแลม จิงกู๋ ซื่อเหมาใต้คง และแสนหวี เป็นต้น ความรู้ทางอักษรศาสตร์ของเชียงตุงเคยรุ่งเรืองถึงขนาดสามารถแปลพระไตรปิฎกทั้งชุดรวมถึงคัมภีร์วิสุทธิมรรค จากภาษาบาลีเป็นภาษาเขียนได้ (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552, หน้า 93) เมื่อ พ.ศ. 2542 ครูบาแสงหล้า อัครมหาบัณฑิตภิกษุชั้นดุษฎีสิริ วัดสายเมือง จังหวัดท่าขี้เหล็ก ได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎก ภาษาบาลี โดยอักษรไทเขิน มีจำนวนทั้งสิ้น 45 เล่ม จัดทำต้นที่จังหวัดท่าขี้เหล็ก รัฐฉานแล้วพิมพ์ที่กรุงเทพฯ โดยทยอยพิมพ์ตามโอกาสต่าง

3.3.2 บุคคลที่มีความสำคัญในด้านการเขียนคัมภีร์หลักหลวง ในรัฐฉาน

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชาวไทใหญ่ ในรัฐฉาน ก่อนปี พ.ศ. 2493 นั้น ยังไม่เป็นภาษาบาลี จะใช้เป็นภาษาไทใหญ่แทนซึ่งแต่งเป็นแบบร้อยกรองคือมีทำนองคล้องจองกันแบบสละสลวยประณีต ซึ่งคัมภีร์ที่เรียกว่า “หลักหลวง” ผู้ที่มีบทบาทในการเขียนคัมภีร์ธรรมดังกล่าวคือ

1) เจ้าธรรมทินนะ ประวัติของท่านคือ เกิดเมื่อ วันเสาร์ ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12 ปี พ.ศ. 2084 เป็นบุตรของนายทำอู นางทำขอด เกิดที่ บ้านขาง เจ้าอีก เขตเมืองตึง ปัจจุบันเป็นดินแดนของจีน มีชื่อเมื่อเกิดว่า จายคำตัน อายุได้ 8 ขวบ ไปเป็นลูกศิษย์วัด อายุ 9 ขวบ บวชสามเณร มีฉายาว่า สามเณรธรรมทินนะ พออายุครบ 20 ปี อุปสมบทมีฉายาว่าพระธรรมทินนะเหมือนเดิม มีความเฉลียวฉลาดสติปัญญาเข้มแข็งแกร่งกล้าตั้งแต่เด็ก เช่นเดียวกันเจ้าอาวาสวัดบ้านขาง เจสักันนั้น เจ้าธรรมทินนะมีพรชามาก ชื่อเสียงลือดังไปทั่ว เจ้าคำแข่งฟ้าซึ่งเป็นเจ้าฟ้าปกครองเมืองแสนหวีจึงนิมนต์มาเป็นเจ้าอาวาส เวียงสบตาด ใน พ.ศ. 2133 ต่อมาสึกออกเป็นฆราวาส มีครอบครัว เจ้าฟ้าจึงโปรดให้มาเป็นอาลักษณ์ในหอเจ้าฟ้า ได้ชื่อว่าเจ้าตนหลวง พ.ศ. 2143 อาของเจ้าฟ้าเป็นกบฏ เจ้าธรรมทินนะจึงหนี

ไปอยู่เจ้าล้านใกล้เมืองนำคำ เจ้าธรรมทินนะ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรม ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ตำรายา ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ เป็นที่ฟังคนทั้งหลาย เจ้าธรรมทินนะสิ้นกรรมเมื่อวันเสาร์แรม 6 ค่ำ เดือน 6 ปี พ.ศ. 2183 รวมอายุได้ 99 ปี ท่านได้เขียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ค้นพบ มี 12 เรื่อง (ฉลาดชาย รมิตามนธ์ และคนอื่น ๆ, 2541, หน้า 540) หนังสือธรรมโบราณที่เจ้าธรรมทินนะ ประพันธ์ไว้ นั้นเป็นที่ประทับใจของชาวไทยใหญ่มาก ผู้ที่ได้ฟังก็จะประทับใจ เมื่อจัดงาน ประเพณีทุกครั้ง อย่างเช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานวันเกิด งานศพ งานเทศกาลต่าง ๆ ก็มีการอ่าน คัมภีร์เหล่านี้จนถึงปัจจุบัน

2) เจ้าก้างเสือ ประวัติของท่านคือ เกิดเมื่อ วันศุกร์ ขึ้น 1 เดือน 12 พ.ศ. 2320 ที่บ้านนาแกง เจ็ดตอน เวียงเลา เมืองเชียงทอง เขตเมืองนาย เป็นบุตรนายปู่หลอยและนางชายสำอาง มีชื่อตอนเด็กว่า ไส้สำ เมื่ออายุ 8 ขวบไปเป็นลูกศิษย์วัดจองคำ อายุ 9 ขวบบวชสามเณร ได้ชื่อว่าสามเณร สุนนะ เมื่อ อายุ 20 ปีอุปสมบทเป็นพระสุนนะ แล้วออกเดินทางไปศึกษาวิชาการที่เมืองมะละแหม่ง รัฐมอญ และ ล้านนาไทย จนมีความรู้เชี่ยวชาญทั้งทางธรรมและทางโลก วิชาไสยศาสตร์กระบี่กระบอง เริงหอกเชิง ดาบ ฯลฯ

เมื่อเจ้าอาวาส วัดจองคำมรณภาพ พระสุนนะจึงได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสแทน ในระหว่างที่ พระสุนนะเป็นเจ้าอาวาสมีภิกษุ สามเณร ลูกศิษย์วัดและชาวบ้านมาอยู่ที่วัดนี้ทั้งในพรรษาและนอก พรรษา มีจำนวนถึง 200 - 300 คน คนเหล่านี้ ทำพิธีขึ้นแข่งสุรัสวดี (รับครอบครูสุรัสวดี) เพื่อศึกษา วิชาการสาขาต่าง ๆ ตามที่สนใจ

ในขณะนั้น พระเจ้าปะดุง กษัตริย์พม่า ส่งนายทหารมาประจำเมืองมายได้ยื่นขาวว่า ความสามารถของเจ้าอาวาสเจ้าสุนนะมีลูกศิษย์มาก กลัวว่าจะเป็นกบฏจึงใส่โทษ เจ้าสุนนะหนีมาอยู่ มอญ ก้างเสือ เจ้าฟ้าหลวงเวียงก้างเสือแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะภาค อยู่สั่งสอนญาติโยม ที่เมืองก้างเสือ จึงได้สมญานามว่าเจ้าก้างเสือ ถึงปี พ.ศ. 2395 เจ้าก้างเสือกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดที่เวียงเลา มีชาวไทย ใหญ่ด้วยกันไปบอกแก่นายทหารพม่าที่เมืองนายเอากองทัพมาล้อมจับ เจ้าก้างเสือเล็ดลอดหนีไป อยู่เขตรัฐฉานเหนือ ในเขตเวียงแก้งเหลือน (เชียงเดือน) แล้วสึกจากเพศบรรพชิต

เมื่ออายุได้ 65 ปี ลาสิกขาออกมาเป็นหมอความหลวง (หมอโหรา) ได้แต่งงานกับนางแสงสวย มีบุตรหญิงคนหนึ่ง ชื่อนางคำกู

เจ้าก้างเสือสิ้นชีวิต เมื่อวันศุกร์ แรม 9 ค่ำเดือน 12 พ.ศ. 2425 ท่านได้เขียนไว้คัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนามีจำนวนถึง 180 เรื่อง (อ่างแล้ว, หน้า 541)

แม้ว่าเจ้าก้างเสือตายแล้วเป็นเวลานาน แต่ชาวไทยใหญ่ก็ยังคงมีความระลึกถึงบุญคุณของท่านอยู่ เสมอ อาทิเช่น คณะพระนิสิตชาวไทยใหญ่ ที่ไปเรียนในมหาวิทยาลัยต่าง ที่ประเทศศรีลังกา ได้สร้าง หอสมุดขึ้น ใน Makudarama Monastery, Colombo, Sri Lanka มีการตั้งชื่อของหอสมุดว่า “หอสมุดเจ้าก้างเสือ”

3) เจ้ากอหลี่ เป็นบุตรของ นายลงจงหนุ่มและนางน้ำจองแสง เกิดเมื่อวันจันทร์ แรม 9 ค่ำ เดือน 12 พ.ศ. 2390 ที่บ้านจ็อก หนองข้าวหลาม เมืองปั่น มีชื่อตอนเด็กว่า จายเล็กและจายกาค่า

อายุได้ 8 ขวบเป็นลูกศิษย์วัดอยู่วัดบ้านจ็อก หนองข้าวหลามอยู่ 1 ปี จึงบวชเป็นสามเณรไว้ นามว่า โกลิยะ อายุ 20 อุปสมบท ศึกษาเล่าเรียนในวัดบ้านจ็อก แล้วเดินทางมาเรียนเพิ่มเติมกับ เจ้า อวาสวัตนาอิ่ง มีความรู้ทั้งธรรมฝ่ายไทใหญ่ และธรรมฝ่ายล้านนาและศึกษาพระอภิธรรมจนแตกฉาน

ต่อมาย้ายมาศึกษาเพิ่มเติมที่วัดผ่องต่ออยู่ แล้วไปอยู่วัดมินหวันตึก ที่เมืองมณฑาเล เมืองพม่า ได้ 1 พรรษา เดือนสามมีงานสอบธรรม เจ้าโกลิยะ สอบได้ที่ 1 มีความสามารถยิ่งแก่กว่าผู้อื่น

ในปีเดียวกันนี้ บ้าจองแสง มารดาของท่านพระโกลิยะป่วยหนักมีผู้มานิมนต์พระโกลิยะ กลับมาบ้าน ที่เมืองปั่น สองแม่ลูกได้พันพุดคุยกันครู่หนึ่ง บ้าจองคำก็สิ้นใจ เจ้าโกลิยะ ได้เขียนหนังสือ เรื่องหนึ่งชื่อว่า สุดตเมืองปั่น หรือ สุดตกอหลี่ อุทิศส่วนกุศลให้แก่มารดา

ต่อมาได้สึกออกมาถือเพศเป็นครวาวาส มีครอบครัว หาเลี้ยงชีพด้วยการแต่งหนังสือ และ รับจ้างเขียนหนังสือ จนกระทั่งอายุได้ 73 ปี สิ้นกรรม ในวันจันทร์ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ท่านได้เขียน ไว้คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ค้นพบ มี 200 เรื่อง ส่วนมากอยู่ที่เรือนปู่เห็นโสจัน (หัวหน้า หมู่บ้าน) บริเวณตลาดบ้านต้นสูง เวียงเชียงทอง (อ้างแล้ว, หน้า 542)

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ท่านเจ้ากอหลี่เขียนนั้น มีอิทธิทธิพอกความเชื่อของชาวใหญ่เป็น อย่างมาก อาทิเช่น เมื่อทำบุญอุทิศให้ผู้เสียชีวิตไปนั้น มีประเพณีนำเอาคัมภีร์ของเจ้ากอหลี่ไปถวาย พระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ด้วย

4) นางคำกู่ เป็นบุตรหญิงของเจ้ากางเสื่อ และป่าแสงส่วย เกิด วันจันทร์ ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12 พ.ศ. 2397 ที่ บ้านแกง เวียงเลา เมืองนาย

นางคำกู่ เริ่มเรียนหนังสือ กับเจ้าผู้เป็นบิดา ตั้งแต่อายุ 9 ขวบ สติปัญญาฉลาดเฉลียว เมื่อ อายุย่างเข้าสู่วัยรุ่น นางเริ่มเรียนพระอภิธรรม กายภยกลอนประเภทต่าง ๆ ที่เรือนของเจ้ากางเสื่อ มีลูก ศิษย์มาศึกษาวิชาการสาขาต่าง ๆ มากมาย บ้างก็เรียนคถาจารย์นตร์ เทียน เวทมนตร์ บ้างก็เรียนหนังสือ ธรรม สถานที่นี้จึงเป็นเหมือนเมืองทศบาโมกษ์หลวงเมืองตักกสิลา นางคำกู่จึงปราดเปรื่องไปด้วย เมื่ออายุ 22 ปี เริ่มหัดแต่งหนังสือเรื่องต่าง ๆ ได้เขียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องพระ โพธิสัตว์ไว้มากมาย

นางคำกู่อายุได้ 64 ปี ก็สิ้นกรรม เมื่อวันจันทร์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน พ.ศ 2478 (อ้างแล้ว, หน้า 543) คัมภีร์ที่นางคำกู่ได้เขียนนั้น เป็นหนังสือที่คนวัยรุ่นเขาชอบ นำเอาเนื้อหาที่มีคำสอนเรื่อง คุณธรรม ศีลธรรมเข้าไปสอดแทรกไว้ ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นให้มีความเชื่อในกฎแห่ง กรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

5) เจ้าอำมาตย์หลวง เมืองหนอง เป็นบุตรของนายลงหนานจี่ และนางป่าหมานจี่ เกิดเมื่อวันศุกร์ ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 12 พ.ศ. 2397 ที่บ้านปางโจงยาว เมืองหนอง เมื่อยังเด็กมีชื่อว่า สำอ่อง และหม่องแหง

อายุ 7 ขวบไปเป็นลูกศิษย์ วัดสวนป่าโต บ้านจิง เมืองหนอง อายุ 8 ขวบวชเป็นสามเณร ได้ฉายาว่าโสภินะ ต่อมาย้ายไปอยู่วัดโขง ตำบลนาขาน เวียงเกสีหม่าจ่ามเรียนธรรมพหุสูตรทั้งหลาย สามเณรโสภินะกระหายใคร่รู้อยู่ตลอดเวลา จึงไปอยู่วัดเมืองหนิม ที่เจ็ดตอน

ที่วัดเมืองหนิมนี้ เจ้าเมืองหมองและเจ้าหน่อคำได้มาพบกัน ปรึกษาวินิจฉัยด้วยกัน ขึ้นสุรัสวดี (ครอบครุพระสุรัสวดี) กินน้ำมนต์ด้วยกัน พอมีความรู้ความสามารถแล้ว เจ้าฟ้าขุนทันเมืองหนองเชิญมาให้เป็นผู้เขียนหนังสือช่วยกิจการในหอเจ้าฟ้า อยู่นานพอสมควร จึงขออนุญาตเจ้าฟ้า ไปเป็นจเร (นักอ่านหนังสือธรรมและนักเขียนธรรมไทใหญ่) เขียนหนังสือแถวเมืองลิน เมืองไทย ต่างยาน ถึงเมืองลายช้า ลงมาทางกันตารวดี เมืองยางแดง ดอยขอ ดอยเงิน แม่เหียก ผาจอง เข้ามาถึงลันมา แล้วกลับออกไปทางเมืองปิ่น เมืองนาย ถึงเมืองหนองจึงหยุดพักคราวหนึ่ง

พ.ศ. 2444 เจ้าฟ้าเมืองกึ่ง เจ้าขุนโหม่ง รับมาเป็นอำมาตย์ ได้ชื่อว่าบัณฑิตมหายหาสุขมินมงคล คนทั่วไปเรียกท่านว่า เจ้าอำมาตย์หลวงเมืองหนอง โดยนำตำแหน่งที่ได้จากเจ้าฟ้าเมืองกึ่งนำหน้าชื่อบ้านเกิดของท่าน คือเมืองหนอง พ.ศ. 2448 เจ้าฟ้าสว่างทูน ให้คนลงมาขออนุญาตเจ้าฟ้าเมืองกึ่งขอเชิญเจ้าอำมาตย์หลวงเมืองหนอง ไปช่วยกิจการด้านศาสนา และวรรณกรรมไทใหญ่ที่เมืองแสนหวีอยู่ได้ 1 ปี ท่านจึงเดินทางไปเมืองพม่า เพื่อซื้อแท่นพิมพ์ภาษาไทใหญ่ สิ้นกรรมในวันศุกร์ แรม 4 ค่ำ เดือน 12 พ.ศ. 2449 ท่านได้เขียนวรรณกรรมไว้มีจำนวนถึง 200 เรื่อง เช่น กามสูตร, ปราภาสุทธิ, เทสนาลังการ, มหาสติปัญญา, โปธิดา, ชาติวิภาคพีปนี, อุตินะ, ปรมัตถ์, ปัญจมโหสถ ฯลฯ (อ้างแล้ว, หน้า 544)

คัมภีร์ทางศาสนาที่ท่านได้เขียนนั้น มีความลึกซึ้งเป็นอย่างมาก มีเนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีสติปัญญา เมื่อจัดงานศพนั้นจะอ่านคัมภีร์ที่เจ้าอำมาตย์หลวง เมืองหนองเขียน คัมภีร์ของท่านยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่จนถึงปัจจุบันนี้

6) เจ้าหน่อคำ เป็นบุตรของ ขุนสร้างปัญญาและนางคำช้า เกิดวันเสาร์ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 11 พ.ศ. 2400 ที่เมืองหนิม เขตเกสีหม่าจ่าม มีชื่อเมื่อเกิดว่า ทูล้ำ อายุได้ 8 ขวบเป็นลูกศิษย์วัดเมืองหนิมอยู่ 1 ปี จึงบวชเป็นสามเณร ได้ฉายาว่า นันตยะ เรียนธรรมะ ตั้งแต่ชั้นต้นถึงชั้นสูงจนเชี่ยวชาญธรรมะ รวมทั้งวิทยาการหลายสาขา แล้วฝึกงานเขียนประเภทต่าง ๆ

ทำพิธีขึ้นหิ้งสุรัสวดี (ครอบครุสุรัสวดี) พร้อมกับกับเจ้าโสภินะ เมืองหมอง ถือศีลอย่างเคร่งครัดเป็นที่นับถือของคนทั่วไป ต่อมาได้สึกจากเณร ออกมาขายหนังสือ

เจ้าฟ้าขุนสว่างหอน เจ้าฟ้าเมืองกิ่ง เรียกมาเป็นจเรในหอทำ (วังเจ้าฟ้า) จึงสนิทสนมรักใคร่กับ บุตรชายของเจ้าฟ้า คือ ขุนโหม่ง ซึ่งมีตำแหน่งเป็นรัชทายาท เมื่อกษัตริย์มินคังของพม่า นำตัวเจ้าขุนโหม่งไปไว้ที่มันดาลา ตามนโยบายทางการเมือง เจ้านันทิยะ จึงติดตามไปด้วย

เมื่อเจ้าฟ้าขุนสว่างก่อนสิ้นพระชนม์ พระเจ้ามินคังจึงปล่อยให้เจ้าขุนโหม่ง กลับมาเป็นเจ้าฟ้าครองเมืองกิ่งต่อไป เจ้านันทิยะจึงตามกลับมาอยู่ด้วยดังเดิม และได้แต่งงานกับพี่สาวของเจ้าฟ้าขุนโหม่ง จึงได้รับนามใหม่ว่า “เจ้าหน่อคำ” มีบุตรสาว 1 คน ชื่อ เจ้าขุนหลู่

เจ้าหน่อคำ สิ้นกรรมเมื่อวันเสาร์ขึ้น 7 ค่ำเดือน 11 พ.ศ. 2459 อายุได้ 59 ปี คัมภีร์ด้าน ศาสนาเรื่องสำคัญที่ท่านเขียนไว้มีดังนี้ ชินตลปกาสณี, ศิลวินิจฉัย, โลกะนิตติ, ราชหิตที่ปนี, ราโชวาท, เวสสันดร ฉบับพิสดาร, มหาชนก, เต.ช.สุ.เน.ม 5 เรื่องต่อกัน (อ้างแล้ว, หน้า 546)

เจ้าหน่อคำคือท่านที่มีฝีมือในการเขียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาท่านหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คัมภีร์ที่มีชื่อว่าชินตลปกาสณีนั่น เป็นคัมภีร์ที่มีชื่อเสียงดังเป็นพิเศษ

7) เจ้าวรแคะ มีชื่อเดิมว่า จายล้ำขึ้น เป็นบุตรของลุงพิตและป้าเหยน เกิดเมื่อวันพุธ ขึ้น 8 ค่ำเดือน 12 พ.ศ. 2393 ที่หมู่บ้านหนั้นตะหูน เมืองยองห้วย เมื่ออายุ 8 ขวบ ไปอยู่วัดส่วยกู่ กับเจ้าอาวาสพระโกลนัตถุญะ อยู่ 1 ปี แล้วจึงได้บวชเป็นสามเณรได้ชื่อว่า วารินทะ มีสติปัญญา เฉลียวฉลาด เรียนธรรมะ ถึงขั้นอภิธรรมแล้วจึงเรียนการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เพื่อจะออกมาเป็นอาจารย์วรรณกรรม

เจ้าวารินทะ สึกออกมาเรียนเพิ่มเติมในระบบศึกษาของรัฐที่เวียงตองยี่ อีกครั้งหนึ่ง เจ้าฟ้าเมืองล้อกจ็อก ต้องการจเร (ผู้เชี่ยวชาญในการอ่านหนังสือธรรมแบบหนังสือโบราณไทใหญ่ และนักเขียน) ซึ่งชำนาญภาษาพม่า ภาษาไทใหญ่ และบาลี เจ้าวารินทะได้ไปทำงานเป็นจเร ที่เวียงล้อกจ็อก ในปีเดียวกันนี้ ลุงพิต และป้านางเหยน ได้จัดหาคู่ครองให้เจ้าวารินทะ คือ นางคำย่น ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านหนั้นตะวัน เจ้าวารินทะจึงออกจากเวียงล้อกจ็อกมาเข้าพิธีแต่งงาน

วรรณกรรมด้านศาสนาที่ท่านเขียนไว้มีดังนี้ มงคลสูตรหลวง, ลึกเจ้าหมาธาตุ, จามแหนทางนิพพาน (อ้างแล้ว, หน้า 548) คัมภีร์ธรรมฉบับภาษาไทใหญ่ที่ท่านเหล่านี้เขียนไว้นั้น ถือว่าเป็นหนังสือสำคัญศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อจัดงานในหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคล หรือ อวมงคล ต้องมีการอ่านหนังสือธรรมฉบับดังกล่าวให้ผู้รู้มาเข้าร่วมงานได้ฟังธรรมทุกครั้ง อย่างเช่น เมื่อมีงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ มีการทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้าในวันถัดไป ที่เป็นหนุ่มสาวในหมู่บ้านต้องมาร่วมกันจัดสถานที่ตั้งแต่ก่อนถึงวันทำบุญวันหนึ่ง และทำอาหารไว้สำหรับผู้เฒ่าผู้แก่จะมาฟังการอ่านหนังสือที่เขียนไว้ด้วยร้อยแก้วที่นักเขียนดังกล่าว

สรุปได้ว่า บุคคลสำคัญด้านคัมภีร์ธรรมพระพุทธศาสนาในรัฐฉาน ได้แก่ เจ้าธรรมทินนะ เจ้ากางเสื่อ เจ้ากอหลี่ นางคำกู่ เจ้าอำมาตย์หลวงเมืองหนอง เจ้าหน่อคำ และเจ้าวรแคะ ซึ่งล้วนเป็นผู้ประพันธ์คัมภีร์ภาษาไทใหญ่แบบร้อยกรอง มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง สอนศีลธรรม ธรรมะ พระ

อภิธรรม และเรื่องพระโพธิสัตว์ ชาวไทใหญ่ใช้คัมภีร์เหล่านี้ในงานมงคลและอวมงคล เช่น งานทำบุญ ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ และเทศกาลต่าง ๆ ตลอดจนเป็นเครื่องมือสืบสานการอ่านธรรมและรักษา วัฒนธรรม นอกจากนี้ คัมภีร์ของพวกท่านยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ และการสร้างคุณธรรม ของชาวไทใหญ่จนถึงปัจจุบัน

3.3.3 บุคคลที่มีความสำคัญด้านการเขียนหลักสูตรปริยัติธรรม

ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้นำรูปแบบการเรียนการสอนแบบคณะสงฆ์ ไทยและพม่าที่ได้นำมาใช้แล้วเป็นเวลาห้าสิบปี ระบบการศึกษาแบบใหม่นี้ทางศูนย์กลางได้จัดมี หลักสูตรที่เป็นมาตรฐาน มีการสอบวัดผลอย่างเป็นทางการ มีการสอบแบบปากเปล่าและการเขียน หลักสูตรการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ไทใหญ่โดยมากได้เลียนแบบมาจากคณะสงฆ์พม่าที่เรียกว่า “Pathamapyan and Dhammacariya Examinations Syllabus of Myanmar” ต่อมาประยุกต์ เป็นภาษาไทย (พระสงฆ์ไทใหญ่ ประเทศอังกฤษ, 2553, หน้า 16)

บุคคลสำคัญในกรเขียนหลักสูตรการศึกษาพระสงฆ์ไทใหญ่ครั้งแรกคือ เจ้าปัญญาโกคะ ซึ่ง ท่านที่ได้รับตำแหน่ง “สังฆมหานายกแห่งคณะสงฆ์ไทใหญ่องค์แรก” มาจากการแต่งตั้ง โดยคณะสงฆ์ ไทใหญ่ แห่งรัฐฉาน ประวัติของท่านก็คือ เจ้าปัญญาโกคะ มีนามชื่อเดิมว่า จายปานจิ่ง เป็นบุตรของ นายขอดคำ และนางยอดคำ เกิดในวันพฤหัสบดี แรม 1 ค่ำ เดือน 4 พ.ศ. 2435 ที่บ้านป่าแก่ เมือง ขาง เขตเมืองสุ (คณะนิสิต พระสงฆ์ชาวไทยใหญ่ ประเทศศรีลังกา, 2551, หน้า 3)

เมื่ออายุได้ 14 ปี เป็นลูกศิษย์วัดบ้านเมืองขาง อยู่ 2 ปี จึงบวชเป็นสามเณร ได้ฉายาว่า ปัญญาโกคะ และจำพรรษาอยู่กับเจ้าอาวาสผู้เป็นอุปัชฌาย์ 1 พรรษา พออายุได้ 17 ปีก็ย้ายไปอยู่วัด บ้านหยวก เขตเมืองเกสิหม่านจ่าม ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่วัดนี้ครบ 3 พรรษา อายุได้ 20 ปีจึง อุปสมบทเป็นพระภิกษุ

ในปีเดียวกันนี้ได้ย้ายไปอยู่ วัดส่วยจิ้นตอยะ บ้านข่า เมืองจ็อกแม เขตสี่ป้อ เพื่อเรียนพระ อภิธรรม ด้วยเหตุที่ท่านปัญญาโกคะเป็นผู้ที่ใคร่รู้อยู่เสมอ ท่านจึงเดินทางไปศึกษาพระไตรปิฎก ภาษา บาลี ที่เมืองมันดาลา เมืองย่างกุ้ง พม่า และเดินทางต่อไปถึงอินเดีย ลังกา เพื่อศึกษาพุทธศาสนา ภาษาเทวนาครี และภาษาฮินดี เป็นเวลา 1 ปี เจ้าฟ้าหลวงเมืองสุไต้ยีนขาว จึงไปนิมนต์มาเป็นเจ้า อาวาส วัดยมป้อ เมืองสุ

ปี พ.ศ. 2501เจ้าฟ้าคำศึก (เจ้าฟ้าส่วยแต๊ก) เมืองของห้วย และคณะสงฆ์ไทใหญ่ พร้อมใจกัน นิมนต์ท่านมาอยู่ที่วัดพระไตรปิฎก เมืองปางหลวง และมีสมณศักดิ์เป็น “สังฆมหานายก” เป็น ประธานในการชำระพระไตรปิฎก จากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยจนสำเร็จ และเขียนหลักหลักสูตร การศึกษาที่เป็นมาตรฐาน (อ่างแล้ว, หน้า 551 - 552) เจ้าปัญญาโกคะ ถือว่าเป็นบุคคลมีบทบาทต่อ สังคมไทใหญ่เป็นอย่างมาก ก่อนที่ท่านยังไม่ได้เป็นประธานในการชำระพระไตรปิฎก จากภาษาบาลี เป็นภาษาไทยและเขียนหลักสูตรทางพระปริยัติธรรมฉบับภาษาไทยนั้น พระสงฆ์ไทใหญ่ไม่มี

ประเพณีการเทศน์ธรรมเป็นภาษาไทย หลังจากมีพระไตรปิฎกเป็นฉบับภาษาไทยแล้ว พระสงฆ์
 ไทยใหญ่ก็เริ่มเทศน์เป็นภาษาไทย ทำให้ประชาชนเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา คณะสงฆ์ไทยใหญ่ได้นำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ
 คณะสงฆ์ไทยและพม่าเข้ามาใช้ โดยจัดหลักสูตรมาตรฐาน มีการสอบวัดผลทั้งแบบปากเปล่าและการ
 เขียน หลักสูตรส่วนใหญ่เลียนแบบจาก “Pathamapyan and Dhammacariya Examinations
 Syllabus of Myanmar” ต่อมาประยุกต์เป็นภาษาไทย บุคคลสำคัญในการจัดทำหลักสูตรครั้ง
 แรกคือ เจ้าปัญญาโกคะ สังฆมหานายกองค์แรกของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ ท่านได้ศึกษาพระไตรปิฎกภาษา
 บาลีจากพม่า, อินเดีย และศรีลังกา ก่อนกลับมาเป็นเจ้าอาวาสและชำระพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย
 ใหญ่ ตลอดจนเขียนหลักสูตรการศึกษาเป็นมาตรฐาน การมีพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยทำให้
 พระสงฆ์สามารถเทศน์เป็นภาษาไทย ประชาชนจึงเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้มากยิ่งขึ้น

3.3.4 บุคคลที่มีความสำคัญด้านสำนักปฏิบัติธรรมแบบไทยใหญ่

ตั้งแต่สมัยชาวไทยใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2507 สำนักปฏิบัติ
 ธรรมที่เป็นพระไทยใหญ่เปิดขึ้นมานั้น ยังไม่ปรากฏในรัฐฉาน เมื่อปี พ.ศ. 2507 มีพระไทยใหญ่องค์หนึ่ง
 มีนามว่าพระอาจารย์บัณฑิตตะ (อัครมหาบัณฑิต) เป็นผู้ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อว่า “สำนักปฏิบัติ
 ธรรมสะเทิมมูลมินกุน” ขึ้นในรัฐฉาน และเป็นที่รู้จักกัน มีทั้งหมดมี 30 สำนัก ถือว่าเป็นผู้มี
 ความสามารถในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาครั้งที่ยิ่งใหญ่อีกครั้งหนึ่งในรัฐฉาน

ประวัติของท่านก็คือ เกิดเมื่อ วันพฤหัสบดี เดือน 8 ขึ้น 7 ค่ำ พ.ศ. 2456 ที่หมู่บ้านชัวชว อ.
 เมืองเลือน จ. เวียงจันทน์ เป็นบุตรของลุงมอกคำ และป้าแสงสา บิดามารดา ย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านวะ
 หม่นจ่ามเกลีและ ท่านได้บวชสามเณรเมื่อ พ.ศ. 2476 ที่วัดบ้านวะ เมื่ออายุ 20 อุปสมบท ที่วัดวาโส
 เมืองหนอง ต่อมาได้ออกไปศึกษา พระปริยัติธรรมในเมืองอื่น ๆ เช่น วัดย่างกุ้ง เวียงจ้อกแม, วัดมโหยัง
 เมืองกุดและ วัดยมป่อง เมืองสู้ เมื่อมีพรรษาได้ 5 พรรษา เจ้าฟ้า และญาติโยม เมืองหนองนิมนต์ท่าน
 มาเป็นเจ้าอาวาส วัดวาโส เมืองหนอง

ท่านแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยใหญ่ เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2499 ณ โรงหนัง เวียง
 หลอยแหลม รัฐฉาน จนประสบความสำเร็จ ได้มีโครงการแปลพระไตรปิฎกเป็นที่เรียบร้อย ต่อมาเมื่อ
 พ.ศ. 2509 ท่านพระอาจารย์บัณฑิตตะได้รับตำแหน่ง “สังฆนายกแห่งคณะสงฆ์ไทยใหญ่” จากคณะ
 สงฆ์ไทยใหญ่ ในประชุมสงฆ์ เมืองปางหลวง เมื่อ พ.ศ. 2518 ท่านพระอาจารย์บัณฑิตตะ ได้รับตำแหน่ง
 “อนุสังฆนายกแห่งคณะสงฆ์ไทยใหญ่” จากคณะสงฆ์ไทยใหญ่ ในประชุมสงฆ์ เมืองปางหลวง เมื่อ
 พ.ศ. 2522 ท่านพระอาจารย์บัณฑิตตะ ได้รับตำแหน่ง “สังฆมหานายกแห่งคณะสงฆ์ไทยใหญ่” จาก
 คณะสงฆ์ไทยใหญ่ ในประชุมสงฆ์ เมืองปางหลวง ผลงานของท่านก็คือ ท่านเขียนไว้หนังสือเกี่ยวกับ
 พระพุทธศาสนาเถรวาท ประมาณ 30 เล่ม และเปิดสำนักปฏิบัติธรรม 30 แห่งทั่วในรัฐฉาน พ.ศ.
 2528 รัฐบาล สหภาพพม่า ได้ถวายกิตติมศักดิ์ “อัครมหาบัณฑิต” แต่พระอาจารย์บัณฑิตตะ ท่านพระ

อาจารย์ได้มรณภาพเมื่อ พ.ศ. 2533 (คณะนิสิต พระสงฆ์ชาวไทยใหญ่ ประเทศศรีลังกา, 2551, หน้า 7 -8) หลังจากพระอาจารย์บัณฑิตตะ (อัครมหาบัณฑิต) ได้เปิดสำนักปฏิบัติธรรม 30 แห่งทั่วรัฐฉาน พุทธศาสนิกชนชาวไทยใหญ่ได้มีโอกาส ในการปฏิบัติธรรมมากกว่าเดิม และได้เกิดองค์กรสำนักปฏิบัติธรรมที่เข้มแข็ง ถือว่ามีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในรัฐฉานเป็นอย่างมาก

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ เป็นการดำเนินงานสำคัญเพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมแก่ พระภิกษุ สามเณร และประชาชน โดยมีทั้งการศึกษาภายในวัด เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่สอน พระธรรมวินัย ภาษาบาลี และหลักธรรมขั้นสูง เพื่อพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้เป็นผู้นำเผยแผ่ธรรม และการศึกษานอกวัด เช่น การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การอบรมธรรมศึกษา และค่ายคุณธรรม เพื่อ ปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์ไทยและ พม่า มีการจัดสอบตามหลักสูตรมาตรฐานทั่วรัฐฉาน โดยมีศูนย์กลางที่วัดธรรมโมธิยะ (วัดเมืองนาย) นอกจากนี้ ยังได้พัฒนาและอนุรักษ์คัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่น คัมภีร์ “หลักหลวง” พระไตรปิฎกฉบับ ภาษาไทใหญ่ และคัมภีร์แบบล้านนา ซึ่งล้วนสะท้อนถึงความพยายามของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในการสืบ ทอดพระธรรมคำสอนให้มั่นคงคู่สังคมเชียงใหม่สืบไป

3.4 การสาธารณสุขการของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

ศาสนสถานเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาในเขตเชียงใหม่ อันเป็นดินแดนที่มีชุมชนชาว ไทใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่มาอย่างยาวนาน ศาสนสถานมิได้มีเพียงบทบาทในฐานะสถานที่ประกอบศาสน พิธี หากแต่ยังเป็นศูนย์รวมของสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์เฉพาะของชาวไทใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับศาสนสถานจึงเป็นไปอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะศาสนสถานประกอบ พิธีทางศาสนาชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่ ได้แก่ วัด เจดีย์ หิ้งพระ และพระพุทธรูป เป็นต้น (สุชานันท์ พลอย ชุม, 2554)

1) วัด หรือ ภาษาไทใหญ่เรียกว่า ก่อง เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาวไทใหญ่ และ ศูนย์กลางทางสังคมหมู่บ้านผนวกกับวัดมีวิหาร สำหรับรับรองญาติโยมที่มาทำบุญในวันพระใหญ่ ช่วง เข้าพรรษา ศาลาสำหรับโยมที่มาถือศีลเขมานอนในวันพระใหญ่ ช่วงเข้าพรรษา หอฉันพระภิกษุ สามเณร และอุโบสถ วัดเป็นสถานที่ที่ประกอบพิธีกรรม และศึกษาธรรมของพระพุทธเจ้า ทำให้พื้นที่ วัดเป็นศูนย์กลางของคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามารวมตัวกันเพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สิ่งเหล่านี้จึง ทำให้องค์ประกอบทางสถาบันพุทธศาสนาหรือวัด ได้แก่ การจัดองค์กรศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มบุคคลในองค์กรศาสนา และระบบความเชื่อพิธีกรรม ตลอดจนสัญลักษณ์ต่าง ๆ มีทั้งความ เปลี่ยนแปลงทางสังคมเชื่อมโยงเข้าวัดไทใหญ่ในเชียงใหม่ ชาวไทใหญ่ มีความเชื่อว่าการสร้างวัด คือ

การทำบุญที่ได้านิสงส์มาก จึงมีการสร้างวัด ประจำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน หากเป็นหมู่บ้านเล็กที่มีหลังคาจำนวนน้อยไม่สามารถสร้างวัดขึ้นเอง หรือไม่มีกำลังพอที่จะดูแลวัดและพัฒนาวัดได้ก็จำเป็นต้องไปขอเป็นโยมอุปัฏฐากวัดที่ใกล้หมู่บ้านที่สุด การสร้างวัดของชาวไทใหญ่ในเชียงตุง ส่วนใหญ่จะสร้างแบบล้านนา แต่บางที่ก็ผสมรูปแบบสถาปัตยกรรมของพม่าอยู่บ้าง

2) **เจดีย์** ที่สร้างขึ้นในรัฐฉานสมัยอดีตนั้น ส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นตามความเชื่อต่าง ๆ คือ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อบรรจุพระอัฐิธาตุของพระโพธิสัตว์ และความเชื่ออื่น ๆ เช่น เจดีย์ที่สร้างขึ้นในเมืองจ๋ามกานั้น คนรุ่นหลังบอกต่อ ๆ กันว่า พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งเมืองอินเดีย สร้างไว้กลางเมืองจ๋ามกาพร้อมกับสร้างพระพุทธรูปสลักด้วยไม้จ๋ามปา ในหนังสือเขียนไว้ว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทใหญ่เชื่อกันว่า เจดีย์กลางเมืองจ๋ามกา รัฐฉาน เป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เจดีย์อีกองค์หนึ่งที่พุทธศาสนิกชนชาวไทใหญ่เชื่อกันว่า เป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า คือ “เจดีย์หม่วยต่อเกงเหลือน” เจดีย์ที่มีชื่อเสียงในรัฐฉานหลายแห่งนั้น จะมีการจัดงานบูชาเจดีย์ขึ้นพร้อมกันในช่วงตั้งแต่ เดือน 4 ขึ้น 8 ค่ำ ถึงเดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำ ทุกปีเป็นประจำ และมีคนเข้าร่วมบูชาเจดีย์กันเป็นจำนวนมาก

ในแขวง เกงเหลือน จังหวัด เกสิ รัฐฉาน มีเจดีย์องค์หนึ่ง เป็นที่ชาวไทใหญ่ในรัฐฉานรู้จักกัน มีการจัดงานบูชาเจดีย์ ในช่วงเดือน 4 ทุกปีเป็นประจำ เจดีย์องค์นั้นมีชื่อว่า **เจดีย์หม่วยต่อเกงเหลือน** มีนักเขียนชาวไทใหญ่สมัยก่อนเขาเขียนไว้เรื่องประวัติความเป็นมาของ “เจดีย์หม่วยต่อเกงเหลือน” เป็นจำนวนมากเช่นกัน ในหนังสือพงศาวดารของไทใหญ่กล่าวไว้ว่า เป็นเจดีย์ในสมัยพระอโศกมหาราช พระมหากษัตริย์แห่งประเทศอินเดีย เป็นหนึ่งในพระเจ้าอโศกมหาราชสร้างเจดีย์ 84000 องค์ สร้างครั้งแรกมีแค่ 4 ศอก ต่อมาเมื่อพระมหากษัตริย์นระบัตีสีตู คือ พระเจ้านรปตีสีตู กษัตริย์แห่งพุกาม ครองราชย์ระหว่างปี ค.ศ. 1174 ถึง 1211 ทรงสร้างรูปแบบอารยธรรมพม่าที่ชัดเจนขึ้น รับพุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาในพุกาม และมีการสร้างศาสนสถานต่าง ๆ ที่แผ่ขยายอำนาจของอาณาจักรออกไป ได้มีการปรับปรุงขึ้นใหม่ให้ใหญ่สูงกว่าเดิม

เจดีย์ที่มีชื่อเสียงอีกองค์หนึ่งในรัฐฉาน มีชื่อว่า “ธาตุต่อหัวลิง” คำว่า “หัวลิง” นั้นมาจากคำว่า “หัวลิง” ความสูงของเจดีย์มี 66 ศอก ความกว้าง 6 ศอก 5 นิ้ว ๓ อ. เมืองเบียง จ. เมืองเชียงตุง รัฐฉาน เป็นเจดีย์ที่บรรจุอัฐิของพระโพธิสัตว์ ดานที่ปรากฏในหนังสือนิทานไทใหญ่ดังนี้

กาลครั้งหนึ่ง พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาลิง มีพลังกำลังมากเท่าช้าง 5 เขือก มีลิงเป็นบริวารจำนวนมาก อาศัยอยู่ในป่า ในที่ไมไกลจากนั้น มีต้นมะม่วงต้นหนึ่ง อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ มีผลอร่อย หวานหอม ผลมะม่วงสุกนั้นได้หล่นลงน้ำ ลอยไปติดชายของพระราชานในเมืองที่ทรงให้ขังไว้เพื่อทรงเล่นน้ำ

พวกทหารได้กู่ข้ายขึ้น พระราชาเห็นผลมะม่วงใหญ่โตขนาดนั้น จึงตรัสถามว่า “นี่มันผลอะไรกัน” ทหาร “ไม่ทราบพระเจ้าข้า” เมื่อนายพรานป่าเข้าเฝ้าและทูลว่าเป็นผลมะม่วงจึงทรงเฉือนผลมะม่วงชิมดู รสของผลมะม่วงสุกแผ่ซาบซ่านไปทั่วกาย ทำให้พระราชาติดพระทัยในผลมะม่วงจึงถามถึงที่อยู่ของต้นมะม่วงนั้น เมื่อนายพรานกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว รับสั่งให้ต่อเรือและได้เสด็จทวนกระแสน้ำขึ้นไปตามทางที่นายพรานป่าชี้แนะ เมื่อถึงแล้วรับสั่งให้จอดเรือไว้ที่แม่น้ำ เสวยมะม่วงสุกแล้วก็เข้าที่บรรทมที่โคนต้นมะม่วงนั้น ตกกลางคืนทหารก่อกองไฟทุกทิศ สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเฝ้าเวรยาม

เมื่อตดึกพวกมนุษย์หลับหมดแล้ว พญาลิงก็พาบริวารไต่กิ่งไม้มากินผลมะม่วงจากกิ่งนั้นไป กิ่งนี้ พระราชาทรงตื่นจากบรรทม เห็นฝูงลิงนั้นเข้าจึงปลุกให้ทหารตื่นขึ้นรับสั่งพลแม่นธนูว่า “พรุ่งนี้เช้า จงพากันยิงลิงฝูงนี้ อย่าให้มันหนีรอดไปได้สักตัวเดียวนะ” พลธนูรับราชโองการแล้วร่ายล้อมต้นมะม่วงอยู่ฝูงลิงเห็นผู้คนถืออาวุธก็พากันกลัวตาย เข้าไปปรึกษาพญาลิงว่า “พวกเราอย่ากลัวไปเลย เราจักหาวิธีช่วยชีวิตตัวเอง” ว่าแล้วก็วิ่งกระโดดจากกิ่งมะม่วงที่ขึ้นตรงไปทางแม่น้ำระยะทางประมาณ 100 คันธนูลงที่ต้นไม้ต้นหนึ่งเข้ากับต้นไม้ต้นนั้น อีกด้านหนึ่งผูกสะเอวของตน กระโดดกลับไปที่ดินมะม่วงนั้น ปรากฏว่าเคราะห์มาถึงพอดี ไม่สามารถจะผูกกับต้นมะม่วงได้ จึงใช้มือทั้งสองยึดกิ่งมะม่วงไว้แน่น แล้วให้สัญญาณแก่บริวารว่า “พวกเจ้าจงเหยียบหลังเรา ไต่หนีไปโดยเร็ว”

ฝูงลิงได้ขอมาพญาลิงถึงแล้วรีบไต่ไปโดยเร็ว สมัยนั้น พระเทวทัตเกิดเป็นลิงหนึ่งในฝูงลิงนั้นด้วย ได้ออกาสทำร้ายพญาลิงจึงไปเป็นตัวสุดท้าย ขึ้นไปอยู่บนยอดมะม่วงแล้วกระโดดลงมาเหยียบพญาลิงอย่างแรงแล้วรีบวิ่งไต่ไป สร้างความเจ็บปวดแก่พญาลิงเป็นอย่างมาก

พญาลิงบาดเจ็บไม่สามารถจะไปได้ยังคงยึดกิ่งไม้อยู่อย่างนั้นเอง พระราชาทอดพระเนตรเห็นกริยาของลิงทั้งหมดแล้วทรงพอพระทัยในพญาลิงที่มีเมตตา ตอบริวารไม่คำนึงถึงชีวิตของตนเมื่อสว่างแล้วจึงรับสั่งให้นำพญาลิงลงมาทำการรักษา บำรุงด้วยน้ำอ้อย ทาน้ำมันบนหลังให้มันนอนบนที่นอนแล้ว ตรัสว่า “เจ้าลิง เจ้าได้ทอดตัวเป็นสะพานให้ฝูงลิงข้ามไปได้ เจ้าเป็นอะไรกับฝูงลิงและฝูงลิงเป็นอะไรกับเจ้า” พญาลิงตอบว่า “มหाराชเจ้า เราเป็นพญาลิงปกครองฝูงทั้งหมด เมื่อพวกเขาตกอยู่ในอันตรายเราจึงต้องนำความสุขมาให้แก่บริวารผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ธรรมดากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ ควรแสวงหาความสุขให้แก่รัฐ และทวยราษฎร์ด้วยกัน” เมื่อกล่าวจบก็ถึงแก่มรณกรรม

พระราชาตรัสเรียกอำมาตย์มาแล้วมอบให้ ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพแก่พญาลิง ทำนองเดียวกับถวายพระเพลิงแก่พระราชา และรับสั่งให้นางสนมประดับชุดหอมล้อมพญาลิงไปป่าช้า อำมาตย์ไปประกอบพิธีเผาศพพญาลิงเสร็จแล้ว นำกะโหลกหัวพญาลิงไปเสียมด้วยทองคำสร้างเจดีย์บรรจุไว้บำเพ็ญเพียรอยู่ในโอวาทของพญาลิงตราบเท่าชั่วชีวิต (ลุงจเรกอน กาลี, 2551)

ในวันเพ็ญเดือน 4 ทุกปี ถือว่าเป็นเดือนที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยใหญ่ มีประเพณีออกเดินทาง ไปไหว้พระธาตุตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เชื่อกันว่า มีการประดิษฐานพระธาตุไว้ ผู้ที่เป็นกรรมการเจดีย์ที่มีชื่อเสียง จะจัดงานประจำปีขึ้นในช่วงเดือน 4 ทุกปี เช่น เจดีย์ “ธาตุต่อหัวลิง” เป็นต้นไป

เจดีย์องค์หนึ่ง แม้เพิ่งสร้างขึ้นยังไม่นาน แต่ก็เป็นที่ชาวไทใหญ่รู้จักกันนั่นก็คือ “เจดีย์ธาตุ สัพพัญญู ชุมเมืองแสนหวี” จ. เมืองแสนหวี ประวัติความเป็นมาของเจดีย์นั้นมีดังนี้

พระครูบาบุญชุ่ม ญาณสวโร ได้สร้างเจดีย์ขึ้นองค์หนึ่งบริเวณใกล้กับลำที่ท่านเคยจำพรรษา แห่งหนึ่ง นอกเมืองแสนหวีออกไปราวยี่สิบกว่ากิโลเมตรซึ่งเป็นเมืองเดียวในดินแดนรัฐฉาน ด้านภาค ตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งพระพุทธรูปปางนาคาย “โยน” ที่ยังหลงเหลืออยู่มาจนถึงทุกวันนี้ โดย ท่านเป็นผู้ออกแบบเอง มีขนาดใหญ่โตมากกว่าธาตุเจดีย์ทุก ๆ แห่ง ที่ท่านเคยสร้างมาก่อนหน้านี้ ทั้งหมด (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552, หน้า 153)

เมื่อช่วงเข้าพรรษา พ.ศ. 2543 ครูบาบุญชุ่ม ญาณสวโร (ชาวเชียงราย ภาคเหนือของไทย) ได้ ไปจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำใต้ บนตอยน้ำตกตาด ซึ่งอยู่ใน จ. แสลงหวี รัฐฉานตอนเหนือ ครูบาบุญชุ่ม ได้มีมติ ว่า มีเทวดามาบอกให้บูรณะเจดีย์เก่าแก่อายุราว 1 พันปี ถูกทิ้งร้างอยู่บริเวณเชิงตอยน้ำตกตาด เมื่อออกพรรษาแล้ว ครูบาบุญชุ่ม จึงพาพระสงฆ์และคณะศิษย์ออกค้นหา จนพบฐานและซากเจดีย์ เก่าตามมิต จึงประกาศว่าจะบูรณะใหม่ และให้ชื่อว่า “ธาตุสัพพัญญู ชุมเมืองแสนหวี” คณะศิษย์ครู บาบุญชุ่มในแสนหวี จึงได้เริ่มรับบริจาคเพื่อบูรณะเจดีย์ตั้งแต่นั้น ในปี พ.ศ. 2544 ครูบาบุญชุ่ม ได้ ไปจำพรรษาอีกครั้งที่ ตอยน้ำตกตาด จ. แสลงหวี ที่ถ้ำเหนือ หลังจากออกพรรษาแล้ว จึงเริ่มการสร้าง ฐานเจดีย์ขึ้นใหม่ การก่อสร้างในปีต่อ ๆ มา มีครูบา ภิกษุทันตะ มุนินทะ เจ้าอาวาสวัดกลางเมือง จ.ลำ เสิ้ว เป็นประธาน เนื่องจากครูบาบุญชุ่ม ต้องเดินทางไปสถานที่อื่น และต่อมาถูกทหารพม่าขัดขวาง และกั้นกั้นกัน จนต้องเดินทางกลับ จ. เชียงราย ในต้นปี พ.ศ. 2547 เมื่อการบูรณะพระธาตุ เสร็จใน ปี พ.ศ. 2549 จึงได้จัดให้มีงานใหญ่เป็นเวลา 7 วัน ระหว่างวันขึ้น 9 ค่ำ จนถึง ขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 เนื่องจากครูบาบุญชุ่ม ไม่สามารถไปร่วมงานได้ จึงส่งความไปถึงคณะผู้จัดงานว่า ในวันยกฉัตร (วันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 6 เวลา 09.00 น.) ท่านจะนั่งภาวนา และส่งพลังเมตตาไปร่วมด้วย ซึ่งในวันนั้น ระหว่าง พิธียกฉัตร มีหมอกปกคลุมจนแทบมองไม่เห็นยอดเจดีย์ปรากฏว่าภาพที่ถ่ายไว้ มองเห็นกลุ่มหมอกนั้น เป็นภาพครูบาบุญชุ่ม นอกจากนี้ระหว่างวันขึ้น 12 ค่ำ มีปรากฏการณ์ พระอาทิตย์ทรงกลด และ พระจันทร์ทรงกลด ทั้ง 4 วัน 4 คืน (พระเจ้าสุคำ (ต่างยาน), 2550, หน้า 15)

3) ทิ้งพระ ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชน ชาวไทใหญ่จึงนิยมสร้างหิ้ง พระขึ้นในบ้านตนเองทุกบ้าน เมื่อเข้าไปในบ้าน หากเป็นบ้านชั้นเดียวจะเห็นหิ้งพระเป็นอันดับแรก หากเป็นบ้าน 2 ชั้นจะสร้างหิ้งพระไว้ชั้นบน ผู้ที่มีฐานะร่ำรวยก็จะสร้างหิ้งพระอย่างดี ข้างล่างของหิ้ง

พระนั้นจะเป็นสถานที่เก็บสิ่งของ เกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนา เช่น คัมภีร์โบราณที่เรียกว่า **หลักหลวง** เป็นต้น สำหรับผู้ที่ไม่ค่อยมีเงินก็จะสร้างหิ้งพระในบ้านตนเอง ตามความสามารถ

ชาวไทยใหญ่มีการถวายอาหาร ดอกไม้ และน้ำแด่พระพุทธรูปทุกวันเป็นประจำ ตอนเช้าก่อนทานอาหารเช้า จะถวายข้าวพระพุทธ สิ่งที่ใหญ่สอนให้ปฏิบัติตามก็คือ ต้องกราบไหว้พระก่อนนอน เมื่อตื่นขึ้นมาก็ต้องกราบไหว้พระก่อนไปทำกิจอย่างอื่น ที่วัดก็เช่นกัน การถวายดอกไม้ น้ำ และ ข้าวพระพุทธนั้นถือว่าเป็นกิจของสงฆ์อย่างหนึ่ง พระสงฆ์ในวัดหมื่นเวียงกันทำกิจดังกล่าว เมื่อผู้สูงอายุชาวไทยใหญ่เขาถ่ายภาพ ตนเองไว้ให้แก่ลูกหลานนั้น ส่วนมากจะไปถ่ายกับหิ้งพระที่มีอยู่ในบ้านตนเอง ถือว่าหิ้งพระเป็นของล้ำค่าในบ้าน บนหิ้งพระนั้นจะมีเฉพาะพระพุทธรูป หนังสือธรรม และรูปภาพของพระอรหันต์ของพระพุทธเจ้าที่มีชื่อเสียง อาทิเช่น พระสิวลี เป็นต้น

4) พระพุทธรูป เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า ชาวไทยใหญ่จึงให้ความสำคัญต่อพระพุทธรูปเป็นอย่างยิ่ง และมีการอัญเชิญพระพุทธรูปจากทิศต่าง ๆ พระพุทธรูปอันปรากฏในเชียงตุง จะมีสามรูปแบบคือ

1) พระพุทธรูปแบบไทยล้านนาคือ งานศิลปกรรมในพุทธศาสนาในเชียงตุง ได้รับอิทธิพลของศิลปะ และสถาปัตยกรรมแบบล้านนาคงแพร่หลายเมืองเชียงตุงและเมืองยองพร้อมทั้งพระพุทธศาสนา มีตัวอย่างงานศิลปกรรมยุคทองของล้านนาช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ที่ยังหลงเหลือหลักฐานมาจนถึงปัจจุบันก็คือ อาทิเช่น สลุปพระมหาธาตุเจ้าจอมทอง และพระพุทธรูปสำริดขนาดเชิงจำนวนมากตามวัดต่าง ๆ ในเมืองเชียงตุง ที่วัดแก้วเมืองยอง มีพระพุทธรูปสำริดยืนขนาดเชิงกว่าคนจริงเล็กน้อย ชื่อ “พระเจ้าทิพย์ (องค์ยืน)” มีลักษณะทางศิลปกรรมแบบล้านนา และมีจารึกที่ฐานระบุศักราชการสร้างตรงกับปี พ.ศ. 2136 ซึ่งเป็นเวลาภายหลังจากที่เมืองยองได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้วหลายสิบปี กับที่เมืองเลนซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ระหว่างเมืองเชียงตุงกับเมืองท่าขี้เหล็ก มีพระพุทธรูปสำริด “พระเจ้าล้านทอง” ปางมารวิชัยขนาดประมาณสองเท่าคนจริง มีลักษณะทางศิลปกรรมแบบล้านนา รุ่งราวคราวเดียวกับ “พระเจ้าทิพย์ (องค์ยืน)” ที่เมืองยอง แสดงให้เห็นว่าล้านนายังคงเป็นแม่แบบของพุทธศาสนาและงานศิลปกรรม ให้กับหัวเมืองทางตอนบนอย่างเช่น เชียงตุงและ เมืองยอง สืบต่อเนื่องมาอีกช้านาน แม้ภายหลังจากที่ล้านนาและหัวเมืองเหล่านั้นตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว นอกจากนั้น การที่ชุมชนเมืองขนาดเล็กสามารถหล่อพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่เช่นนั้นได้ ก็แสดงว่าพุทธศาสนาแบบพื้นเมืองน่าจะยังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่อย่างน้อยก็ในช่วงแรกที่พม่าเข้ามาปกครอง

2) พระพุทธรูปแบบพม่า คงแพร่เข้าไประลอกใหญ่ในเมืองเชียงตุงและบริเวณใกล้เคียงในสมัยที่เมืองหลวงของพม่าอยู่ที่มณฑลทะเลเมื่อบรรดาหัวเมืองไทใหญ่ทั้งทางปากตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำสาละวินหันไปมีสัมพันธภาพอันดีกับราชสำนักพม่าภายหลังจากที่เกิด

บาดหมางกับทางล้านนา บรรยายากศเช่นนี้เกิดขึ้นภายหลังที่กองทัพเจ้ากาวิละซึ่งยอมสวามิภักดิ์ต่อสยาม ขึ้นไปกวาดต้อนครอบครัวเมืองเชียงตุงและเมืองยองจนทำให้เมืองเกือบจะร้าง อีกทั้งสยามยังพยายามขึ้นมาตีเมืองเชียงตุงอีกหลายครั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 และที่ 4 การรุกรานเหล่านี้ทำให้เจ้าเมืองเชียงตุงต้องหันไปสวามิภักดิ์กับทางพม่า

3) พระพุทธรูปแบบสร้างขึ้นในท้องถิ่น คือพระพุทธรูปสกุลช่างเชียงตุงในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่สร้างขึ้นในท้องถิ่น โดยมากเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ยังคงพบเห็นได้ตามวัดวาอารามสำคัญในเมืองเชียงตุง โดยทั่วไปเป็นแบบพื้นเมืองผสมมันตะเลย์ กล่าวคือพระพุทธรูปทรงครอบกระบังหน้าเป็นลวดลาย และจีวรเป็นริ้วมีลวดลายครอบกระบังหน้าและจีวรมักปิดทองส่วนพระพักตร์และพระวรกายบางครั้งปิดทองหรือระบายสีแบบเหมือนจริง พระพุทธรูปสำริดขนาดเล็กมักเป็นแบบมันตะเลย์แท้ ๆ ซึ่งเป็นไปได้ว่าส่งมาจากเมืองมันตะเลย์ ซึ่งมีชื่อเสียงในการหล่อพระพุทธรูปในขณะนั้น นอกจากนี้ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 สมัยเจ้าก้อนแก้วอินแถลงเป็นเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุง ยังได้มีการหล่อจำลองรูปพระมหามุนี ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมืองมันตะเลย์ โดยหล่อสำเร็จมาจากที่เมืองมันตะเลย์ แล้วจำลองมาประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงตุงในบริเวณที่เป็นวัดพระเจ้าหลวงปัจจุบันนี้ ประเพณีการหล่อพระเจ้าหลวงจำลองมาจากพระมหามุนีที่เมืองมันตะเลย์ ซึ่งเป็นความนิยมทั่วไป ในบรรดาหัวเมืองรัฐฉานที่อยู่ภายใต้สหพันธรัฐฉาน ในสมัยอาณาจักรอมก๋อย เช่นที่เมืองยองห้อย เชียงตุง สีป้อ แสหนวี และน้ำคำ เป็นต้น (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552, หน้า 95 -99)

สรุป ศาสนสถานของชาวไทยใหญ่ในเชียงตุงมีความหลากหลาย ทั้งวัด เจดีย์ หิ้งพระ และพระพุทธรูป สถานพิธีกรรมชาติศักดิ์สิทธิ์ ศาสนสถานเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ แต่ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมของวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อของชาวไทยใหญ่ สถาปัตยกรรมและการตกแต่งศาสนสถานสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชนชาติไทยใหญ่ ขณะเดียวกันก็แสดงถึงการผสมผสานอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน การคงอยู่และการใช้งานของศาสนสถานจึงเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ในเชียงตุงอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

3.4.1 การปฏิบัติธรรมชาวไทยใหญ่ในเชียงตุง

ชาวไทยใหญ่ ในเชียงตุง สหภาพพม่า นั้น ได้รู้จักการปฏิบัติธรรมมาเป็นเวลายาวนานหลายศตวรรษแล้ว มีบทโคลงหรือฉันท์ภาษาไทยใหญ่ เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนา ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 หรือร้อยโคลงฉันท์นั้นนิยมกันมากในเชียงตุงทั่วไปลาวเลาการมที่

ชาวไทใหญ่ ในเชียงตุง สหภาพพม่า นั้น ได้รู้จักการปฏิบัติธรรมมาเป็นเวลายาวนานหลาย ศตวรรษแล้ว มีบทโคลงหรือฉันท์ภาษาไทยใหญ่ เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนา ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 การ อ่าน หรือร่ายโคลงฉันท์นั้นนิยมกันมากในเชียงตุงทั่วไปโดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษา

พอถึงต้นศตวรรษที่ 20 วิธีการปฏิบัติธรรมจากสำนักต่าง ๆ ของพม่าก็เข้าสู่รัฐฉาน รวมถึงใน เชียงตุงด้วยเป็นอันมากซึ่งมี “สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน” จากเมืองสะเทิมรัฐมอญ, ชุนลุน และสำนัก อื่น ๆ ชาวไทใหญ่ในเชียงตุงก็ได้ศึกษาปฏิบัติโดยวิธีต่าง ๆ มาแล้วระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในวิธีปฏิบัติ ต่าง ๆ เหล่านั้น “สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน” ประสบความสำเร็จมากที่สุด และแพร่หลายทั่วไปในหมู่ ชาวไทใหญ่ ปัจจุบันนี้มี “สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน” 30 กว่าสำนักทั่วรัฐฉาน และแต่ละสำนักก็มีผู้ ปฏิบัติมากกว่าพันคนทุก ๆ ปี ถึงแม้ปัจจุบัน สำนักนี้ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันที่อื่น ๆ ในพม่า (พระเทวิน ทะ, 2552, หน้า 99)

สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน ทั้ง 30 แห่ง ทั่วรัฐฉาน มีการร่วมตัวกัน จัดประชุมใหญ่ขึ้นเดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำทุกปี มีการเลือกตั้งคณะกรรมการของสำนักวิปัสสนากรรมฐานขึ้น เพื่อจะได้มีการบริหาร คณาจารย์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน มีระบบการปกครอง ดังนี้

โครงสร้างการปกครองของคณาจารย์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน

ภาพที่ 5.1 โครงสร้างการปกครองของคณาจารย์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน

ท่านที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองของคณะกรรมการ “สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน” คือ พระที่กำลังดำรงตำแหน่งเป็นสังฆนายก แบ่งหน้าที่คณาจารย์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน สอนวิปัสสนาตามสำนัก “สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน” ต่าง ๆ (คณาจารย์กัมมัฏฐาน กฎระเบียบของสโง่งหมู่ละมินกุน , 2531, หน้า 28-29)

คณะกรรมการ และสมาชิก ของสำนักสะเทิมหมู่ละมินกุนต่าง ๆ ทั้ง 30 แห่ง จะจัดงานประชุมใหญ่ขึ้นปีละครั้ง ในที่ประชุมนั้นจะมีการแลกเปลี่ยนพระอาจารย์กรรมฐาน อย่างเช่น พระอาจารย์กรรมฐานที่จำพรรษาเมืองปางหลวง มีการโยกย้ายสับเปลี่ยนไปให้จำพรรษาที่เมืองนายพระอาจารย์กรรมฐานที่จำพรรษาเมืองนาย ให้โยกย้ายสับเปลี่ยนไปให้จำพรรษาที่เมืองปางหลวง

อีกสำนักปฏิบัติหนึ่ง ที่มีชื่อเสียงในสังคมชาวไทยใหญ่ ในเชียงตุง และรัฐฉาน ชื่อว่า “อุหมุนธรรมหัมสา” ท่านที่เป็นอาจารย์กรรมฐานก็คือ พระอาจารย์สุขมินทะ หรือ เจ้าสุคำ ซึ่งท่านไม่ได้มาจากสำนักหมู่ละมินกุนโดยตรง แต่เป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียงและวิธีของท่านก็เป็นที่ยอมรับกันในหมู่ชาวไทยใหญ่ วิธีของท่านก็คือการผสมผสานวิธีการปฏิบัติจากสำนักต่าง ๆ เช่น สำนักแลตีสยาตอและอนาคามสยาตอ เป็นต้น ศูนย์ปฏิบัติของท่านมีชื่อว่า “อุหมุนธรรมหัมสา” มีความหมายว่า พลังแห่งธรรม ซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองด้างยาน รัฐฉานตอนเหนือ บิดาของท่านเจ้ามาวหลวงเป็นผู้ก่อตั้ง ตามสถิติปี พ.ศ. 2550 แล้ว ท่านอาจารย์สุขมินทะ ได้เปิดอบรมปฏิบัติธรรมมาแล้ว 31 ครั้งทั่วรัฐฉาน และมีผู้เข้าปฏิบัติแล้ว 7,000 กว่าคน วิธีปฏิบัติของท่านคือวิปัสสนาที่ใช้สมถะเป็นฐานท่านเน้นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานแล้วนำไปสู่ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นลำดับ ท่านใช้การสังเกตอาการทางกายเป็นอารมณ์เพื่อให้รู้แจ้งซึ่งไตรลักษณ์ (พระเทพินทะ, 2552, หน้า 99)

สำนักวิปัสสนาของชาวไทยใหญ่ 2 สำนักนี้ “สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน” นั้น ทำงานร่วมกันเป็นองค์กร ส่วนสำนักปฏิบัติ “อุหมุนธรรมหัมสา” นั้น ยังไม่มีองค์กรที่ชัดเจน แต่พระอาจารย์สุขมินทะเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง เชี่ยวชาญในการเทศน์ธรรมเผยแผ่ศาสนา เปิดอบรมกรรมฐานไปตามวัดต่าง ๆ ในรัฐฉาน

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ในเชียงตุง มีบทบาทสำคัญในการสร้างและบำรุงศาสนสถาน เช่น วัด เจดีย์ หิ้งพระ และพระพุทธรูป ซึ่งเป็นทั้งสถานที่ประกอบศาสนพิธีและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน วัดถือเป็นหัวใจของหมู่บ้าน ใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและสังคม ส่วนเจดีย์เป็นสัญลักษณ์แห่งศรัทธาและที่บรรจุพระธาตุ หิ้งพระเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพในบ้าน และพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ศาสนสถานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ การดูแล บูรณะ และจัดงานบุญต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ จึงเป็นการเผยแผ่ศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมที่เชื่อมโยงศาสนากับวิถีชีวิตของชาวเชียงตุงอย่างมั่นคงและยั่งยืน

3.5 การสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ ในเชียงตุงนั้น จะจัดขึ้นด้วยความเลื่อมใสในประวัติศาสตร์ของพระองค์ใดองค์หนึ่ง ตามในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และได้รับอิทธิพลมาจากชนชาติอื่น ๆ

3.5.1 พิธีทำบุญถวายข้าวใหม่แด่พระสงฆ์

เดือนอ้าย คือ เดือนที่ชาวไทใหญ่ มีพิธีกรรมทำบุญถวายข้าวใหม่แด่พระสงฆ์ ในเดือน 1 ของทุกปี ทำบุญข้าวใหม่คือนำข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวมาใหม่ ๆ นั้นไปถวายแด่พระสงฆ์ ซึ่งภาษาไทใหญ่เรียกว่า “ตานข้าวใหม่” และมีภรรยานักร่วมตัวกันทำ “ข้าวต่างา” ไปถวายแด่พระสงฆ์ในช่วงเดือนนี้ “ข้าวต่างา” คือ เป็นการนำข้าวเหนียวนึ่งสุกร้อน ๆ ตำในครกไม้ (ครกใหญ่) จนละเอียดนุ่มเหนียว แล้วก็เอางาที่ตำเสร็จแล้วค่อย ๆ โรยลงบนข้าวเหนียวที่ตำละเอียด ตำจนงากับข้าวเหนียวเป็นเนื้อเดียวกัน

ในเดือนอ้ายนั้นนอกจากเป็นเทศกาลงานทำบุญถวายข้าวใหม่แล้ว ยังมีการจัดงานฉลองปีใหม่อีกด้วย เดือนอ้ายขึ้น 1 คำนั้นชาวไทใหญ่ยังจัดงานสงท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่และฉลองปีใหม่อ่างคึกคัก งานปีใหม่ของไทใหญ่จะจัดขึ้น 3 วันคือ (1) วันแรกนั้นเป็นเดือน 12 แรม 14 ค่ำ (2) วันที่ ๒ เป็นเดือน 1 ขึ้น 1 ค่ำ (3) วันที่ 3 เป็นวัน เดือน 1 แรม 2 ค่ำ คือวันสุดท้ายของการฉลองปีใหม่ และวันที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา สถานที่จัดงานส่วนใหญ่จัดตามวัด จะมีการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เลี้ยงอาหารแก่ผู้มาเข้าร่วมงาน สำหรับอาหารว่างในงานฉลองปีใหม่นั้นจะเป็น “ข้าวต่างา” นั้นเองในงานทำบุญต่าง ๆ ชาวไทใหญ่ ในเชียงตุง จะมีลำดับพิธีกรรมดังนี้

- 1) มัคณายกจะกล่าวคำรายงาน
- 2) มัคณายกกล่าวคำเชิญเทวดามาร่วมฟังเทศน์ ฟังธรรม และสาธุอนุโม
- 3) อุบาสก อุบาสิกากล่าวคำขอขมาพระรัตนตรัย
- 4) อาราธนาศีล
- 5) มัคณายกกล่าวคำอาราธนาพระปริตร
- 6) ฟังปาฐกถาธรรม
- 7) ถวายไทยทาน
- 8) กรวดน้ำแบ่งบุญ แบ่งส่วนกุศล
- 9) กล่าวคำขอขมาลาพระสงฆ์
- 10) จบพิธีกรรม

ตามความเชื่อของคนสมัยก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ต้องถวายพระก่อนกิน เพื่อจะได้เป็นสิริมงคล อาหารที่เหลือจากตนกินนั้นชาวไทใหญ่จะไม่กล้าไปถวายพระสงฆ์

สรุปได้ว่า เดือนอ้าย หรือเดือน 1 ของชาวไทยใหญ่ เป็นเดือนทำบุญถวายข้าวใหม่แก่พระสงฆ์ เรียกว่า “ตานข้าวใหม่” และทำข้าวตางา นำข้าวเหนียวนึ่งมาผสมงาดำถวายพระ ในเดือนนี้ยังมีงานฉลองปีใหม่ 3 วัน ตั้งแต่สงท่ายปีเก่า จนถึงวันทำพิธีทางศาสนา ส่วนใหญ่จัดที่วัด มีการถวายภัตตาหารพระ ฟังเทศน์ และถวายไทยทานตามลำดับพิธีกรรม ความเชื่อเดิมถือว่าต้องถวายพระก่อนบริโภคข้าวใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคล

3.5.2 พิธีการเข้าปริวาสของพระสงฆ์

เดือนยี่ หรือเดือน 2 นี้ภาษาไทใหญ่เรียกว่า “เดือนก่า” คำว่าก่า นั้น หมายความว่า วามว่า “ก่ามือ” หรือ “ประพฤติปฏิบัติธรรม” เมื่อถึงเดือนยี่พระสงฆ์ที่อยู่วัดใกล้เคียงกันจะร่วมตัวกันทำพิธีกรรมการเข้าปริวาสกรรมและอยู่มนต์ ส่วนประชาชนก็ถือโอกาสทำบุญถวายอาหารบิณฑบาตร และเสนาสนะที่อยู่อาศัยแต่พระสงฆ์ที่อยู่ ปริวาสกรรมและมนต์สืบทอดมาจนทุกวันนี้

การเข้าปริวาสนั้นชาวเชียงตุงเรียกว่า “เข้าก่า” ประเพณีการเข้าก่า (อ่านว่า เข้า-ก่า) หมายถึง การประพฤติปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์เชียงตุงโดยยึดถือปฏิบัติตามกรอบพระธรรมวินัย และประเพณีปฏิบัติของคณะสงฆ์เชียงตุงที่สอดคล้องกับคติท้องถิ่น เป็นการประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ควบคุมพฤติกรรมทั้งการกินและการอยู่ให้เป็นไปตามพระวินัยบัญญัติการเข้าก่าของพระสงฆ์นครเชียงตุงมี 2 ประเภทคือ

1) การเข้าก่าหลวง หมายถึง การเข้าปริวาสกรรม ซึ่งเป็นวุฒฐานวิธี (วิธีปฏิบัติสำหรับออกจากรุกาบตี) จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์รักษา และขำอาบัติสังฆาทิเสส โดยจะงดใช้สิทธิ์บางอย่าง พร้อมกับบลตฐานะและกล่าวโทษตนเองต่อสงฆ์

2) การเข้าก่าน้อย หมายถึง การเข้ารุกขมูลกรรม ถือวัตรปฏิบัติตามธุดงค์วัตร 13 อย่าง ประเพณีการเข้าก่า นิยมจัดในเดือนยี่ (ประมาณเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม) แต่ละวัดที่จัดเข้าก่านี้ จะติดต่อกัน 3 ปี บางวัดอาจจะจัดเข้าก่าหลวง (ปริวาสกรรม) บางวัดอาจจะจัดเข้าก่าน้อย (การเข้ารุกขมูลกรรม) แต่ ส่วนมากจะนิยมจัดเข้าก่าหลวง

ระยะเวลาการจัดเข้าก่าทั้ง 2 ประเภทนี้มีความแตกต่างกัน กล่าวคือการเข้าก่าหลวงมีกำหนดระยะเวลาจัดงาน 10 วัน เริ่มเข้าวันแรก (วันเข้าก่า) ในวันขึ้น 4 ค่ำ หรือ 5 ค่ำ แล้วจะสิ้นสุด (ออกก่า) ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ มีการขอปริวาส 3 คีน ขอมานต์ 6 คีน และออกอัพทาน 1 วัน เมื่อพระกัมมารหะขอปริวาสแล้วจะห้ามไม่ให้พูดคุยกับใคร ส่วนการเข้าก่าน้อยมีกำหนดระยะเวลา 7 วัน พระสงฆ์สามารถพูดคุยกันได้ตามปกติ โดยไม่ถือวัตรเคร่งครัดเหมือนการเข้าก่าหลวง หรือการเข้าปริวาสกรรม ก่อนจะจัดงานปริวาสกรรมนั้น โยมเขาจะมาสร้างกระท่อมหญ้าคาถวายพระสงฆ์สำหรับอยู่องค์หนึ่ง ให้ครบพระสงฆ์ที่จะมาเข้าปริวาสกรรม

สรุปได้ว่า เดือนยี่ หรือเดือน 2 ของชาวไทใหญ่เรียกว่า “เดือนกำ” ซึ่งหมายถึง “กำมือ” หรือ “ประเพณีปฏิบัติธรรม” ในเดือนนี้พระสงฆ์จะร่วมกันเข้าปริวาสกรรมและอยู่มนต์ ส่วนประชาชนถวายอาหารบิณฑบาตและเสนาสนะตามประเพณี การเข้ากำมี 2 ประเภท คือ การเข้ากำหลวง (ปริวาสกรรม) ที่เคร่งครัดและงดสัทธิ์บางอย่าง นาน 10 วัน และการเข้ากำน้อย (รุกขมุลกรรม) นาน 7 วัน สามารถพูดคุยได้ตามปกติ โยมจัดกระท่อมหญ้าให้พระสงฆ์อยู่อาศัยครบองค์ตามจำนวน เพื่อให้การเข้ากำเป็นไปตามพระวินัยและประเพณีท้องถิ่น

3.5.3 พิธีถวายข้าวเหนียวแดง และงานจุดพิน

เมื่อถึงเดือน 3 หรือ เดือนกุมภาพันธ์ บรรดาพุทธศาสนิกชนชาวไทใหญ่ทั้งหลายจะนิยมทำข้าวเหนียวแดง ที่ภาษาไทใหญ่เรียกว่า “ข้าวหย่ากู่” นำเอาไปถวายพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ และแจกเป็นทานในหมู่บ้านหรือตามบ้านญาติสนิทมิตรสหาย (พระเจ้าสุคัม, 2543, หน้า 357)

พิธีกรรมทำข้าวเหนียวแดงจะเริ่มประมาณ 02:00 น. จะต้องหาสาวพรหมจารีมาควนข้าวหย่ากู่ คือ ข้าวเหนียวควนกับเนย น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำมัน (งา) ควนจนเป็นข้าวเหนียว และเวลา 04:00 น. รุ่งขึ้นชาวไทใหญ่เรียกว่า “ยามหัวเมืองใส” จะถวายข้าวหย่ากู่และขนมหวานพร้อมด้วยผลไม้แต่พระพุทธรเจ้าโดยจะจัดอาหารใส่ถาดตกแต่งด้วยใบตองอย่างประณีตสวยงาม และที่ขาดเสียไม่ได้ก็คือน้ำใส่แก้วถวายไปพร้อมอาหารด้วยข้าวหย่ากู่ต้องมีจำนวน 49 ก่อจำนวนที่พระพุทธรเจ้าฉันข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาแล้วตรัสรู้ ส่วนขนมอื่นและผลไม้ไม่จำกัดจำนวนและประเภท (ฉลาดชาย รมิตามนต์ และคนอื่น ๆ, 2541, หน้า 379)

วิธีการทำข้าวหย่ากู่ นำข้าวเหนียวมานึ่งจนสุกแล้วเทใส่หม้อ หลังจากนั้นเคี่ยว น้ำอ้อยผสมกับน้ำเล็กน้อยจนน้ำอ้อยละลายหมด นำน้ำอ้อยที่เคี่ยวไว้ เทลงไปในข้าวที่เตรียมไว้ นำหัวกระทิมากวนให้เข้ากัน เติมห่อดินและงาคั่วมาควนกับข้าวหย่ากู่ให้เข้ากัน แล้วนำข้าวหย่ากู่ใส่ถาด (คุณรวงทิพย์ กันใจมา, 2539, หน้า 242)

จะไปถวายข้าวหย่ากู่ที่วัดในวันเพ็ญเดือน 3 ชาวบ้านจะไปร่วมตัวกันทำบุญที่วัด พระสงฆ์ให้ศีลให้พร และแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่ญาติโยมที่มาถวาย “ข้าวเหนียวแดง” ในวันเพ็ญเดือน 3 เป็นฤดูถวายไม้พิน เป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็น ชาวบ้านนิยมจัดงานจุดพิน ภาษาไทใหญ่เรียกว่า “งานจุดก่องโหล (โหลแปลว่าพิน)” เป็นพิธีถวายพินเป็นพุทธบูชา จัดขึ้นทั่วไปตามวัดไทใหญ่ ชาวบ้านจะจัดหาไม้พินบ้านละท่อนสองท่อนมารวมกันที่วัด พิธีการทำบุญถวายก่องโหล คือเอาไม้เนื้ออ่อนนำมาก่อฐานสี่เหลี่ยมคอกหมู ปลายแหลมขึ้นไปเป็นยอดเจดีย์ มีฉัตรเป็นยอดเป็นฉัตรห้าชั้นประดับด้วยดอกจ๊กจ่า ขอดเจดีย์ทำด้วยไม้แปกคือ ไม้สนที่จุดติดไฟง่าย นำไม้ไผ่มาขัดราขวัตี ทั้งสี่มุม ปักหน่อกล้วย หน่ออ้อย ตอนกลางคืนหลังจากทำพิธีถวายพระเสร็จแล้วจะนำน้ำมันมาราดจนทั่ว แล้วจุด

ไฟถวายเป็นพุทธบูชา บางหมู่บ้านจะเผากองโหลโดยใช้ไฟม้อล่อ บ้องไฟสั้น เมื่อจุดม้อไฟแล้ว ม้อไฟจะวิ่งไปตามเส้นลวดไปชนสายชนวนที่กองโหล ไฟนั้นจะพุ่งเข้าหากองโหลที่ราดด้วยน้ำมัน ไฟก็จะลุกโชติช่วง มีการประโคมด้วยเสียงกลองกันยาว (พระเจ้าสุทโธทนะ, เรื่องประเพณี และความเชื่อของชาวไทใหญ่ วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, อ้างแล้ว, หน้า 357) ส่วนกลางคืนก็จะเริ่มเปิดงานโดยพิธีการกล่าวถึงความสำคัญของประเพณีและพระภิกษุสงฆ์เทศน์อ่านหนังสือธรรมที่เรียกว่า “หลีกหลวง” จบแล้วเริ่มจุดไฟถวายพระพุทธรูปในขณะที่ไฟเริ่มลุกไหม้ลามเสียต้นพื้นที่เรียกว่า กองโหลนั้น ก็จะมีการละเล่นต่าง ๆ ได้แก่ ฟ้อนนก ฟ้อนโต และฟ้อนเพลงอาวธูต่าง ๆ เรียกว่า “ลายก้าลายเจิง” ซึ่งเป็นการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของไทใหญ่ การละเล่นสมัยโบราณคงจะมีไปเรื่อย ๆ จนกว่ากองโหลไหม้ไฟไปหมด ก็ถือว่าเสร็จพิธี “ถวายกองโหล” (ฉลาดชาย รมิตามนธ์ และคนอื่น ๆ, 2541, หน้า 379)

สรุปว่า เดือน 3 หรือเดือนกุมภาพันธ์ของชาวไทใหญ่ เป็นช่วงจัดพิธีถวายข้าวเหนียวแดงหรือ “ข้าวหย่ากู่” ให้พระสงฆ์และแจกจ่ายเป็นทานในหมู่บ้าน ข้าวเหนียวจะนึ่งและกวนกับน้ำอ้อย ถั่วดิน งาคั่ว และหัวกระเทียมให้เข้ากัน จำนวน 49 ห่อ เพื่อรำลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า หลังถวายข้าวหย่ากู่ ชาวบ้านยังจัดงานจุดฟืนหรือ “งานจุดกองโหล” นำไม้ฟืนมาก่อเป็นฐานเจดีย์ ราดน้ำมันแล้วจุดไฟถวายพุทธบูชา ในช่วงค่ำมีพิธีเทศน์ธรรมโดยพระสงฆ์และการละเล่นพื้นบ้าน เช่น ฟ้อนนก ฟ้อนโต และฟ้อนเพลงอาวธู เรียกว่า “ลายก้าลายเจิง” จนกว่ากองโหลไหม้หมด ถือเป็นการปฏิบัติศาสนากิจและสืบสานประเพณีอย่างครบถ้วน

3.5.4 พิธีปอยส่อง

ช่วงเดือน 4 เป็นช่วงที่ชาวนาหยุดงาน เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ จึงได้จัดงานบวชสามเณร วิธีจัดงานบวชเณร ของชาวไทใหญ่นั้นมีวิธีการบวช 2 วิธี คือ บวชแบบเรียบง่าย เช่น นำเอาอัฐบริวารไปบวช ในงานบวชนั้นมีการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ไม่มีการแต่งกายอย่างสวยงาม ภาษาไทใหญ่เรียกว่า “ขามดิบ” และแบบงานบวชที่เรียกว่า “ปอยส่อง” (พระเจ้าสุทโธทนะ, 2543, หน้า 358)

1) พิธีกรรมงานบวชที่เรียกว่า “ขามดิบ” นั้นเป็นวิธีการบวชแบบง่าย ๆ และประหยัดไม่ต้องใช้เวลาในการเตรียมงานและไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก วิธีการคือเมื่อตกลงว่าจะนำเด็กมาบวชพขาเป็นสามเณรแล้วพ่อแม่ก็จะโกนผมหรือนำเด็กไปโกนผมที่วัด แล้วพระจะทำพิธีบวชพขาเป็นเณรให้เลย พิธีกรรมบวชแบบนี้ ภาษาไทใหญ่เรียกว่า “ขามดิบ”

2) พิธีกรรมบวชที่เรียกว่า “ปอยส่อง” นั้น มีค่าใช้จ่ายสูง ต้องจัดงานเป็นเวลานาน ใช้เวลาจัดงาน 3-5 วันมีการเชิญผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก และมีขั้นตอนมากมายคือหลังจากเตรียมงานแล้วก็นำเด็กมาโกนผมแล้วแต่งตัวเป็น “ส่อง” หรือลูกแก้วแห่ไปขอขมาตามที่ต่าง ๆ แห่เครื่องไทยทานจากบ้านไปสู่วัด แห่ส่องจากบ้านไปทำพิธีขอขมาที่วัดและมีการเฉลิมฉลอง

ที่วัดหรือที่บ้านอีก 1 วัน จึงเสร็จพิธี แต่แบบ “สร้างลอง” นี้เป็นที่นิยมจัดกันมากถือกันว่าเป็นบุญกุศลของผู้จัดและเป็นสง่าราศีแก่หมู่บ้านและท้องถิ่นด้วย พิธีกรรมการบวชแบบนี้ภาษาไทยใหญ่เรียกว่า “ปอยสร้างลอง”

คำผสมระหว่างคำว่า “สร้าง” หมายถึง เจ้าสร้าง คือสามเณรในภาษาไทย กับคำว่า “ลอง” หมายถึงหน่อกษัตริย์หรือผู้ที่เตรียมจะเป็นสร้างลองคือผู้ที่เตรียมจะเป็นสามเณร งานสร้างลองนั้นส่วนใหญ่จัดสามวันคือ (คุณรวงทิพย์ กันใจมา, 2539, หน้า 215)

1) วันแรกเริ่มงานนั้นส่วนมากจะเริ่มตั้งแต่ตอนเช้ามืด จะให้ผู้ที่ที่จะบวชลองทำการอาบน้ำเงิน น้ำทอง ได้แก่นำแช่เงิน ทอง และเครื่องหอม หรือมะกรูด ส้มป่อย ฯลฯ เสร็จแล้วพากันไปวัดเพื่อสมาทานเบญจศีลและเริ่มงานบวชปอยสร้างลองต่อไป หลังจากรับศีลแล้ว บริวารของสร้างลองจะแต่งหน้าและแต่งเครื่องทรงให้ใหม่ การแต่งกายชุดสร้างลองจะแต่งกายคล้ายเจ้าชายใหญ่ เมื่อแต่งตัวเสร็จจะสวมถุงเท้าสีขาว นำสร้างลองไปรอรับศีลจากพระสงฆ์ เมื่อแต่งตัวเสร็จแล้วถือว่าเป็นสร้างลองเต็มตัว การปฏิบัติต่อสร้างลองในช่วงต่อไปนี้จะสมมติเสมือนการปฏิบัติต่อกษัตริย์ สร้างลองจะไม่มีโอกาสเหยียบดินจนกว่าจะถึงวันบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อสร้างลองทุกองค์แต่งตัวเสร็จพร้อมกันหมดแล้วตัวแทนสร้างลองจะกล่าวนำขอศีลจากพระสงฆ์ พระสงฆ์ศีลให้พรและอบรมสั่งสอนให้วางตัวให้เหมาะสมกับการเป็นสร้างลอง จากนั้นก็จะมีกร “ขอขมาพระสงฆ์” เป็นอันเสร็จพิธี หลังจากเสร็จพิธีรับสร้างลองแล้ว “ลูกศิษย์สร้างลอง” จะให้สร้างลองขี่คองมาจากวัดแล้วพ่อนำบริเวณหน้าวัดเป็นการเฉลิมฉลองต้อนรับสร้างลอง จากนั้นจะแห่รอบวัดสามรอบ บรรดาพ่อแม่ของสร้างลองและเหล่าญาติจะโปยข้าวดอกดอกไม้เป็น การอนุโมทนา

หลังจากพ่อนำ ฉลองการต้อนรับสร้างลองจนเป็นที่น่าพอใจแล้ว คณะสร้างลองจะเคลื่อนขบวนไปยังศาลเจ้าพ่อหลักเมืองหรือศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน และแห่รอบศาลเจ้าเมืองสามรอบในขณะที่แห่สร้างลอง ลูกศิษย์สร้างลองจะเดินตามไปด้วย สร้างลองก็จะโยกตัวตามจังหวะเป็นภาพที่สวยงามยิ่ง และที่สวยงามอีกอย่างหนึ่งในขบวนแห่สร้างลองก็คือ “ร่มทองคำ” ที่ใช้กางบังแดดให้สร้างลองจะมีเท่ากับจำนวนของสร้างลอง เมื่อไปถึงศาลเจ้าจะมีการบอกกล่าวให้เจ้าพ่อหลักเมืองเพื่อขอขมาลาโทษและขอความคุ้มครองป้องกัน อย่าให้มีภัยอันตรายใด ๆ มากล้ากราย ขอให้ปลอดภัยร่มเย็นเป็นสุข จากนั้นจะพ่อนำถวายและเคลื่อนขบวนไปกราบนมัสการเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ใน หมู่บ้าน หรือในหมู่บ้านอื่นที่ใกล้เคียงต่อไป จนใกล้เวลาเที่ยงวันจึงนำสร้างลองกลับเข้าที่พักหรือบ้านของสร้างลองเพื่อพักผ่อนและรับประทานอาหารกลางวันจนถึงตอนบ่ายหลังจากพักผ่อนกันอย่างเต็มอิ่ม

หลังจากนมัสการเจ้าอาวาส และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วช่างลงก็จะไปเยี่ยมตามบ้านญาติ เสมือนเป็นการประพาสต้นของกษัตริย์ เจ้าของบ้านที่ช่างลงไปเยี่ยมจะถือว่าเป็นโชค เป็นเกียรติและเป็นบุญที่ได้มีโอกาสต้อนรับช่างลง จะเตรียมอาหารว่างถวายช่างลงและเลี้ยงบริวารด้วยความเต็มใจ บ้านเจ้าภาพช่างลงทุกบ้านจะมีคนมาช่วยกันเตรียมอาหารไว้บริการช่างลง ลูกน้องช่างลง และผู้มาร่วมงานทุกคนตลอดทั้งวัน แม้กระทั่งกลางคืนก็จะมีผู้คนมาเยี่ยมเจ้าภาพ มาร่วมทำบุญบ้าง มาร่วมงานจะมีจำนวนมากมาย เจ้าภาพจะจัดเตรียมน้ำดื่ม ขนม นม เนย หมากเมียง บุหรี่มาเลี้ยงดูทุกคน และมีกลองมอชิงมาตั้งไว้ให้บรรเลงกันเป็นที่สนุกสนาน เป็นช่วง ๆ ไป

2) วันรับแขก จะเป็นวันที่ญาติพี่น้องจากหมู่บ้านอื่นมาร่วมงานอย่างพร้อมเพรียงกัน วันนี้ นับว่าสำคัญยิ่งเพราะจะมีพิธีต่าง ๆ คือ พิธีการแห่เครื่องไทยธรรม การเลี้ยงอาหารทำซ้องตีมรูปแบบ (กับข้าว 12 อย่าง) และพิธีเรียกขวัญช่างลง ในวันที่ เจ้าภาพจะต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไว้มากกว่าปกติ ญาติที่มาร่วมงานจะผูกข้อมืออวยพรให้ช่างลง ขึ้นชมบารมีของช่างลง ช่วยงานและร่วมสนุก ในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการฉลองช่างลง ตอนเช้าจะมีผู้คนจากทั่วทุกหมู่บ้านแต่งกายกันอย่างสวยงาม ต่างมาช่วยกันจัด เตรียมเครื่องไทยธรรมและอัฐบริวารที่จะนำไปเข้าชบวนแห่ไทยธรรม เครื่องไทยธรรมทุกชิ้นจะนำมาแห่พร้อมกันในวันนี้เสมือนหนึ่งเป็นการเลียนนคร ของช่างลงเป็นกิจกรรมแสดงถึงความหรรษา และความพร้อมเพรียงของงานปอยช่างลง ในการแห่จะมีญาติและประชาชนเข้าร่วมชบวนอย่างพร้อมเพรียง โดยทุกคนจะร่วมกันช่วยแบก หาม และถืออัฐบริวารรวมทั้งเครื่องไทยธรรมทุกชิ้น ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่

3) วันที่สามของงาน เป็นวันที่จะนำช่างลงไปบรรพชาเป็นสามเณร วันที่สามหรือวันสุดท้ายของปอยช่างลงนี้ ผู้คนจะมาชุมนุมกันที่วัดตั้งแต่เช้า โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่จะไปถึงวัดก่อนพร้อมขันดอกไม้ เมื่อถึงเวลาฉันเพลจะมีการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ที่นิมนต์มาร่วมพิธีบรรพชา สามเณรก่อนแล้วจึงเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงานในพิธี หลังจากทีพระฉันเสร็จแล้วก็เลี้ยงอาหารช่างลงและผู้ที่มาร่วมงานทุกคน ช่วงนี้ เจ้าภาพจะต้องคอยจับตา มองช่างลงให้ดีเพราะบางทีจะมีการนำช่างลงไปแอบซ่อนไว้เพื่อชะลอการบรรพชาสามเณร ซึ่งเจ้าภาพจะต้องนำ “รางวัล” ไปมอบให้จึงจะได้ช่างลงคืนกลับมา พิธีบรรพชาสามเณร จะเริ่มขึ้นหลังจากเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงานทุกคนจนอิ่มแล้ว ก็จะช่วยกันเก็บกวาดภาชนะต่าง ๆ จนแล้วเสร็จ ลูกน้องช่างลงก็จะนำช่างลงไปนั่งต่อหน้าพระผู้ใหญ่ เพื่อทำพิธีบรรพชาสามเณร (คุณรวงทิพย์ กันใจมา, 2539, หน้า 215-231)

สรุปว่า พิธีปอยช่างลงของชาวไทใหญ่จัดในเดือน 4 เพื่อบวชสามเณร มี 2 แบบคือ แบบเรียบง่าย “ข่ามดิบ” และแบบยิ่งใหญ่ “ปอยช่างลง” ซึ่งใช้เวลาจัดงาน 3-5 วันและมีขั้นตอนพิธี

มากมาย งานเริ่มด้วยการโกนผม แต่งตัวล้างและแห่ไปรับศีลจากพระสงฆ์ ต่อด้วยฟ้อนรำและแห่รอบวัด รวมทั้งเยี่ยมบ้านญาติและศาลเจ้าหลักเมืองเพื่อขอขมาลาโทษและรับพร วันต่อมาจัดพิธีแห่เครื่องไทยธรรมและเลี้ยงอาหารญาติผู้ร่วมงานอย่างพร้อมเพรียง วันสุดท้ายเป็นพิธีบรรพชาสามเณร หลังจากถวายภัตตาหารพระสงฆ์และผู้ร่วมงาน พิธีนี้ถือเป็นบุญกุศลสำคัญและสร้างความสง่าราศีแก่หมู่บ้านและชุมชน

3.5.5 พิธีกรรมทำบุญในวันสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ในเมืองเชียงใหม่ เป็นการเริ่มต้นการนับศักราชใหม่ ชาวไทเขินได้ถือโอกาสนี้เป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ดีงาม มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตามคติความเชื่อ เช่น การทำบุญให้กับตนและบรรพบุรุษ ตลอดถึงเหล่าเทพยดา การถวายทานการก่อเจดีย์ทรายเป็นพุทธบูชา การสรงน้ำพระพุทธรูป เป็นต้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เป็นการส่งเสริมให้ชาวไทเขินยึดถือแนวทางที่ถูกต้องดีงามในการดำเนินชีวิตให้ดีงามสงบสุขตลอดไป (โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552, หน้า 12)

งานเล่นน้ำช่วงสงกรานต์นี้ ชาวไทใหญ่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ปอยซอนน้ำ" จึงเป็นช่วงเทศกาลที่ชาวไทใหญ่จะได้สรงน้ำพระพุทธรูปตามวัดอารามหรือบ้านเรือนของตน บางวัดอาจสร้างสถานที่สรงน้ำพระขึ้นมาเฉพาะ เรียกชื่อว่า จองซอน มีการอัญเชิญพระพุทธรูปบนวัดมาประดิษฐานไว้ ณ จองซอน เพื่อให้ชาวบ้านที่เลื่อมใสศรัทธาได้สรงน้ำพระตามประเพณี ซึ่งยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน สำหรับวัดที่ไม่มีจองซอนสำหรับเป็นที่สรงน้ำพระพุทธรูป ก็อาจอัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญบนวัดไว้วางในสถานที่ที่เหมาะสม เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกันสรงน้ำ ส่วนใหญ่จะมีการสรงน้ำพระพุทธรูปก่อน

วันมหาสงกรานต์นั้น มีพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสงกรานต์อีกอย่างหนึ่งก็คือ การทำขนมไปถวายพระสงฆ์ ภาษาไทใหญ่เรียกว่า "ข้าวมูลห่อ" ชาวบ้านแต่ละบ้านจะตำแบ่งด้วยครกกระเดื่อง บ้างก็เตรียมของไว้ทำบุญทำทาน และประเพณีที่จะละเลยไม่ได้เลยก็คือ การจัดหิ้งบูชาพระโดยเปลี่ยนน้ำแจกันดอกไม้ ทำความสะอาด คนที่เป็นเจ้าศรัทธาของวัดก็มีหน้าที่ไปเปลี่ยนน้ำแจกันดอกไม้ที่วัด พิธีกรรมนี้เมื่อทำที่บ้าน จะเรียกว่า "เปลี่ยนขันดอกไม้หิ้งพระ (ฉลาดชาย รมิตามนต์ และคณะอื่น ๆ, 2541, หน้า 382-383)

เทศกาลสงกรานต์นั้น แม้เป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์ แต่พุทธศาสนิกชนไทใหญ่นำมาปฏิบัติทำเป็นพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ อาทิเช่น มีการทำบุญทำทาน ฟังเทศน์ และขอขมาผู้อาวุโส วิธีการขอขมาของชาวไทใหญ่ก็คือ ฟีน้องในบ้าน จะร่วมตัวกันแล้วนำเอาอาหารแห้งต่าง ๆ ตามกำลัง

ตนเองแล้วเข้าไปหาผู้อาวุโสถึงบ้านที่จะขอขมาแล้ว เริ่มพิธีกรรม (1) กล่าวคำขอขมา (2) ถวายเครื่องไทยธรรม (3) ผู้อาวุโสให้พร จบพิธีกรรมขอขมา ซึ่งภาษาไทยภาคเหนือเรียกว่า ไปดำหัว

งานประเพณีสงกรานต์นั้น นอกจากสงกรานต์น้ำพระพุทธรูปแล้วยังมีประเพณีล้างวัดอีก คือหลังจัดงานสงกรานต์เสร็จแล้วญาติโยมจะมาร่วมกันทำความสะอาดวัด ล้างวัด ล้างวิหารอีก หลังล้างวัดเสร็จนั้นถือว่า พิธีกรรมทำบุญสงกรานต์เป็นที่เสร็จสมบูรณ์

สรุปได้ว่า ประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่เป็นการเริ่มต้นปีใหม่และสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต มีการทำบุญตนเองและบรรพบุรุษ การถวายทานเจตีย์ทรายและสงกรานต์น้ำพระพุทธรูป ซึ่งเรียกว่า “ปอยซอนน้ำ” เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้ ยังมีพิธีทำขนมถวายพระสงฆ์เรียกว่า “ข้าวมูลห่อ” และการเปลี่ยนขันดอกไม้หิ้งพระที่บ้าน การขอขมาผู้อาวุโสเป็นอีกหนึ่งพิธีสำคัญ โดยนำอาหารแห้งไปถวายและขอพร ช่วงหลังสงกรานต์ ญาติโยมจะร่วมกันล้างวัดและวิหาร เพื่อให้พิธีกรรมครบสมบูรณ์

3.5.6 การจัดงานสวดมนต์พระปริตร

ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ไทเขินเมืองเชียงใหม่ มีประเพณีนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ไล่ผีเปรต ภูตผีปีศาจ เนื่องจากเป็นประเพณีเก่าแก่และสัมพันธ์กับคติความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติและความศักดิ์ของพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ร่วมประกอบพิธีมีขวัญกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรคและมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น

ขั้นตอนการประกอบพิธี คือในสมัยที่พระโสมจิตระประกอบพิธีนั้น มีการสวดมนต์ 3 วัน 3 คืน พร้อมกับให้เจ้าฟ้า เสนาอำมาตย์และพุทธศาสนิกชนฟังเทศน์ฟังธรรม และรักษาศีลด้วยเป็นเสร็จพิธีแล้วเจ้าฟ้าจะขอพรจากพระสงฆ์ให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข (โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552, หน้า 67)

แต่ประเพณีสวดมนต์พระปริตรของชาวไทยใหญ่ จะจัดขึ้นหลังสงกรานต์ ขั้นตอนการประกอบพิธี คือ ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะช่วยกันสร้างศาลาสวดมนต์กลางหมู่บ้าน 1 หลัง และนำไม้ไผ่มาทำเป็นรั้ว แต่งบริเวณรอบ ๆ ศาลา เมื่อถึงวันสวดมนต์พระปริตรนั้น ชาวบ้านจะนิมนต์พระมาที่ศาลาที่ได้จัดเตรียมไว้ จำนวน 5 รูปหรือ 7 รูปมาสวดมนต์พระปริตรเพื่อขับไล่สิ่งที่ไม่ดี สิ่งร้าย ภูตผีปีศาจออกจากบ้านเรือนและออกจากหมู่บ้านไป ขอให้มีแต่เรื่องที่ดีงามที่เป็นสิริมงคลเท่านั้น ในพิธีสวดมนต์นั้นประกอบด้วย น้ำมนต์ เม็ดทราย สายสิญจน์ เป็นต้น เมื่อเสร็จพิธีสวดมนต์ ชาวบ้านจะนำสิ่งของดังกล่าวไปไว้ที่บ้าน ใช้น้ำมนต์ และทรายโปรยไปให้ทั่วบ้าน

สรุปได้ว่า ประเพณีสวดมนต์พระปริตรของชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่ จัดขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เพื่อขับไล่ผีเปรตและภูติผีปีศาจ สร้างความศรัทธาและขวัญกำลังใจแก่ชาวบ้าน พิธีกรรมจะ นิมนต์พระสงฆ์จำนวน 5-7 รูปมาสวดมนต์พระปริตร พร้อมใช้น้ำมันต์และเม็ดทรายสายสิญจน์ ชาวบ้านร่วมกันสร้างศาลาสวดมนต์กลางหมู่บ้านและตกแต่งรอบ ๆ หลังพิธีสิ้นสุด จะนำสิ่งของและ น้ำมันต์ไปโปรยรอบบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและชุมชน

3.5.7 พิธีกรรมในช่วงเข้าพรรษา

ช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน ตั้งแต่เดือน 8 ถึง ขึ้น 15 ค่ำ จนถึงวันเพ็ญเดือน 10 ถือว่าเป็นช่วง สำคัญสำหรับชาวพุทธทั่วโลก พุทธศาสนิกชนชาวไทยใหญ่ในเชียงใหม่ก็ให้ความสำคัญในพิธีกรรมช่วง เข้าพรรษาเป็นอย่างยิ่ง ผู้ที่มีบทบาทในกิจกรรมเข้าพรรษาคือ

1) พระสงฆ์ มีบทบาทเพื่ออยู่จำพรรษาในประเพณีเข้าพรรษาอันเนื่องมาจากพุทธบัญญัติที่ ทรงให้พระสงฆ์อธิษฐานอยู่จำพรรษา ณ ที่ใดที่หนึ่ง ตลอดระยะเวลา 3 เดือน เป็นช่วงฤดูฝน ใน ระหว่างนั้น พระสงฆ์จะศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ เช่น การฟังพระปาฏิโมกข์ การ เทศนาธรรม การสวดมนต์ การให้ศีล ให้พรแก่ประชาชน เป็นต้น

2) มัคทายก มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานระหว่างพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนในช่วง เข้าพรรษาจะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การนำกล่าวคำไหว้พระ อาราธนาศีล กล่าวคำถวายทาน เป็นต้น

3) พุทธศาสนิกชน มีบทบาทเข้าร่วมพิธีกรรมทุกวันพระ เช่น การร่วมทำบุญตักบาตร การ ร่วมสวดมนต์ รักษาศีล ถวายทาน ฟังเทศนาธรรม เป็นต้น

เครื่องประกอบพิธีกรรมในวันพระช่วงเทศกาลเข้าพรรษาของชาวไทยเชียงใหม่มีดังนี้ (1) ได้แก่ ข้าวตอก ข้าวขาว และเทียน (2) เครื่องไทยทาน อาหารคาวหวาน (3) ชุดนอนสำหรับผู้นอนวัด ได้แก่ เสื้อ หมอน มุ้ง และสิ่งของใช้ต่าง ๆ

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมของชาวไทยเชียงใหม่มีดังนี้ ในตอนเช้าของทุกวันพระ ประมาณ 06.30 เมื่อพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนมาพร้อมกันในวิหารแล้วดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ (1) มัคทายกนำกล่าวคำไหว้พระกล่าวคำเชิญเทวดา อาราธนา และรับศีลจากพระสงฆ์ (2) พระสงฆ์สวดกรณียเมตตสูตร (3) ถวายทานแด่พระสงฆ์ (4) พระสงฆ์อนุโมทนาให้พร (5) มัคทายกนำ กล่าวคำอำลาพระสงฆ์

ส่วนตอนสายประมาณ 09.30 น. หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้ว ผู้สนใจปฏิบัติธรรมจะ นั่งสวดมนต์ เดินจงกรม และนั่งกรรมฐานในขณะเดียวกัน ถ้าหากผู้ใดประสงค์จะนอนปฏิบัติธรรมที่ วัด ลูกหลานจะหอบเครื่องนอนมาส่งให้ที่วัด เช่น หมอน มุ้ง เสื้อ และอาหาร ส่วนภาคบ่ายเวลา

ประมาณ 13.00 น. จะมีการเทศนาธรรมพื้นเมือง 2- 3 ผูกด้วย ทำนองท้องถิ่นไทเขินมีทั้งหลักธรรม คำสอนและชาดกทั่วไป

ส่วนภาคค่ำ หลังจากอาบน้ำแล้วจะพากันสวดมนต์ทำวัตรเย็น เติ่นจงกรม และนั่งกรรมฐาน จากนั้น ก็จะเข้านอนในวิหารจนถึงรุ่งเช้าเวลาประมาณ 05.00 น. จะสวดมนต์ ทำวัตรเช้า เติ่นจงกรม และนั่งกรรมฐาน ลาศีล 8 และสมาทานศีล 5 เป็นเสร็จพิธีของการนอนวัดในแต่ละวันพระ"(โครงการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน (สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552, หน้า 53-56)

ในวันรุ่งขึ้นถัดมา มีงานเลี้ยงพระสงฆ์ และผู้ที่มาจำศีลที่วัด ภาษาใหญ่ เรียกว่า"ปอยจากะ (หรือทำบุญเลี้ยงลบศีล)" ตามธรรมเนียมบ้านที่มีฐานะดีจะมารับทำบุญ ปอยจากะ (ทำบุญเลี้ยงลบศีล) จากวันพระเข้าพรรษาจนถึงวันออกพรรษา" (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552, หน้า 376)

ในวันพระวันเทศกาลพรรษาที่สำคัญทุกคนจะร่วมกันไปทำบุญที่วัดทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ ชายหนุ่ม นางสาว และเด็ก ๆ การทำบุญถือเป็นสิ่งสำคัญเพราะเชื่อว่าการทำบุญทุกอย่างจะส่งผลให้ชีวิตครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรืองและส่งผลไปถึงการประกอบอาชีพ การทำไร่ ทำนา จะได้ผลดี หลังพิธีทำบุญที่วัด คนแก่ผู้สูงอายุจะนอนที่วัดรักษาศีลและภาวนา คนหนุ่มสาว เด็กและผู้ใหญ่จะกลับบ้าน ดูแลความสะอาดและพักผ่อน ไม่ไปทำงานในไร่นา เพราะเชื่อกันว่าอาจจะไปทำอันตรายแก่ชีวิต สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทำให้เป็นบาป วันพระจึงเป็นวันหยุดงานทั่วไป

สรุปได้ว่า ช่วงเข้าพรรษา 3 เดือนของชาวไทใหญ่เชียงใหม่ เป็นช่วงสำคัญของพระสงฆ์ผู้จำพรรษาจะได้ศึกษาพระธรรมวินัย ปฏิบัติศาสนกิจ และเทศนาธรรมให้ประชาชน มีคนยากทำหน้าที่ประสานงานและนำพิธีกรรม พุทธศาสนิกชนเข้าร่วมทำบุญตักบาตร สวดมนต์ รักษาศีล และฟังเทศน์ เครื่องประกอบพิธีมีข้าวดอก ข้าวขาว เทียน เครื่องไทยทาน และชุดนอนสำหรับผู้บวชปฏิบัติธรรม รวมถึงนั่งกรรมฐาน เติ่นจงกรม ทำวัตรเช้า-เย็นอย่างต่อเนื่องจนถึงวันออกพรรษา มีพิธีเลี้ยงพระและผู้จำศีล เรียกว่า “ปอยจากะ” เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและชุมชน

3.5.8 ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร ชาวไทเขิน เมืองเชียงใหม่

ชาวไทเขิน เมืองเชียงใหม่ เรียกประเพณีการเทศน์มหาชาติว่า “ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร” ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรเป็นกิจกรรมการบำเพ็ญบุญบารมีของชาวพุทธไทเขินเมืองเชียงใหม่ มีความเชื่อว่า ถ้าหากใครได้ฟังพระธรรมเทศนาเวสสันดรครบ 13 กัณฑ์ภายในระยะเวลา 1 วัน 1 คืนแล้วจะทำให้ได้รับอานิสงส์อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อตายไปก็จะได้ไปเกิดในยุคของ

พระศรีอารียเมตไตรซึ่งจะมีชีวิตที่สุขสบาย หากใครมีส่วนร่วมในการจัดงานตั้งธรรมเวสสันดรก็จะได้รับผลบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ด้วย

เมื่อชาวไทเขิน ในเมืองเชียงตุงได้สดับรับฟังเวสสันดรซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ย่อมบังเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย และได้รับการหล่อหลอมจิตใจให้สงบด้วยพระธรรมคำสอนที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาแล้วนำมาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตประจำวันให้มีความสุขได้ นอกจากนั้น การมีประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดร ทำให้ชาวไทเขินในเมืองเชียงตุงได้มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้สร้างสรรค์งานศิลปะและวรรณกรรมด้านต่าง ๆ ออกมาตามศรัทธาและศักยภาพของแต่ละคน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เช่น การสร้างปราสาทธรรมสาสน์ การตกแต่งเครื่องบูชา กัณฑ์เทศนา การคัดลอกจารคัมภีร์ธรรม การวาดภาพพระเวสสันดร เป็นต้น (โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552, หน้า 71-72)

ชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง จะประกอบพิธีตั้งธรรมเวสสันดรเป็นเวลา 3 วันขึ้นไป แต่ไม่เกิน 7 วัน ในการเทศนาธรรมเวสสันดรของพระสงฆ์ไทเขิน เมืองเชียงตุง จะเทศนาด้วยนองดังนี้ (1) ทำนองม้าย่าไฟ ใช้เทศนาคาถาพัน และกัณฑ์นคร (2) ทำนองพร้าวไกวใบ ใช้เทศนากัณฑ์มัทรี และกัณฑ์กุมารบรรพ์ (3) ทำนองมะนาวล่องของ ใช้เทศนากัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนประเทศน์ กัณฑ์ชุกก กัณฑ์จุลพน และกัณฑ์มหาพน

ปัจจุบันชาวไทเขิน ในเมืองเชียงตุง ยังให้ความสำคัญกับประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรอยู่ แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม เมื่อถึงกำหนดการจัดตั้งธรรมก็จะจัดงานตั้งธรรมอย่างต่อเนื่อง คติความเชื่อในการตั้งธรรมเวสสันดรก็ยังดำรงอยู่ แต่ก็มีบางส่วนบางเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม กล่าวคือ

ระยะเวลาการจัดงาน แต่ก่อนเชื่อกันว่าถ้าใครฟังธรรมเวสสันดรจนจบภายใน 1 คืน 1 วัน จะได้อานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่และได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอารียเมตไตรย์ แต่ปัจจุบันระยะเวลาการจัดงานตั้งธรรมเวสสันดรอาจจะยืดหยุ่น ไปตามสภาพสังคมและกิจกรรม บางวัดจัดงานหลายอย่างรวมกัน ทั้งการบรรพชาสามเณรและอุปสมบทพระภิกษุ การทานธรรมน้ำอ้อย ทำให้ระยะเวลาการจัดงานต้องยืดออกไปเป็น 3 คืน 4 วัน หรือ 7 วันก็ได้

ชาวไทเขิน ในเชียงตุงยังคงรักษาประเพณีการเทศน์ธรรมมหาชาติจนถึงบัดนี้ เป็นการแสดงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมีประเพณีที่ใกล้ชิดกับล้านนา แต่คติความเชื่อที่ว่า “ถ้าหากใครได้ฟังพระธรรมเทศนาเวสสันดรครบ 13 กัณฑ์ภายในระยะเวลา 1 วัน 1 คืนแล้วจะได้อานิสงส์ในยุคของพระศรีอารียเมตไตรย์ ซึ่งจะมีชีวิตที่สุขสบาย” เป็นความเชื่อท้องถิ่นที่ไม่ได้มาจากพระไตรปิฎก

สรุปว่า ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทเขินเมืองเชียงตุง เป็นการเทศน์มหาชาติ เพื่อสร้างบุญบารมีและหล่อหลอมจิตใจให้สงบ ฟังครบ 13 กัณฑ์ภายใน 1 วัน 1 คืน เชื่อว่าจะได้อานิสงส์อยู่เย็นเป็นสุขและไปเกิดในยุคของพระศรีอาริยมตไตรย์ ชาวบ้านร่วมจัดงาน ประกอบกิจกรรมสร้างปราสาทธรรมสาสน์ ตกแต่งเครื่องบูชา คัดลอกจารคัมภีร์ และจัดภัตตาหารเป็นเวลา 3-7 วัน การเทศนามีหลายทำนอง เช่น ม้าย่าไฟ พร้าวกวไบ และมะนาวล่องของ ปัจจุบันยังจัดประเพณีอย่างต่อเนื่องแม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลง แต่ชาวไทเขินยังคงรักษาชาติความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาไว้อย่างต่อเนื่อง

3.5.9 งานประเพณีออกพรรษา

พุทธศาสนิกชนชาวไทใหญ่ ในเชียงตุง ให้ความสำคัญเรื่องพิธีกรรมออกพรรษาเป็นอย่างมาก ในวันออกพรรษานั้น มีการจัดกิจกรรมมากมาย กิจกรรมทุกอย่างที่จัดขึ้นนั้นล้วนแล้วมีความเกี่ยวข้องกันกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

ประเพณีออกพรรษา เป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่งของชาวไทใหญ่ ในเมืองเชียงตุง ถึงแม้จะเป็นกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ แต่ชาวไทใหญ่ ในเชียงตุงซึ่งยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนาก็ถือเป็นโอกาสสำคัญในการทำบุญถวายทานรักษาศีลและภาวนาชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ จึงถือเป็นประเพณีสำคัญที่ชาวไทใหญ่ ในเชียงตุงได้ร่วมใจจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับผู้คนในชุมชนเครื่องประกอบพิธีมีดังนี้

1) ประทีป ก่อนจะถึงวันออกพรรษา 2-3 วัน พุทธศาสนิกชนชาวไทใหญ่ ในเชียงตุงจะจุดประทีปนำมาวางตามระเบียบบ้านและทางเข้าหมู่บ้านของตนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ดังนั้น แต่ละหมู่บ้านจึงสว่างไสวไปด้วยแสงสว่างจากแสงเทียนประทีป

2) ต้นสน (ต้นแปก) ก่อนจะถึงวันออกพรรษา 2-5 วันพุทธศาสนิกชนทุกครัวเรือนจะพร้อมใจกันนำต้นสน (ต้นแปก) มาร่วมกันที่วัดแล้วมัดรวมกันให้เป็นลำต้นใหญ่ เพื่อเตรียมจุดถวายเป็นพุทธบูชาในตอนกลางคืนวันออกพรรษา ถ้ามีผู้นำต้นสนมาบริจาคมาก อาจจะมีมัดรวมกันหลายต้น แต่ถ้ามีต้นสนน้อยก็จะมัดรวมกันเป็นต้นใหญ่ก็ได้

3) ว้าวไฟ (โคมลอย) ในวันออกพรรษา พุทธศาสนิกชนจะพร้อมใจกันทำว้าวไฟ (โคมลอย) ขนาดใหญ่ ความสูงประมาณ 20 ฟุต ความกว้างประมาณ 15 ฟุต มีรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น รูปช้าง เป็นต้น พร้อมกับประดับตกแต่งอย่างสวยงาม นำจุดและปล่อยขึ้นท้องฟ้าเพื่อเป็นพุทธบูชาในคืนวันออกพรรษา

4) ประทัด สำหรับจุดถวายเป็นพุทธบูชาและส่งสัญญาณบอกกล่าวข่าวสารการทำบุญแก่เหล่าเทพยดารับรู้ ลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมพร้อมด้วยเครื่องประทุไฟอื่น ๆ เช่น บอกไฟน้ำตก ลูก

ดาว พลุ่ เป็นต้น สำหรับประดับว่าวไฟ (โคมลอย) เมื่อถูกปล่อยขึ้นท้องฟ้าในเวลากลางคืน จะมีแสงตกลงมาและสว่างไสวบนท้องฟ้าอย่างสวยงาม

5) เครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับแขวนว่าวไฟ (โคมลอย) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นทางให้แก่ผู้ที่เก็บว่าวไฟ (โคมลอย) ได้ เช่น ถ้วย สบู่ ยาสีฟัน ธนบัตร เงินจืด เป็นต้น

เดือน 11 ขึ้น 15 ค่ำ เป็นวันออกพรรษา เมื่อสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเทศนาอภิธรรม 7 คัมภีร์ โปรตพระพุทธรูปมารดา พร้อมทั้งเหล่าเทพยดาและพระพรหมตลอดระยะเวลาในพรรษา 3 เดือน และเสด็จนิวัตมนุษยโลกในวันเพ็ญเดือน 11 ณ เมืองสังกัสสนคร ในวันเสด็จลงมานั้น พุทธศาสนิกชนได้จัดงานต้อนรับการเสด็จมางานนั้นชาวไทใหญ่ในเชียงตุงเรียกว่า วันพระเจ้าลงเมือง (วันพระพุทธเจ้าเสด็จลงมามนุษยโลก) ในงานออกพรรษา หรือ งานวันพระเจ้าลงเมืองนั้น ชาวไทใหญ่ได้แสดง กิรรา-กินรี มาฟ้อนด้วยลีลาอันอ่อนช้อยงดงามขึ้นทุกทุกปี (พระเจ้าสุคำ, 2543, หน้า 362)

เดือน 11 พุทธบริษัทชาวไทใหญ่พากันถวายซุ้มรับเสด็จ จตุรูปเทียน ถวายภัตตาหาร นมเนย ผลไม้ในฤดูกาล มีเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีไว้ว่า เมื่อสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเทศนาอภิธรรม 7 คัมภีร์ โปรตสันตภูติพุทธรูปมารดา พร้อมทั้งเหล่าเทพยดาและพระพรหมตลอดระยะเวลาในพรรษา 3 เดือน และพระองค์จะเสด็จนิวัตมนุษยโลกในวันเพ็ญเดือน 11 พระมหาโมคคัลลานะได้บอกข่าวการเสด็จนิวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปจนทั่วทุกหนแห่ง บรรดามนุษย์และสัตว์ที่สามารถมาได้ก็มารับเสด็จที่สังกัสสนคร ที่มาได้ก็จัดทำซุ้มปราสาทรับเสด็จ ซึ่งภาษาไทใหญ่เรียกว่า “เซ่งสว่างปู้ด” ที่บ้านเรือนของตน พอถึงเช้าวันเพ็ญเดือน 11 จะจัดอาหารบิณฑบาตและขนมเนยไว้ถวายพระพุทธเจ้าที่เสด็จมา ประทับยืนอยู่ที่หัวบันไดแก้ว แล้วเปล่งรัศมี 6 ประการ (ฉัพพรรณรังสี) นับตั้งแต่พรหมโลกจนถึงนรกอเวจีได้มองเห็นกันหมดสิ้น กินรี กิณนรา นาค ครุฑ ยักษ์ คนธรรพ์ สัตว์ประหลาดจากป่าหิมพานต์มีลักษณะคล้าย ลิงใหญ่ สิงโต มาแสดงความชื่นชมบุญบารมี และเดชาณุภาพแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่สนุกสนานกันทั่วไปทุกแห่ง ขณะที่พระพุทธองค์ทรงเปล่งฉัพพรรณรังสีนั้น รัศมีแสงแห่งฉัพพรรณรังสีนั้น จะสรีระกายสอดส่องไปถึงซุ้มปราสาทรับเสด็จของทุกบ้านเรือน บรรดาพุทธบริษัทที่อยู่ในบ้านเรือนรู้สึกชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง จึงพร้อมกันถวายภัตตาหารและจตุรูปเทียนบูชาเป็นเวลา 7 วัน จากเรื่องเล่าข้างต้นเมื่อถึงวันเพ็ญเดือน 11 ครั่งใจ ชาวไทใหญ่จึงพากันทำซุ้มปราสาทรับเสด็จพระพุทธองค์ทุกบ้านเรือนเป็นประเพณีสืบทอดกันมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ และได้จัดเป็นประเพณีออกพรรษา ที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า ปอยเหลินสิบเอ็ด (คุณรวงทิพย์ ก้นใจมา, 2539, หน้า 263 - 264)

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระภิกษุสงฆ์ทุกรูปทั้งพระผู้ใหญ่และพระผู้น้อยต่างเปิดโอกาสให้อภัยแก่กันและกัน ให้กล่าวคำตักเตือนกันได้ด้วยจิตที่เมตตาซึ่งเป็นวันเดียวกันกับวันออกพรรษา

หลังจากวันออกพรรษานั้น ชาวไทใหญ่มีการรวมตัวกันไปขอขมาพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ที่ใกล้เคียง และมีประเพณีนำเอาสิ่งของต่าง ๆ ขอขมาผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นญาติและผู้ที่อยู่จักกัน เตรียมข้าวปลาอาหาร และเสื้อผ้าหรือของใช้ต่าง ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม จัดใส่ถาด หรือปิ่นโต พร้อมนำขมิ้นส้มป่อยนำไปมอบให้ผู้ที่เราขอขมากล่าวคำขอขมา รับฟังข้อคิดเห็นและคำอวยพร เสร็จแล้วนำน้ำขมิ้นส้มป่อยรดมือเป็นเสร็จพิธี (พระเจ้าสุดำ, 2543, หน้า 363 - 4)

สรุปได้ว่า ประเพณีออกพรรษาของชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่ เป็นงานบุญใหญ่ที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนร่วมทำบุญถวายทาน รักษาศีล และสวดมนต์เพื่อความบริสุทธิ์และสิริมงคล เครื่องประกอบพิธีมีประทีป ต้นสน ว่าวไฟ (โคมลอย) ประทัด และเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับถวาย พิธีงานออกพรรษายังเชื่อมโยงกับวันพระเจ้าลงเมือง โดยจัดซุ้มปราสาทรับเสด็จพระพุทธองค์ (แข่งสำเป็ด) และถวายภัตตาหารพร้อมจตุรุษเทียนเป็นเวลา 7 วัน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จะมีการขอขมาพระสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่ตามบ้านเพื่อเสริมบุญและความสัมพันธ์ในชุมชน งานออกพรรษาจึงเป็นประเพณีที่รวมการทำบุญ สืบสานศรัทธา และสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านอย่างยิ่งใหญ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่าน ศาสนิกชน

ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในรัฐฉานนั้น นักเผยแผ่ นักเขียนคัมภีร์ทางศาสนา พระอาจารย์ที่เปิดสำนักปฏิบัติธรรม และผู้นำทางศาสนาเหล่านั้นถือว่าเป็นผู้สำคัญทางพระพุทธศาสนาในเชียงใหม่รัฐฉานเป็นอย่างยิ่ง มีลำดับดังนี้

1) บุคคลผู้นำพระพุทธศาสนาเข้าสู่รัฐฉาน

พระญาณคัมภีร์ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในการนำพระพุทธศาสนาเถรวาทเผยแผ่ในรัฐฉาน ประวัติของท่านคือ พระญาณคัมภีร์ บรรพชาเป็นสามเณรในสำนักพระมหาโพธิธรรมกิตติเถระ ที่วัดนันทาราม เมื่ออายุครบ 20 ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีฉายาในพระพุทธศาสนาว่า ญาณคัมภีร์ พระญาณคัมภีร์ได้พิจารณาทบทวนข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในเวลานั้น ได้พบข้อบกพร่องของสงฆ์จึงเข้าอำลาพระอุปัชฌาย์เพื่อขออนุญาตเดินทางไปสืบศาสนาที่ลังกา และเข้าถวายพระพรลาพระเจ้าสามฝั่งแกนและพระมหาเทวี เมื่อได้พระบรมราชานุญาตแล้วจึงพร้อมด้วยคณะอีก 4 รูป มีพระเมธังกร เป็นต้น เดินทางไปอยุธยา ที่อยุธยาพระญาณคัมภีร์และคณะได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชาคัมภีร์และเข้าถวายพระพรสมเด็จพระบรมราชาแห่งอยุธยา พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งอำมาตย์ให้ร่วมเดินทางไปด้วย

ที่ลังกาท่านได้บวชในสำนักพระมหาสุทฺถสนเถระ และศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นเวลา 5 ปี จึงให้เดินทางกับประชาชนในแต่ละแห่งที่คณะของพระญาณคัมภีร์เดินทางผ่านไปต่างพากันมาขอบวชเข้าในสังกัดเป็นจำนวนมาก และคณะเดินทางกลับมาถึงอยุธยาในปี พ.ศ. 1971 จึงพากันเข้าไปถวาย

เรื่องราวให้ พระมหาธรรมสาระ กษัตริย์แห่งอยุธยา พระองค์ทรงเลื่อมใสในจริยาวัตรของขณะพระ
 ญาณคัมภีร์ จึงได้โปรดให้สร้างอารามถวาย นอกจากนั้นแล้ว ยังมีประชาชนเข้ามาบวชในสำนักของ
 ท่านเป็นจำนวนมาก หลังจากนั้น ท่านจึงได้เดินทางกลับเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 1974 ในขณะที่
 เหตุการณ์ในเมืองเชียงใหม่ เกิดความไม่สงบขึ้น ประชาชนชาวเชียงใหม่พร้อมกันทูลพระราชโอรสคือ
 ท้าวลก เสวยราชย์ มีพระนามาภิไธยว่า พระญาติโลกราช ซึ่งต่อมา พระองค์ได้ทรงสดับว่า พระญาณ
 คัมภีร์และคณะเดินทางมาถึง จึงพร้อมกับพระมหาเทวี โปรดให้ราชบุรุษหรือราชมณเฑียรหลังเก่าไป
 สร้างวัด ตั้งชื่อวัดว่า วัดราชมณเฑียร ถวายให้เป็นที่พักพรษาของพระญาณคัมภีร์ ท่านได้บวชกุลบุตร
 ชาวเชียงใหม่ที่เลื่อมใสในคำสั่งสอนของท่าน ทำให้พระสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น
 พระญาณคัมภีร์จึงถวายพระพรให้พระเจ้าติโลกราช สร้างอารามแห่งใหม่สำหรับ พระสงฆ์ เมื่อ
 พระองค์ทรงทราบเหตุจึงโปรดให้สร้างวัดอีกแห่งหนึ่ง ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้เมืองเชียงใหม่ ตั้ง
 ชื่อวัดว่า สีหรัตนาราม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัดป่าแดงถวาย ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางของ
 พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ โดยมีพระสงฆ์จากเมืองต่าง ๆ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า
 เดินทางมาศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาในที่แห่งนี้ด้วย

ต่อมาภายหลัง พระญาณวชิรมณี เชียงแสน สดับข่าวว่า พระญาณคัมภีร์ปฏิบัติดีนัก จึงส่ง
 ทูตมาอาราธนาให้ไปประกาศพระศาสนาที่เมืองเชียงแสน พระญาณคัมภีร์จึงเข้าไปถวายพระพรขอ
 อนุญาต พระเจ้าติโลกราช ครั้นได้ราชานุญาตแล้ว ท่านพร้อมศิษย์มีพระญาณสิทธิ พระจิตตหนู และ
 พระที่ชำนาญพระไตรปิฎกอีกจำนวน 54 รูป พากันเดินทางไปประกาศพระศาสนาที่เชียงแสน ท่าน
 เดินทางถึงเชียงแสน ปี พ.ศ. 1983 พระญาณวชิรมณี โปรดให้สร้างวัดป่าแดง และวัดอื่น ๆ อีกเป็น
 จำนวนมากถวายสงฆ์ ในช่วงเวลาที่พระญาณคัมภีร์จำพรรษาอยู่ที่เชียงแสนนั่นเอง มีวัดต่าง ๆ เกิดขึ้น
 เป็นจำนวน 122 วัด

พ.ศ. 1986 พระญาณคัมภีร์ได้ฝันเห็นนิมิต ที่เทวดาบันดาลเพื่อให้รู้ว่าเขมรัฐเชียงตุง เกิดมี
 อุบัติภัยร้าย พระญาณคัมภีร์จึงส่งพระโสมจิตต์ และพระภิกษุอีก 4 รูป ให้เดินทางไปเชียงตุง พระ
 รัตนเกียรตินมิตพระเถระเหล่านั้นมาสวดมนต์กำจัดเปรตที่มารังควานปราสาท เมื่อพระเถระเหล่านั้น
 รับนิมิตแล้ว ก็พากันสวดมนต์ในปราสาท เปรตทั้งหลายเกรงอำนาจแห่งมนต์ก็พากันหนีไป
 หลังจากเสร็จพิธีแล้วพระเถระเหล่านั้น จึงพากันขอพระราชานุญาตเดินทางกลับ เมืองเชียงแสน

ภายหลังต่อมา พระญาณคัมภีร์เดินทางไปประกาศศาสนาที่เชียงตุง พำนักจำพรรษาอยู่ที่วัด
 โชติการาม จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และนิกายสงฆ์วัดป่าแดงได้แพร่หลายไปจนถึงเมือง
 สิบสองปันนาและลาว พระญาณคัมภีร์จำพรรษาอยู่ที่เชียงตุงเป็นเวลา 13 ปี จากนั้นอันเตวาสิก และ

ประชาชนเชียงใหม่ ได้นิมนต์ท่านกลับมาจำพรรษาที่เชียงใหม่เดิม การที่พระพุทธศาสนาที่พระญาณคัมภีร์นำไปประกาศที่เชียงตุง ทำให้พระพุทธศาสนาได้ฟุ้งรากลึกจมนตราบเท่าปัจจุบันนี้ (นายอุดม ธีรพัฒนานกทกุล, 2545, หน้า 37)

เมื่อ พ.ศ. 2083 พระญาณคัมภีร์ ไปสั่งสอนเทศน์ให้ประชาชนเมืองแสนหวี ให้มีการนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทและ สร้างอักษรด้วยพยัญชนะ 33 ตัว ซึ่งมาจากอักษรล้านนาให้แก่ชาวเมืองแสนหวีอีกต่อจากนั้นมา พระพุทธศาสนาเถรวาทก็มีการเจริญรุ่งเรืองในเมืองแสนหวีจนถึงปัจจุบัน (พระเจ้าสุคำ, 2543, หน้า 330)

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสงเคราะห์ ผ่านพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความศรัทธาและความสามัคคีของชุมชน เช่น พิธีถวายข้าวใหม่ (दानข้าวใหม่) เพื่อสืบสานความกตัญญูต่อพระรัตนตรัย พิธีเข้าปริวาสกรรมหรือ “เข้ากำ” เพื่อฝึกตนในพระวินัย พิธีถวายข้าวเหนียวแดงและงานจุดฟืนเป็นพุทธบูชาในเดือนสาม พิธีปอยส่องลองซึ่งเป็นการบรรพชาสามเณรแบบไทใหญ่ที่แสดงถึงความศรัทธาและการอนุรักษ์วัฒนธรรม และประเพณีสงกรานต์หรือ “ปอยขนอนน้ำ” ที่สืบสานการทำบุญ สรงน้ำพระ และขอขมาผู้อาวุโส ทุกพิธีกรรมล้วนเป็นการสืบสานพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ทั้งด้านจิตใจ วัฒนธรรม และสังคม

3.6 สรุป

การปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงอยู่ภายใต้การปกครองของสหภาพพม่า แต่ยังคงรักษาระบบการปกครองและสมณศักดิ์แบบดั้งเดิมเพื่อความเจริญของพระพุทธศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมไทใหญ่ คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้จัดตั้ง “คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน” ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2498 เพื่อรวมความสามัคคีของพระสงฆ์และส่งเสริมศาสนา ผู้นำถือพระพุทธศาสนาของไทใหญ่ส่วนใหญ่เป็นนิกายเถรวาท มีนิกายสำคัญ ได้แก่ สุธัมมา โยน สวยชิน และโชติ โดยมีนิกายโยนและสุธัมมามีความเจริญมากที่สุด พระสงฆ์ไทใหญ่มีระบบปกครองที่ชัดเจน โดยมีประมุขสงฆ์ในตำแหน่ง “สมเด็จพระราชาธรรม” เป็นผู้นำสูงสุด และมีระบบสมณศักดิ์ลำดับชั้น ได้แก่ พระครูบา พระสวามี และพระสวาทิ ตามจารีตล้านนาโบราณ ปัจจุบันคณะสงฆ์ไทใหญ่มีวัดกว่า 1,600 แห่ง พระสงฆ์ราว 4,000 องค์ และสามเณรกว่า 22,000 องค์ทั่วรัฐฉาน แม้รัฐบาลพม่าได้ลดฐานะของบางตำแหน่ง แต่คณะสงฆ์ไทเขินและไทลื้อยังคงรักษาระบบการปกครองแบบดั้งเดิมไว้ ทำให้สามารถปกครองตนเอง และรักษาอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทใหญ่ได้อย่างมั่นคงสืบต่อมา

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงเป็นภารกิจสำคัญในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และศรัทธาในพระธรรมคำสอนแก่พระภิกษุ สามเณร เยาวชน และประชาชน โดยแบ่งออกเป็น การศึกษาภายในวัด เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่สอนพระธรรมวินัย ภาษาบาลี และหลักธรรมชั้น

สูง เพื่อพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้เป็นผู้เผยแผ่ธรรม และการศึกษานอกวัด เช่น การสอน ศีลธรรมในโรงเรียน การอบรมธรรมศึกษา การจัดค่ายคุณธรรม เพื่อปลูกฝังคุณธรรมแก่สังคม ระบบ การศึกษาแบ่งเป็น 3 ประเภท ศึกษาตามหลักสูตรพม่า ศึกษาภาษาไทยใหญ่ และศึกษาแบบไทเขิน โดยส่วนใหญ่เรียนภาษาไทยใหญ่ก่อนแล้วจึงศึกษาหลักสูตรของรัฐบาลพม่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 คณะ สงฆ์ได้นำรูปแบบการเรียนการสอนจากคณะสงฆ์ไทยและพม่ามาใช้ โดยจัดหลักสูตรมาตรฐาน มีการ สอบแบบปากเปล่าและการเขียน ปัจจุบันมีสนามสอบทั้งหมด 22 แห่งทั่วรัฐฉาน โดยศูนย์กลางอยู่ที่ วัดธรรมโมธิยะ (วัดเมืองนาย) การศึกษาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์โบราณไทใหญ่ที่เรียกว่า “หลีกหลวง” ซึ่งแต่งด้วยร้อยกรองสละสลวย พระไตรปิฎกฉบับภาษา ไทใหญ่ที่แปลตั้งแต่ พ.ศ. 2498 และสำเร็จในปี พ.ศ. 2503 รวม 33 เล่ม และคัมภีร์แบบล้านนาที่ ยังคงรักษาไว้โดยพระสงฆ์ไทเขินและไทลื้อ บุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษา เจ้าปัญญาโกคะ ผู้เป็นสังฆมหานายกองค์แรกที่ชำระพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยและเขียนหลักสูตรมาตรฐาน รวมถึงพระอาจารย์บัณฑิตะ ผู้ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรม 30 แห่ง และนักเขียนคัมภีร์ธรรมผู้มีชื่อเสียง เช่น เจ้าธรรมทินนะ เจ้ากางเสื่อ เจ้ากอหลี่ นางคำกู่ เจ้าอำมาตย์หลวง เจ้าหน่อคำ และเจ้าวรแคะ ซึ่งการศึกษาเหล่านี้ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาทของชาวไทใหญ่เจริญมั่นคง และเป็น รากฐานสำคัญในการเผยแผ่ธรรมและรักษาวัฒนธรรมไทใหญ่สืบต่อมา

การสาธารณสุขของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงปรากฏอย่างชัดเจนผ่านการสร้างและดูแล รักษาศาสนสถานซึ่งประกอบด้วยวัดที่เป็นหัวใจสังคมหมู่บ้าน เจดียเป็นสัญลักษณ์ของศรัทธาและ สถานประดิษฐานพระธาตุ หิ้งพระในบ้านเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ และพระพุทธรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่แบบล้านนา พม่า และสร้างขึ้นในท้องถิ่น ศาสนสถานเหล่านี้ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นสถานที่ ประกอบศาสนพิธีเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรม ศิลปะ และสัญลักษณ์อัตลักษณ์ของชาว ไทใหญ่ เช่น สถาปัตยกรรมแบบล้านนาหลงเหลือในเมืองเชียงตุงและยอง และเจดียสำคัญ เช่น เจดีย หม่วยต่อเกงเหลือน ธาตุต่อหัวลิง และธาตุสหัพัญญูชุมชนเมืองแสนหวิ เป็นศูนย์รวมของความเชื่อและ การทำบุญประจำปีของชาวบ้าน นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังส่งเสริมการปฏิบัติธรรมผ่านสำนักวิปัสสนา กรรมฐานต่าง ๆ โดยเฉพาะสำนักสะเทิมหมู่ละมินกุนที่มี 30 กว่าสำนักทั่วรัฐฉาน และสำนักปฏิบัติอู หมุนธรรมหัมสาของเจ้าสุคำ เพื่อให้ชาวไทใหญ่ได้รู้จักการปฏิบัติธรรมและพัฒนาจิตใจสู่สัจธรรม การสร้างบำรุงและจัดประกอบศาสนสถาน การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามสำนักต่าง ๆ และการจัด งานบุญประจำปีจึงเป็นการสาธารณสุขการทั้งสิ้นที่ยึดโยงศาสนากับวิถีชีวิตประจำวันและสร้าง ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างศาสนา ชุมชน และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่อย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงนำพระพุทธศาสนาไปประกาศแผ่ขยายอย่างครบวงจรผ่าน พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ตลอดปีวิถีชีวิต เช่น พิธีถวายข้าวใหม่ในเดือนแรก การเข้าปริวาสกรรม (เข้าก่า) ในเดือนสอง และพิธีถวายข้าวเหนียวแดงพร้อมจุดพินเป็นพุทธบูชาในเดือนสาม ซึ่งแสดงการ

สืบสานความกตัญญูและศรัทธาในพระรัตนตรัย พิธีปอยส่งลงเป็นการบรรพชาสามเณรที่ส่งเสริมวัฒนธรรมไทใหญ่และสร้างความสามัคคีชุมชน พิธีสงกรานต์มีการสงน้ำพระ ขอมมาผู้อาวุโส และทำบุญตักบาตรบวรบุรุษเพื่อความสิริมงคล พิธีเข้าพรรษา ตั้งธรรมเวสสันดร และออกพรรษาเป็นช่วงสำคัญที่พระสงฆ์ศึกษาพระธรรมและเทศนาให้ประชาชน มีการสวดมนต์พระปริตรเพื่อขับไล่ร้าย และพิธีวันออกพรรษาจัดขุ่มปราสาทรับเสด็จพระพุทธองค์เพื่อหล่อหลอมจิตใจและเสริมบุญปลายปี ทุกพิธีกรรมเหล่านี้ถือเป็นการสงเคราะห์ศาสนิกชนให้คงความศรัทธา ปกป้องวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างความผูกพันอันดีระหว่างศาสนากับวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทใหญ่อย่างมั่นคงสืบไป

บทที่ 4

วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

การวิจัยในบทที่ 4 นี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพของเอกสารได้กำหนดหัวข้อ ดังต่อไปนี้

- 4.1 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครอง
- 4.2 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา
- 4.3 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ
- 4.4 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสงฆ์เคราะห์
- 4.5 สรุป

4.1 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครอง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดเพียงการสอนธรรมหรือการจัดพิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปกครองและการบริหารจัดการของคณะสงฆ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะการปกครองที่เหมาะสมจะส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความเป็นระเบียบ มีศีลวินัยที่ยึดถือ และมีความสามัคคีในการทำงานร่วมกันเพื่อความเจริญของศาสนา ในบริบทของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ พบการผสมผสานระหว่างหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามโอวาทปาติโมกข์กับการปฏิบัติการปกครองที่ปรับให้เข้ากับสถานการณ์ทางการเมืองและสังคม นั่นคือการรักษาความเป็นอิสระของสงฆ์ไทใหญ่ ขณะเดียวกันก็ยังคงอยู่ภายใต้ระบบสหภาพพม่า

4.1.1 หลักการปกครองตามโอวาทปาติโมกข์ในบริบทการบริหารจัดการ

โอวาทปาติโมกข์ไม่เพียงแต่กำหนดหลักการและวิธีการเผยแผ่ศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีหลักการบริหารจัดการองค์กรที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติตามศีลและมารยาท กล่าวคือต้องมีความสำรวมสังวรในพระปาติโมกข์ ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้อย่างเคร่งครัด การปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและศรัทธาต่อผู้นำคณะสงฆ์ ในการปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ หลักการดังกล่าวปรากฏในการกำหนดลำดับชั้นการบริหาร โดยที่ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีศีลวินัยและสมณศักดิ์ที่เหมาะสม

นอกจากนี้ หลักการของการรู้ประมาณในการรับประทาน (มัตตัญญตา จ ภตตสมี) ยังสะท้อนให้เห็นในการปกครองของคณะสงฆ์ผ่านการจัดสรรทรัพยากรของสงฆ์อย่างยุติธรรมและเหมาะสม การปฏิบัติตามหลักการนี้แสดงให้เห็นว่า ทรัพยากรของสงฆ์ต้องใช้เพื่อประโยชน์ของศาสนา ไม่ใช่เพื่อความตัณหาของผู้บริหาร หลักการของการอยู่ในที่สงบ (ปีนัตถุจ สยนาสน) ยังสะท้อนให้เห็นในการ

จัดสถาบัน และวัดอาราม ซึ่งต้องเป็นสถานที่อันสงบเงียบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ไม่ใช่สถานที่อันวุ่นวาย

4.1.2 โครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์พม่าและการปรับตัวของคณะสงฆ์ไทใหญ่

ในสหภาพพม่า การปกครองของคณะสงฆ์มีระบบสูงสุดคือพระสังฆมหาปริณายก จำนวน 47 องค์ ซึ่งเป็นตัวแทนจากพระสงฆ์ของนิกายต่าง ๆ ทั่วประเทศ ระบบสูงสุดนี้ยึดศูนย์กลางการบริหารไว้ที่ถ้ากัมภาเอในเมืองย่างกุ้ง ซึ่งให้เห็นว่ารัฐบาลพม่าต้องการมีความเป็นเอกภาพและควบคุมอำนาจของสงฆ์ไว้ไม่ให้แตกแยก ระบบนี้ถือเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการปกครองจากระดับสูงสุดลงมายังระดับท้องถิ่น คณะสงฆ์มีอำนาจบริหารเรื่องการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการออกกฎระเบียบของสงฆ์

อย่างไรก็ตาม คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ แม้จะอยู่ภายใต้ระบบการปกครองของสหภาพพม่า แต่ก็ได้ก่อตั้ง “คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน” ขึ้นอีกคณะหนึ่งเพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง นี่เป็นการแสดงออกถึงการยึดเหนี่ยวการยึดมั่นในวัฒนธรรมและภาษาไทใหญ่ ขณะเดียวกัน ก็ยอมรับการปกครองของรัฐบาลพม่า การก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2498 นั้นเป็นการผสมผสานหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับความเหมาะสมต่อสภาพสังคมและการเมือง ในการรักษาความสามัคคีของพระสงฆ์ไทใหญ่และนำเสนอศาสนาด้วยภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง

4.1.3 วัตถุประสงค์และภารกิจของการปกครองขององค์กรสงฆ์ไทใหญ่

องค์กรคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานมีวัตถุประสงค์ห้าประการที่ชัดเจนและสอดคล้องกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประการที่ 1 คือ “เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการปกครองไม่ได้เพื่อสิ่งใดนอกจากความมั่นคงและการขยายพระศาสนา

ประการที่ 2 คือ “เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของภาษาและเชื้อชาติ” ทำให้เห็นว่าการเผยแผ่ศาสนาจะต้องเป็นไปด้วยภาษาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อให้เข้าถึงชุมชนได้ดีขึ้น

ประการที่ 3 “เพื่อให้พระสงฆ์ไทใหญ่สามัคคีกัน” สอดคล้องกับหลักการที่ 3 ของโอวาทปาติโมกข์ที่เน้นการทำจิตให้ผ่องใส ผ่านการสร้างสามัคคีและการยอมรับซึ่งกันและกัน การหลีกเลี่ยงการแตกแยกภายในสงฆ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเผยแผ่ที่มีประสิทธิผล

ประการที่ 4 “เพื่อชักนำให้พระสงฆ์ไทใหญ่มีการประพฤติปฏิบัติ ความเป็นอยู่ดีงาม” สะท้อนถึงการบริหารจัดการที่เน้นการรักษาศีลวินัย ทำให้พระสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดีต่อชุมชน

ประการที่ 5 คือ “เพื่อจะได้สร้างภาษาบาลีเป็นอักษรไทใหญ่” แสดงให้เห็นถึงการพยายามสืบสานและปกป้องศาสนาผ่านทางการศึกษาและเอกสารหนังสือ

ภารกิจที่คณะสงฆ์ไทใหญ่ต้องดำเนินการ ได้แก่ การแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่ การสร้างหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม ภารกิจเหล่านี้ล้วนเป็นการบูรณาการเนื้อหาของ โอวาทปาติโมกข์ว่าเกี่ยวกับการเผยแผ่ที่ต้องมีการศึกษา การสงเคราะห์ และการปกครองที่บูรณาการเข้าด้วยกัน

4.1.4 สมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทเขินและไทลื้อ การรักษาอัตลักษณ์และความสามัคคี

ลักษณะเด่นของการปกครองของคณะสงฆ์ไทเขินและไทลื้อ คือ การรักษาระบบสมณศักดิ์แบบล้านนา แม้ว่าจะอยู่ภายใต้ระบบการปกครองของพม่า ระบบสมณศักดิ์นี้ประกอบด้วยสี่ระดับ ได้แก่ สมเด็จพระราชาธรรม พระครูบา พระสงฆ์ และพระสวาทิ ระบบนี้ไม่เพียงแต่เป็นการกำหนดลำดับชั้น แต่ยังสะท้อนถึงการบำรุงศิลปะ การสั่งสอน และการปกครองตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระราชาธรรมนั้นต้องเป็นพระที่มีอายุ 70 พรรษา 50 ขึ้นไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารสูงสุดของสงฆ์ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ยาวนาน ความรู้ความสามารถที่เพียงพอ และศีลวินัยที่ประจักษ์ชัด นี่สอดคล้องกับหลักการที่ว่า ผู้นำต้องเป็นตัวอย่างทางศีลวินัยให้แก่ผู้อื่น ระบบการถวายสมณศักดิ์นี้ยังช่วยในการสร้างความสามัคคี เพราะว่าการยกย่องและการตั้งตำแหน่งจะต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่ชัดเจนและยุติธรรม มิใช่ตามปฏิญญาตาม (ความชอบใจ)

อย่างไรก็ตาม สมัยปัจจุบันนี้ รัฐบาลพม่าได้ลดฐานะของสมเด็จพระราชาธรรมให้เทียบเท่าระดับเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงตุง นี่เป็นการผลกระทบต่อการปกครองของคณะสงฆ์ไทเขิน อย่างไรก็ตาม คณะสงฆ์ไทเขินและไทลื้อก็ยังคงยึดมั่นในระบบการปกครองแบบดั้งเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกที่แข็งแกร่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการปกครองตามพระศาสนา

4.1.5 ความสมดุลระหว่างความเป็นอิสระและการยอมรับการปกครองภายนอก

บริบทของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงนั้นซับซ้อนเพราะว่า คณะสงฆ์ต้องสมดุลระหว่างการรักษาความเป็นอิสระของสงฆ์กับการยอมรับการปกครองของรัฐบาลพม่า การก่อตั้งคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานก่อนการก่อตั้งสังฆมहाปริณายกแห่งสหภาพพม่า แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่มีอัตลักษณ์อันยาวนานแบบตัวของตนเอง

ในการที่ยังคงอยู่ภายใต้โครงสร้างการปกครองของพม่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ยังคงรักษาระบบการปกครองของตนเองด้วยการจัดตั้งผู้บริหารต่าง ๆ และระบบสมณศักดิ์ สิ่งนี้เป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกที่ว่า การปกครองของพระสงฆ์ต้องอยู่บนฐานของพระธรรมวินัย และอัตลักษณ์ทางศาสนา และวัฒนธรรม ไม่ใช่บนฐานของเพียงแต่ระบบการเมืองและการปกครองของรัฐ

ความสมดุลนี้ยังสะท้อนให้เห็นในวิธีการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการลดฐานะของสมเด็จพระราชาธิบดี โดยที่คณะสงฆ์ไทยเงินและไทยลื้อยังคงรักษาระบบการปกครองแบบดั้งเดิม และรักษาศรัทธาและความเคารพของชุมชนต่อตำแหน่งนี้ นี่เป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อาศัยความเป็นธรรมชาติและความต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงแค่การบังคับหรือการปฏิบัติตามคำสั่ง

4.1.6 ขนาดและความสำคัญของคณะสงฆ์ไทใหญ่

ข้อมูลจากปี พ.ศ. 2554 แสดงให้เห็นขนาดของคณะสงฆ์ไทใหญ่ที่ค่อนข้างใหญ่ มี 1,600 วัด พระภิกษุ 4,000 รูป และสามเณร 22,000 รูป ตัวเลขเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่มีความสำคัญและอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมไทใหญ่และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความเข้มแข็งนี้เป็นผลมาจากการปกครองที่มีประสิทธิผล มีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน และมีความสามัคคีภายในสงฆ์ การว่าจ้างสมณศักดิ์อย่างจริงจังตามหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ระบบการศึกษาพระสงฆ์ การจัดประชุมสงฆ์เป็นประจำ และการดำเนินการภารกิจในการแปลพระไตรปิฎกและสร้างหลักสูตรการศึกษา ล้วนเป็นการจัดการทางปกครองที่สะท้อนถึงการยึดมั่นในหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

สรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ ประกอบด้วยการบูรณาการหลักการจากโอวาทปาติโมกข์ เช่น ศีลวินัย ความสามัคคี และการรู้ประมาณ เข้ากับระบบปกครองที่มีโครงสร้างชัดเจนและลำดับชั้นการบริหารอย่างเป็นระบบ คณะสงฆ์ไทใหญ่แม้ว่าจะอยู่ภายใต้สภาพพม่า แต่ก็สามารถรักษาความเป็นตัวตนและระบบการปกครองแบบล้านนาเพื่อสร้างความเจริญของศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ระบบสมณศักดิ์ที่เคร่งครัดตามเกณฑ์อายุและศีลวินัย การมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และการสมดุลระหว่างความเป็นอิสระและการยอมรับการปกครองภายนอก ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าการปกครองของคณะสงฆ์ไทใหญ่นั้นเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความลึกซึ้งและเหมาะสมกับบริบท สร้างความมั่นคงให้แก่ศาสนาและชุมชนจนกระทั่งปัจจุบันนี้

4.2 การวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางการศึกษา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ด้านการศึกษาก็คือเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดพระธรรมคำสอน ในมิติของหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนในโอวาทปาติโมกข์ เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องและการนำไปปฏิบัติในบริบทสังคมท้องถิ่น

4.2.1 การบรรลุหลักการ 3 ในการศึกษาพระปริยัติธรรม

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ในเชียงใหม่แสดงให้เห็นการปฏิบัติตามหลักการ 3 ประการที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ในโอวาทปาติโมกข์

ประการ 1 คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึงการจัดเรียนการสอนที่มีลักษณะสำรวมศีล เช่น การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดค่ายคุณธรรม และการบรรยายธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และมีความสามารถในการหลีกเลี่ยงการกระทำที่เป็นอกุศล โดยเฉพาะการหลีกเลี่ยงการประพฤติดีหรือการก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นความหมายของการไม่ทำบาปในระดับเบื้องต้น

ประการที่ 2 คือ การทำความดีให้ถึงพร้อม แสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์ไทยใหญ่ได้จัดตั้งระบบการศึกษาแบบเป็นขั้นเป็นระดับตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูง โดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นสถานศึกษาหลัก เพื่ออบรมพระภิกษุสามเณรให้ได้เรียนรู้พระธรรมวินัย ภาษาบาลี และหลักธรรมขั้นพื้นฐานถึงขั้นสูง การศึกษาในระดับต่าง ๆ นี้เป็นการทำความดีตามลำดับขั้น จากความดีระดับต้นที่เป็นการสำรวมศีล ผ่านไปยังความดีระดับกลางที่เป็นการปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ 10 จนถึงความดีระดับสูงที่เป็นการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 การจัดสอบวัดผลอย่างเป็นทางการที่วัดภูมังกะเป็น การวัดความสำเร็จในการบรรลุความดีเหล่านี้

ประการที่ 3 คือ การทำจิตให้ผ่องใส การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ไม่ได้มุ่งเพียงแต่การถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่มีจุดมุ่งหมายในการชำระจิตให้ปราศจากนิวรณ์ โดยการฝึกสติปัญญาของผู้เรียน การศึกษาและการใคร่ครวญพระธรรมสูตรต่าง ๆ เช่น สติปัฏฐานสูตร มงคลสูตร สิกขิโกวาทสูตร ล้วนมีจุดประสงค์ในการก่อให้เกิดสมาธิและปัญญา จนนำไปสู่การชำระจิตให้ปราศจากกิเลส ความลังเล ความโลภ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นนิวรณ์ที่ขัดขวางการหยั่งรู้ในธรรม

4.2.2 การบรรลุอุดมการณ์ 4 ในการศึกษา

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ในเชียงใหม่ยังแสดงให้เห็นการตระหนักถึงอุดมการณ์ 4 ประการของพระพุทธศาสนา

ประการที่ 1 คือ พระนิพพานเป็นบรมธรรมอันสูงสุด ในการศึกษาภายในวัดและนอกวัด คณะสงฆ์ได้นำเสนอพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุพระนิพพาน การศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงนั้นถือว่าการก้าวไปสู่เป้าหมายนี้ทีละขั้น การสอนศีลธรรมให้แก่เยาวชนในโรงเรียนก็มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนมีทิศทางในการดำเนินชีวิตไปสู่บรมธรรมอันสูงสุดอันนั้น

ประการที่ 2 คือ การอดทนอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังความอดทนให้แก่ผู้เรียนผ่านการศึกษารื่องศีลธรรม การจัดค่ายคุณธรรม และการสอนหลักธรรมที่เน้นการอดทนต่อต่างมิตรและการควบคุมโลภะ โทสะ โมหะ การศึกษาระบบพระวินัยเบื้องต้นให้แก่สามเณรนั้นก็เป็นการฝึกความอดทนต่อศีลและมารยาท

ประการที่ 3 และ 4 คือ การไม่ทำร้ายและเบียดเบียนสรรพสัตว์ และการดำเนินชีวิตตามหลักการสำรวม คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้นำเสนอพระศาสนาผ่านการศึกษาที่เน้นอหิงสา กล่าวคือ การไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ทั้งในด้านกาย วาจา และใจ การศึกษาพระอภิธรรมและพระวินัยให้ความรู้ในการแยกแยะระหว่างการประพฤติดีและการประพฤดิชั่วอย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม

4.2.3 การประยุกต์วิธีการ 6 ในการเผยแผ่ด้านการศึกษา

คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ได้นำวิธีการเผยแผ่ 6 ประการมาประยุกต์ในการศึกษาด้วย วิธีการที่ 1 คือ การไม่ทำร้ายใคร แสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์ได้เลือกใช้ภาษาไทใหญ่ในการสอนพระปริยัติธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนแก่ผู้เรียน แทนที่จะใช้ภาษาบาลีเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังมีการเปิดสนามสอบทั่วรัฐฉาน 22 แห่ง เพื่อให้ผู้เรียนจากท้องถิ่นต่างๆ ได้มีโอกาสศึกษา ไม่เลือกปฏิบัติ

วิธีการที่ 2 คือ การไม่ทำร้ายใคร คณะสงฆ์ใช้วิธีการสอนแบบสงบทางใจ ไม่มีความบังคับ แต่ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผล ผ่านการศึกษารื่องศีลธรรม เหตุปัจจัยของกรรม ให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสมัครใจปฏิบัติตาม

วิธีการที่ 3 คือ การมีความสำรวมในศีลและมารยาท แสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์ได้จัดตั้งระบบการศึกษาที่มีความเข้มงวดในด้านศีลวินัย โดยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาตั้งแต่ระดับต้นตามพระปาติโมกข์ เพื่อให้กลายเป็นผู้มีศีลเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คนอื่น ๆ

วิธีการที่ 4 คือ การรู้จักประมาณในการรับประทาน หมายถึงการจัดการศึกษาที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ โดยสอนให้ผู้เรียนมีสติปัญญาในการเลือกศึกษา ไม่ให้เกิดความหลงมัวในการเรียนหลายเรื่องเกินไป

วิธีการที่ 5 คือ การนั่งนอนในที่สงบ คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้สร้างสมาธิสถาน ประมาณ 30 แห่งทั่วรัฐฉาน เพื่อเป็นสถานศึกษาและปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม โดยเฉพาะวัดธรรมโมธิยะ (วัดเมืองนาย) ซึ่งเป็นศูนย์กลางการสอบ ที่สงบและเหมาะแก่การศึกษา

วิธีการที่ 6 คือ ความพยายามชอบ แสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์ได้อุทิศสภาระบบการศึกษาแบบมาตรฐาน มีการสอบแบบปากเปล่าและการเขียน มีการแต่งตั้งตำแหน่งสังฆมหานายก สังฆนายก

เพื่อให้มีผู้นำที่มีคุณสมบัติสูงในการดำเนินการ ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้ปลูกฝังจิตให้ผู้เรียนประกอบความเพียรในการศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง

4.2.4 การพัฒนากำลังบุคคลเป็นต้นนำเผยแผ่

การศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่แสดงให้เห็นว่าสอดคล้องกับจุดประสงค์ของโอวาทปาติโมกข์ที่เน้นการเตรียมบุคคลให้เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ได้ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาต่อในระดับสูงทั้งในและนอกพื้นที่เชียงใหม่ เช่น การศึกษาภาษาบาลี การแปลพระไตรปิฎก การศึกษาในประเทศไทย และศรีลังกา ผลจากการศึกษาเหล่านี้เป็นการสร้างกำลังบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ สามารถเป็นผู้นำทางจิตใจและเผยแผ่หลักธรรมแก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลสำคัญอย่างเจ้าปัญญาโกคะ เจ้าอำมาตย์หลวง เมืองหนอง และพระอาจารย์บัณฑิตะ ต่างก็เป็นตัวอย่างของการบรรลุหลักการและอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา โดยการอุทิศตนเขียนหลักสูตรการศึกษา คัมภีร์ธรรม และก่อตั้งสมาธิสถาน ผลงานของท่านได้ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

4.2.5 การอนุรักษ์และสืบทอดพระธรรมคำสอน

คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ได้แสดงการรักษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการพัฒนาและอนุรักษ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เช่น คัมภีร์หลักหลวง พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยใหญ่ และคัมภีร์แบบล้านนา การทำเช่นนี้เป็นการปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าธรรมที่ลึกซึ้งนั้นจำเป็นต้องนำมาสอนให้เหมาะสมกับภูมิปัญญา วัฒนธรรม ภาษา บารมี อุปนิสัย และเบื้องหลังวัฒนธรรมของบุคคล โดยใช้ภาษาท้องถิ่นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ

สรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่แสดงให้เห็นการนำมาปฏิบัติตามหลักการของโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ ผ่านการบรรลุหลักการ 3 ประการ คือ การไม่ทำบาป การทำความดี และการทำจิตให้ผ่องใส ตระหนักถึงอุดมการณ์ 4 ประการ และประยุกต์วิธีการ 6 ประการในการจัดการศึกษา การศึกษาดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่เป็นการพัฒนากำลังบุคคลให้เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณธรรม ปัญญา และสมาธิ รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดพระธรรมคำสอนให้มั่นคงและสอดคล้องกับสภาพสังคมเชียงใหม่สืบไป

4.3 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางการสาธารณูปการนั้นมีความหมายรวมถึง ศาสนสถานต่าง ๆ เช่น วัด เจดีย์ หิ้งพระ และพระพุทธรูป ถือเป็นศูนย์รวมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการ

สาธารณูปการ สถานที่เหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมของจิตใจและวัฒนธรรมของชุมชน โดยยึดหลักการที่โอวาทปาติโมกข์วางไว้ ผู้เผยแผ่ศาสนาต้องอิงคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะการรู้ประมาณในการบริโภค (มัตตมถุตา) ความอดทน (ขันติ) และการทำจิตให้ผ่องใส ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นในการสร้างและบำรุงศาสนสถานของคณะสงฆ์ไทใหญ่ มีข้อพิจารณา ดังนี้

4.3.1 หลักการการสาธารณูปการตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า

หลักการการสาธารณูปการในพระพุทธศาสนาอิงพื้นฐานมาจากการทำให้มนุษย์เป็นสุข การสร้างความเมตตา และการทำจิตให้ผ่องใส ตามโอวาทปาติโมกข์ ผู้เผยแผ่ศาสนาต้องมีความรู้ประมาณในการรับประทาน ซึ่งความเข้าใจนี้ขยายออกไปถึงการใช้ทรัพยากรของศาสนสถานอย่างยุติธรรม ไม่ใช่เพื่อค้นหาของผู้บริหาร แต่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การสร้างศาสนสถานมิได้มีเพียงแต่การสร้างพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการสร้างศูนย์รวมจิตใจสำหรับชุมชน ตามหลักการของการทำจิตให้ผ่องใส (จิตตสุทธิ) ศาสนสถานทำหน้าที่เป็นสถานที่ที่ช่วยให้ผู้คนได้ชำระจิตจากนิวรณ์ห้า ได้แก่ ความพอใจในกาม ความอาฆาต ความหุดหู่ ความฟุ้งซ่าน และความลึ้งเลงสงสัย ด้วยการปฏิบัติธรรม การศึกษาคำสอน และการทำบุญ ดังนั้น การสร้างศาสนสถานจึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่องทางหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นศรัทธาจากคนที่มีต่อศาสนาอย่างชัดเจน

4.3.2 ศาสนสถานเป็นลักษณะและศูนย์รวมของชาวไทใหญ่

ศาสนสถานต่างๆ ของชาวไทใหญ่ในเชียงตุง ได้แก่ วัด (กอง) เจดีย์ หิ้งพระ และพระพุทธรูป ไม่เป็นเพียงแต่อาคารสถาปัตยกรรมทั่วไป หากแต่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศาสนาของชาวไทใหญ่ วัดถือเป็นสัญลักษณ์สูงสุดของการเป็นชาวไทใหญ่ ทุกหมู่บ้านมีการสร้างวัดเพื่อให้เป็นศูนย์รวมของสังคม การสร้างวัดนั้นพุทธศาสนิกชนชาวไทใหญ่มีความเชื่อว่าเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างหลักการทำความดี (กุศลการ) ในพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่นไทใหญ่ได้อย่างลงตัว

สถาปัตยกรรมของศาสนสถานส่วนใหญ่เป็นแบบล้านนา แม้ว่าบางที่จะผสมกับรูปแบบพม่า สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของไทใหญ่ไม่ใช่การนำเอาศาสนาจากศาสนสถานมาโดยตรง แต่เป็นการสร้างสรรค์ให้เข้ากับบริบทและจิตใจของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่หกของโอวาทปาติโมกข์ว่าผู้เผยแผ่ศาสนาต้องประกอบความเพียร (อธิตเต จ อายโโค) ในการค้นหาวิธีที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรม

4.3.3 บทบาทของศาสนสถานในด้านสาธารณูปการและการศึกษา

วัดถือเป็นหัวใจของหมู่บ้านไทใหญ่ ไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี หากแต่ยังเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมสังคม การศึกษา และการอนุรักษ์วัฒนธรรม วัดมีวิหารสำหรับรับรองญาติโยมที่มาทำบุญ ศาลาสำหรับผู้ที่มาถือศีลเข้ามานอนในวันพระ และหอนันสำหรับพระภิกษุ สามเณร และอุโบสถ ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทั้งทางศาสนา สังคม และการศึกษาด้วย

เจดีย์มิได้เป็นเพียงสถาปัตยกรรมเก่าแก่เท่านั้น หากแต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของศรัทธาในพระพุทธเจ้า และเป็นศูนย์กลางของพิธีกรรมประจำปี ตัวอย่างเช่น เจดีย์หม่วยต่อเกงเคลื่อนที่เชื่อกันว่าบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า มีการจัดงานบูชาเจดีย์ขึ้นตั้งแต่เดือน 4 ขึ้น 8 ค่ำ ถึงเดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำทุกปีเป็นประจำ การสร้างและบำรุงเจดีย์เหล่านี้เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผ่านการทำบุญโครงการขนาดใหญ่ที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

หิ้งพระในบ้านของชาวไทใหญ่ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจในครอบครัว ตั้งแต่เข้าก่อนทานอาหาร ชาวไทใหญ่จะถวายข้าวพระพุทธ ดอกไม้ และน้ำ การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาให้แก่บุคคลในครอบครัว ผู้ใหญ่สอนให้เด็ก ๆ ต้องกราบไหว้พระก่อนนอน เมื่อตื่นขึ้นมาก็ต้องกราบไหว้พระก่อนไปทำกิจอื่น ซึ่งเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกทางศาสนา

4.3.4 พระพุทธรูป ตัวแทนของพระพุทธเจ้าและการสาธารณูปการ

พระพุทธรูปในเชียงตุงมีสามรูปแบบ ได้แก่ แบบไทยล้านนา แบบพม่า และแบบสร้างในท้องถิ่น การมีอยู่ของพระพุทธรูปแบบต่างๆ นี้แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของศาสนาและศิลปะตามบริบททางประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปแบบไทยล้านนา เช่น "พระเจ้าทิพย์ (องค์ยืน)" ที่วัดแก้วเมืองยอง มีการจารึกศักราชตรงกับ ปี พ.ศ. 2136 แสดงให้เห็นว่า ล้านนายังคงเป็นแม่แบบของพุทธศาสนาและศิลปะต่อเนื่องมาจนแม้ภายหลังที่เมืองไทใหญ่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า การหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนี้แสดงว่าพุทธศาสนาแบบพื้นเมืองยังคงเจริญรุ่งเรืองมาก่อน

การสร้างพระพุทธรูปแบบท้องถิ่นในตอนปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่ผสมผสานศิลปะล้านนากับสถาปัตยกรรมมณฑลพะเยา สะท้อนให้เห็นถึงการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากพม่า ขณะเดียวกันก็ยังรักษาคุณลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ยิ่งไปกว่านั้น การหล่อจำลองพระมหามุนีจากเมืองมณฑลพะเยา และประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงตุง แสดงให้เห็นถึงความสนใจและการเคารพต่อ ศาสนสถานที่สำคัญในศาสนา

4.3.5 การปฏิบัติธรรมและการสาธารณูปการ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการสาธารณูปการไม่ได้จำกัดเพียงการสร้างศาสนสถานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสนับสนุนการปฏิบัติธรรมของชุมชน สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุนและสำนัก

ปฏิบัติ “อุหมุณธรรมหัมสา” ทั้งสองสำนักเป็นหลักฐานว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ไม่ได้นั่งรอพยุพ หากแต่ได้ก่อตั้งระบบการสอนวิปัสสนาที่เป็นระบบและมีการบริหารจัดการที่ชัดเจน

สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุนมี 30 กว่าสำนักทั่วรัฐฉาน มีการประชุมใหญ่ในเดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำทุกปี มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ และมีการแลกเปลี่ยนพระอาจารย์กรรมฐาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปกครองที่มีระบบและการทำงานเป็นองค์กร ปัจจุบันมีผู้เข้าปฏิบัติกรรมฐานปีละพันคนมากขึ้นเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นถึงความสนใจในการปฏิบัติธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี

พระอาจารย์สุขมินทะ ผู้ก่อตั้ง “อุหมุณธรรมหัมสา” ได้แสดงอีกวิธีหนึ่งของการสาธารณูปการ โดยการผสมผสานวิธีการปฏิบัติจากสำนักต่าง ๆ เพื่อให้เข้ากับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ท่านได้เปิดอบรมปฏิบัติธรรมมาแล้ว 31 ครั้ง มีผู้เข้าปฏิบัติแล้ว 7,000 กว่าคน สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นและความสำคัญของการปฏิบัติธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

4.3.6 การสาธารณูปการ ด้านศาสนา และวัฒนธรรม

การสาธารณูปการของคณะสงฆ์ไทใหญ่ไม่ได้เป็นการนำเอาศาสนาจากตำราเท่านั้น หากแต่เป็นการให้ศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชน ศาสนสถานต่าง ๆ เป็นตัวแทนของความสืบสานวัฒนธรรมไทใหญ่ การเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสตร์โบราณภาษาไทใหญ่ เช่น บทโคลงหรือฉันท์เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนา ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางศาสนาผ่านการปฏิบัติและการถ่ายทอด ความเชื่อว่าการสร้างวัดเป็นการทำบุญที่ได้ อานิสงส์มาก และการสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงศรัทธาในพระพุทธเจ้า ทั้งหมดนี้เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติที่เชื่อมโยงศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

สรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงนั้น ได้บูรณาการหลักการของโอวาทิโมกข์ เช่น การทำความดี การอดทน การรู้ประมาณ และการทำจิตให้ผ่องใส เข้ากับการสร้างและบำรุงศาสนสถาน ตั้งแต่วัด เจดีย์ หิ้งพระ ไปจนถึงพระพุทธรูป ศาสนสถานเหล่านี้เป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจและศูนย์รวมวัฒนธรรมของชุมชน การยึดมั่นในสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ขณะเดียวกัน ก็ยังปรับตัวให้เข้ากับบริบททางการเมือง แสดงให้เห็นถึงการสาธารณูปการที่มีจิตสำนึกและวิญญูณ ระบบการปฏิบัติธรรมผ่านสำนักสะเทิมหมู่ละมินกุนและสำนัก “อุหมุณธรรมหัมสา” และความเชื่อมโยงระหว่างศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่นไทใหญ่ ทั้งหมดนี้ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่มีความหลากหลาย และสามารถรักษาทั้งศาสนา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ให้คงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

4.4 วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสงเคราะห์

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่มีระบบการเผยแผ่หลายระดับ ไม่เพียงแต่เน้นด้านปัญญาและศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเน้นการสงเคราะห์ประชาชนให้มีสุขภาพและจิตใจที่ดีอีกด้วย ตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ในโอวาทปาติโมกข์ คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ได้นำหลักการดังกล่าวมาปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดประสิทธิผลและความเหนียวแน่นกับชุมชนอย่างลึกซึ้ง มีรายละเอียด ดังนี้

4.4.1 การบูรณาการหลักการสามประการของโอวาทปาติโมกข์ในพิธีกรรมไทใหญ่

หลักการสามประการของโอวาทปาติโมกข์ ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักการนี้ พบได้อย่างชัดเจนในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่ ในหลักการแรกคือการไม่ทำบาปทั้งปวง คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้สั่งสอนให้ประชาชนถือปฏิบัติศีล 5 และศีล 8 ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมในวันพระและช่วงเข้าพรรษา มีการรักษาศีลเพื่อการควบคุมการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำความผิดในพิธีสงกรานต์ของไทใหญ่ ผู้คนจะขอขมาผู้อาวุโส ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับข้อบกพร่องของตนเองและความประสงค์ที่จะไม่ทำบาปอีก เป็นการนำหลักการไม่ทำบาปมาบูรณาการกับปรัชญาดำเนินชีวิตด้วยความสามัคคีและเมตตา

หลักการที่สองคือการทำความดีให้ถึงพร้อม พิธีกรรมของไทใหญ่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการปฏิบัติระดับต่าง ๆ ของการทำความดี ตั้งแต่ระดับต้นคือการให้ทาน ถวายอาหาร เสื้อผ้า และเครื่องใช้แก่พระสงฆ์ ซึ่งทำให้เห็นได้ในเกือบทุกพิธีกรรม เช่น พิธีถวายข้าวใหม่และพิธีเข้าปริวาสกรรม ระดับกลางคือการปฏิบัติตามศีลและสาธการร่วมกัน ปรากฏในพิธีจุดฟืนและสร่งน้ำพระในวันสงกรานต์ ส่วนระดับสูงคือการศึกษาพระธรรมและภavana ซึ่งแสดงออกผ่านการฟังเทศน์และการนอนวัดในช่วงเข้าพรรษา การปฏิบัติอริยมรรค 8 ประการนี้เป็นการสร้างแนวทางชีวิตให้แก่ประชาชนให้สามารถดำเนินไปตามทางที่นำไปสู่พระนิพพานได้

หลักการที่สามคือการทำจิตให้ผ่องใส ในการบูรณาการนี้ สามารถเห็นได้จากการปฏิบัติในช่วงเข้าพรรษา โดยประชาชนจะร่วมกันทำกิจการของตน ๆ ระหว่างช่วงวันพระ โดยเฉพาะการไม่ไปทำงานในไร่นา เพื่อจะไม่ทำร้ายสัตว์และสิ่งมีชีวิต การนั่งวัดและร่ำพรหมถือเป็นการชำระนิเวศน์ 5 อย่างที่ขัดขวางจิต อาทิ การละอัดตสังโยชน์ ซึ่งทำให้จิตไม่ยึดมั่นในสิ่งต่าง ๆ และการทำสมาธิผ่านการนั่งกรรมฐาน

4.4.2 วิธีการทบทวนการในการสงเคราะห์ประชาชนของคณะสงฆ์ไทใหญ่

โอวาทปาติโมกข์ได้กำหนดวิธีการทบทวนการสำหรับการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งคณะสงฆ์ไทใหญ่ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการสงเคราะห์ประชาชน

วิธีการ 1 คือ การไม่ว่าร้ายใคร คณะสงฆ์ไทใหญ่แสดงให้เห็นคุณสมบัตินี้ในการสอน โดยไม่เน้นการวิจารณ์ศาสนาอื่นหรือการกล่าวหาผู้อื่น แต่เปิดเผยหลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วยปัญญาในการเทศน์ธรรมเวสสันดรของไทใหญ่ เน้นการนำเสนอคุณงามความดีของการให้ทานและสละสิ่งของเพื่อละความตระหนี่จากใจของตนเอง และสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน

วิธีการที่ 2 คือ การไม่ทำร้ายใคร ชาวไทใหญ่ยึดหลักอหิงสาอย่างเคร่งครัด ปราภุชัตในพิธีกรรมทั้งหมดของพวกเขา เช่น ในการจุดพินถวายเป็นพุทธบูชา เป็นการกระทำที่ไม่ทำร้ายสัตว์ใด ๆ และทำให้เกิดศรัทธาผ่านการแสดงออกที่สงบและสุภาพในช่วงเข้าพรรษา การที่ประชาชนไม่ไปทำงานในไร่ในวันพระนั้นเป็นการปฏิบัติตามหลักอหิงสา มีเมตตาเป็นที่ตั้งเพื่อไม่ทำร้ายเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

วิธีการที่ 3 คือ การรักษาศีลมารยาท คณะสงฆ์ไทใหญ่ทั้งหมดปฏิบัติตามพระปาติโมกข์ด้วยความเคร่งครัด ซึ่งสามารถเห็นได้จากการที่พระสงฆ์เข้าร่วมทุกพิธีกรรมโดยแสดงการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามพระวินัย การแต่งกายอย่างเหมาะสม การพูดจาสุภาพ และการทำหน้าที่ของตนด้วยสติและสำนึกในศีลพระปาติโมกข์ ทำให้คนทั้งหลายได้ต้นแบบจากพระสงฆ์ทำให้ประชาชนเกิดศรัทธามากยิ่งขึ้น

วิธีการที่ 4 คือ การรู้ประมาณในการรับประทาน และการใช้จ่าย เห็นได้จากการที่พระสงฆ์รับบิณฑบาตจากประชาชนในทุกพิธีกรรม พระสงฆ์ไทใหญ่แสดงให้เห็นถึงการรู้ประมาณในการบริโภคอาหาร ตามหลักมตตถุญตา คือไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ประหลาดประหลวง และไม่เบนไปมา การฉันอาหารด้วยสติและจิตผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดการมีระเบียบวินัยในการใช้สอยปัจจัยสี่อย่างประหยัดและเป็นธรรม

วิธีการที่ 5 คือ การนั่งนอนในที่สงบ คณะสงฆ์ไทใหญ่โดยเฉพาะที่วัดโชติการาม ได้แสดงการเป็นผู้ถูกในที่เงียบสงบเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ การไม่คลุกคลีกับหมู่ชนในสถานอื่น ๆ โดยไม่จำเป็น แต่ยังคงมีการติดต่อโดยตรงกับประชาชนเมื่อมีกิจจำเป็น การแสดงออกเช่นนี้ทำให้ประชาชนเห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญของการปฏิบัติภารกิจในศาสนา

วิธีการที่ 6 คือ การประกอบความเพียร คณะสงฆ์ไทใหญ่แสดงให้เห็นถึงการทำงานด้วยความเพียรอย่างต่อเนื่องในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การเตรียมการ การสอน การให้พรแก่ประชาชน ไปจนถึงการสวดมนต์และปฏิบัติธรรม การไม่ประมาทนี้ส่งผลให้พระสงฆ์มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพสูง แคล้วคล่องในการจัดการงานต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความมั่นใจและศรัทธาแก่ประชาชนที่เห็นและสัมผัสถึงการดำเนินงานดังกล่าวด้วย

4.4.3 อุดมการณ์และคุณสมบัติของผู้สวดเคราะห้ในการปฏิบัติตามประเพณีไทใหญ่

การที่คณะสงฆ์ไทใหญ่จะปฏิบัติตามพิธีกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ คือ

อุดมการณ์ 1 คือ พระนิพพานเป็นบรมธรรมอันสูงสุด ในการปฏิบัติของไทใหญ่ เป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพื่อให้ประชาชนติดอยู่กับพิธีกรรมหรือความเชื่อแต่เพียงชั่วคราวเพื่อดำเนินชีวิตในโลกนี้เท่านั้น แต่เป็นการส่งประชาชนให้ไปสู่พระนิพพานด้วย ดังที่เห็นได้จากการที่พวกเขาเน้นการสอนธรรมทั้งด้านปัญญาและกรรมฐาน เช่น การเทศน์มหาชาติหรือการให้เทศนามธรรมในช่วงเข้าพรรษา

อุดมการณ์ที่ 2 คือ การอดทนอดกลั้นเป็นตบะอย่างหนึ่ง ในการดำเนินงานต่าง ๆ พวกเขาต้องอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย ต่อการฝ่าฟันอุปสรรคจากสภาพแวดล้อม ต่อคำวิจารณ์หรืองานบ้านเรือน และต่อการควบคุมตนเองจากความต้องการทางใจต่าง ๆ นี่คือนิสัยที่ดีที่จำเป็นต่อการเป็นผู้สวดเคราะห้ที่แท้จริง

อุดมการณ์ที่ 3 คือ การไม่ทำร้ายและเบียดเบียนสรรพสัตว์ ในทุกพิธีกรรมของไทใหญ่ ไม่พบเห็นการฆ่าสัตว์เพื่อถวาย เมื่อถวายอาหาร ก็ให้ความสำคัญกับอาหารเจและอาหารที่ไม่ได้มาจากการฆ่า แม้ในพิธีจุดไฟซึ่งมีไฟเพียงขึ้น ก็ไม่มีการบังคับสัตว์ให้เข้าไปในไฟ แสดงให้เห็นถึงการรักษาศีล อหิงสาและการเมตตาต่อสรรพสัตว์อย่างชัดเจน

4.4.4 การสร้างสรรค์ประเพณีกับพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คณะสงฆ์ไทใหญ่ไม่ได้นำหลักการโอวาทโมกข์มาใช้เพียงแต่ตามตัวอักษรเท่านั้น แต่ได้คิดสร้างสรรค์และปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ถิ่นที่อยู่ด้วย เนื่องจากสภาพและปัญหาของเชียงตุงไม่เหมือนกับสภาพของอินเดียในสมัยพุทธกาล

ในพิธีถวายข้าวใหม่ (ตานข้าวใหม่) แสดงให้เห็นการปฏิบัติวิวัฒนาการของการให้ทาน โดยการนำเอาผลผลิตใหม่ที่ได้จากพื้นที่ไปถวายพระสงฆ์ก่อนบริโภค เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู ความศรัทธา และการมีสติจำ นอกจากนี้ พวกเขายังสร้างสรรค์ขนม “ข้าวตัง” เพื่อถวาย ซึ่งเป็นอาหารที่เป็นลักษณะเฉพาะของไทใหญ่ แสดงให้เห็นการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นกับศาสนาเป็นอย่างดี

พิธีเข้าปริวาสกรรม หรือ “เข้าก่า” เป็นการปรับปรุงระบบวินัยให้เหมาะสมกับการปฏิบัติในสถานที่ เป็นการสอนให้พระสงฆ์ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยได้มีโอกาสศึกษาและฝึกฝนตนเองตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด

การสร้างสรรค์ขั้นสูงสุดอาจกล่าวได้ว่าเป็นพิธี “ปอยสาบลอง” ซึ่งเป็นพิธีบรรพชาสามเณรแบบไทใหญ่ ที่มีขั้นตอนยาวนานและมีความสวยงามวิจิตรประณีต แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม การตัดสินใจเลือกแนวทางศาสนาอย่างจริงจัง และการแสดงออกถึงความศรัทธาของชุมชน

ที่มีต่อการเข้าสู่คริสต์ศาสนา ทั้งนี้ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของชาวไทใหญ่ไว้ได้

สรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงตุงนั้น ได้บูรณาการหลักการสามประการและวิธีการหกประการของโอวาทปาติโมกข์เข้ากับพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่นได้อย่างประณีตชาญฉลาด ทำให้พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงศาสนาบนท้องฟ้า แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของชุมชนไทใหญ่ ความสำเร็จดังกล่าวมาจากการรักษาศีลธรรมและศาสตร์พระพุทธศาสนาไว้อย่างเข้มงวด พร้อมกับการแสดงความเมตตาต่อประชาชนและการสร้างสรรค์ให้ประเพณีเข้ากับบริบทท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในรัฐฉานจนถึงปัจจุบันนี้

4.5 สรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเมืองเชียงตุง เป็นแบบจำลองของการรักษาศรัทธาที่เข้มแข็งผ่านการบูรณาการหลัก โอวาทปาติโมกข์ เข้ากับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองอย่างมีชั้นเชิง ใน ด้านการปกครอง คณะสงฆ์ไทใหญ่สามารถธำรงความเป็นอิสระและอัตลักษณ์แบบล้านนาไว้ได้อย่างน่าทึ่ง แม้จะต้องอยู่ภายใต้โครงสร้างมหาเถรสังฆมหานายกของพม่า การจัดตั้ง “คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน” และการสืบทอดระบบสมณศักดิ์แบบดั้งเดิม (เช่น สมเด็จพระญาณสังวร) ไม่เพียงแต่เป็นการรักษาอำนาจบริหาร แต่คือการสร้าง “ระเบียบวินัยและความสามัคคี” เพื่อให้องค์กรสงฆ์เป็นปึกแผ่น เป็นที่พึ่งและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่พุทธบริษัทในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ใน ด้านการศึกษา คณะสงฆ์ได้เปลี่ยนหลักการ “ไม่ทำบาป ทำกุศล และทำจิตให้ผ่องใส” ให้เป็นรูปธรรมผ่านระบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีมาตรฐาน มีการสอบวัดผลทั่วรัฐฉาน และการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่ สิ่งนี้คือการสร้าง “กำลังคน” ที่ทรงคุณภาพ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ เพื่อให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญาที่สามารถสื่อสารธรรมะด้วยภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เชื่อมโยงอุดมการณ์สูงสุดคือพระนิพพานให้เข้าถึงใจเยาวชนและชาวบ้านผ่านค่ายคุณธรรมและหลักสูตรการศึกษาที่ทันสมัย

ขณะที่ ด้านการสาธารณสุขและการสงเคราะห์ เปรียบเสมือนร่างกายและจิตวิญญาณของชุมชน วัด เจตีย์ และพระพุทธรูปในเชียงตุงไม่ได้เป็นเพียงสถาปัตยกรรม แต่เป็นสัญลักษณ์แห่ง “ความอดทนและการรู้ประมาณ” โดยใช้ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (เช่น สำนักสะเทิมหมู่ละมินกุน) ผสมผสานกับพิธีกรรมทางประเพณีที่เน้นการสงเคราะห์จิตใจ เช่น ปอยสา่งลอง หรือการตานข้าวใหม่ ซึ่งเป็นการนำหลักการ “อหิงสา” (การไม่เบียดเบียน) มาสร้างสรรค์เป็นวิถีชีวิต ประชาชนชาวไทใหญ่จึงไม่ได้มองศาสนาเป็นเพียง

ทฤษฎี แต่เป็นลมหายใจที่สอดแทรกอยู่ในทุกกิจกรรม ตั้งแต่การกราบไหว้หิ้งพระในบ้านไปจนถึงการเข้าวัดรักษาศีลในช่วงเข้าพรรษา

ความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ เกิดจากการไม่หยุดนิ่งอยู่กับตำรา แต่มีการปรับประยุกต์วิธีการทั้ง 6 ประการในโอวาทปาติโมกข์ ให้กลายเป็นกลไกที่จับต้องได้ ทั้งการบริหารที่ยุติธรรม การศึกษาที่ลุ่มลึก การสร้างศาสนสถานที่สงบ และการสงเคราะห์ชุมชนด้วยเมตตาธรรม ส่งผลให้พระพุทธศาสนาในเชียงตุงยังคงความศักดิ์สิทธิ์ มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เหนียวแน่น และเป็นรากแก้วที่แข็งแกร่งของสังคมชาวไทใหญ่มากจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำเสนอสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 5.1 สรุปผลการวิจัย
- 5.2 อภิปรายผลการวิจัย
- 5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ขยายออกไปสู่ผู้คนอย่างกว้างขวางโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอันนำไปสู่ความพ้นทุกข์และความหลุดพ้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีปฐมเหตุมาจากพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระอรหันตสาวกทั้ง 60 องค์ให้เที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก โดยแสดงธรรมที่งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ประกาศพรหมจรรย์อันสมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ

หลักการสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกอบด้วย 3 ประการ คือ การไม่ทำบาป การทำความดี และการทำจิตให้ผ่องใส ซึ่งสอดคล้องกับโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศในวันมาฆบูชา นอกจากนี้ยังมีอุดมการณ์ 4 ประการ ได้แก่ พระนิพพานเป็นบรมธรรมอันสูงสุด การอดทนอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง การไม่ทำร้ายและเบียดเบียนสรรพสัตว์ และการดำเนินชีวิตตามหลักการสำรวม และมีวิธีการเผยแผ่ 6 ประการ ได้แก่ ไม่ว่าร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใคร รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร อยู่ในที่สงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ตั้งจิตให้สูงขึ้น และประกอบความเพียรในการปฏิบัติ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการแสดงธรรมโดยตรง การเป็นแบบอย่างที่ดี การใช้สื่อต่าง ๆ การจัดกิจกรรมทางศาสนา และการพัฒนาสังคม โดยมีพระสงฆ์

เป็นผู้นำหลักในการเผยแผ่ ผ่านการสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน การปกครองคณะสงฆ์ การจัดการศึกษา การสาธารณูปการ และการสงเคราะห์ประชาชน ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องดำเนินไปภายใต้กรอบของพระธรรมวินัยและมีเป้าหมายเพื่อความเจริญของพระพุทธศาสนาและประโยชน์สุขของสังคม

5.1.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่มีลักษณะเฉพาะและมีความสมบูรณ์ในหลายมิติ โดยคณะสงฆ์ไทใหญ่ได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาเถรวาทมาจากล้านนาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 และได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแบบพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ปัจจุบันคณะสงฆ์ไทใหญ่มีขนาดใหญ่ประกอบด้วย 1,600 วัด พระภิกษุ 4,000 รูป และสามเณร 22,000 รูป แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งและความสำคัญของคณะสงฆ์ต่อสังคมไทใหญ่

องค์กรของคณะสงฆ์ไทใหญ่มีโครงสร้างที่ชัดเจน โดยมี "คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน" ที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2498 เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง แม้ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองของสหภาพพม่า คณะสงฆ์ไทใหญ่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน 5 ประการ คือ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของภาษาและเชื้อชาติ เพื่อให้พระสงฆ์ไทใหญ่สามัคคีกัน เพื่อชักนำให้พระสงฆ์ไทใหญ่มีความประพฤติปฏิบัติความเป็นอยู่ดีงาม และเพื่อจะได้สร้างภาษาบาลีเป็นอักษรไทใหญ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ดำเนินการผ่าน 4 มิติหลัก ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสงเคราะห์ ในด้านการปกครอง คณะสงฆ์ไทใหญ่รักษาระบบสมณศักดิ์แบบล้านนา ประกอบด้วย 4 ระดับ คือ สมเด็จเจ้าอาวาสธรรม พระครูบา พระสวามี และพระสวาทิ โดยผู้ดำรงตำแหน่งต้องมีคุณสมบัติด้านอายุพรรษาและศีลวินัยที่เคร่งครัด

ในด้านการศึกษา คณะสงฆ์ไทใหญ่พัฒนาระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมที่ใช้ภาษาไทใหญ่ควบคู่กับภาษาบาลี มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่ และพัฒนาคัมภีร์หลักหลวงสำหรับการศึกษา มีการจัดสนามสอบ 22 แห่งทั่วรัฐฉาน และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาต่อในระดับสูง นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งสมาธิสถานเพื่อการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะสำนักสะเทิมหมูลมิกนุที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย มีมากกว่า 30 สำนักทั่วรัฐฉาน

ในด้านการสาธารณูปการ คณะสงฆ์ไทใหญ่ส่งเสริมการสร้างศาสนสถานที่สวยงามตามศิลปกรรมล้านนา ผสมผสานกับอิทธิพลพม่า มีการสร้างพระพุทธรูปที่มีเอกลักษณ์ การสร้างเจดีย์ และการจารึกพระธรรมบนแผ่นโลหะเพื่อการอนุรักษ์และเผยแผ่ ในด้านการสงเคราะห์ คณะสงฆ์ไท

ใหญ่จัดพิธีกรรมและประเพณีที่หลากหลาย เช่น พิธีปอยสังลอง (บรรพชาสามเณร) พิธีถวายข้าวใหม่ พิธีเข้าปริวาสกรรม พิธีจุดพิน และการรักษาศีลอุโบสถ ซึ่งล้วนแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างกลมกลืน

5.1.3 วิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่

จากการวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่พบว่า คณะสงฆ์ไทใหญ่ได้ประยุกต์ใช้หลักการและวิธีการจากโอวาทปาติโมกข์อย่างสร้างสรรค์และเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น การเผยแพร่ประสบความสำเร็จผ่าน 4 มิติหลัก ดังนี้

1) **ด้านการปกครอง** คณะสงฆ์ไทใหญ่บูรณาการหลักการจากโอวาทปาติโมกข์เข้ากับระบบการปกครองที่มีโครงสร้างชัดเจน โดยเน้นศีล วินัย ความสามัคคี และการรู้ประมาณ การก่อตั้งคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสมดุลระหว่างการรักษาอัตลักษณ์กับการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางการเมือง ระบบสมณศักดิ์ที่เคร่งครัดตามเกณฑ์อายุและศีลวินัยสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อผู้นำคณะสงฆ์ แม้ว่าจะมีการลดฐานะของสมเด็จพระราชาธรรมโดยรัฐบาลพม่า แต่คณะสงฆ์ไทเงินและไทลื้อก็ยังคงยึดมั่นในระบบการปกครองแบบดั้งเดิม แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการรักษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนเองด้วย

2) **ด้านการศึกษา** คณะสงฆ์ไทใหญ่พัฒนาระบบการศึกษาที่บูรณาการระหว่างภาษาไทใหญ่และภาษาบาลี สร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น และส่งเสริมการศึกษาในระดับสูง การแปลพระไตรปิฎกและพัฒนาคัมภีร์หลักหลวงทำให้พระสงฆ์และประชาชนเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายขึ้น บุคคลสำคัญด้านการศึกษา เช่น เจ้าปัญญาโภคะ เจ้าอำมาตย์หลวง และพระอาจารย์บัณฑิตะ มีบทบาทสำคัญในการเขียนหลักสูตร คัมภีร์ธรรม และจัดตั้งสถาบันการศึกษา การจัดตั้งสมาธิสถานมากกว่า 30 สำนักทำให้ประชาชนมีโอกาสปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง สะท้อนให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างการศึกษาทางปริยัติและการปฏิบัติธรรมควบคู่กัน

3) **ด้านการสาธารณูปการ** การสร้างศาสนสถานและพระพุทธรูปที่มีเอกลักษณ์เป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านทางศิลปะและสถาปัตยกรรม การผสมผสานระหว่างศิลปกรรมล้านนาและพม่าแสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและความเปิดใจกว้างในการรับอิทธิพลจากภายนอก ขณะเดียวกัน ก็รักษาเอกลักษณ์ของตนเอง การจารึกพระธรรมบนแผ่นโลหะเป็นวิธีการอนุรักษ์และเผยแพร่ที่มีความยั่งยืน สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักในความสำคัญของการสืบทอดมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม

4) **ด้านการส่งเสริม** คณะสงฆ์ไทใหญ่สร้างสรรค์และปรับปรุงพิธีกรรมให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น พิธีปอยสังลองเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการผสมผสานระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทใหญ่ มีความสวยงามวิจิตรประณีตและสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชน พิธีกรรมต่าง

ๆ เช่น การถวายข้าวใหม่ การเข้าปริวาสกรรม และการรักษาศีลอุโบสถ ล้วนแสดงให้เห็นถึงการนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน ความยึดมั่นในหลักอหิงสาปรากฏชัดในทุกพิธีกรรม โดยไม่มีการฆ่าสัตว์เพื่อถวาย สอดคล้องกับอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาที่เน้นเมตตาต่อสรรพสัตว์

จากการวิเคราะห์ทั้ง 4 มิติ พบว่าความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทใหญ่มาจากปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีระบบการปกครองที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ การพัฒนากำลังบุคคลที่มีคุณภาพ การสมดุลงระหว่างการรักษาอัตลักษณ์กับการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม การบูรณาการระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการมีวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และสืบทอดศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ความสำเร็จเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการนำเสนอหลักธรรมเท่านั้น แต่เป็นการสร้างระบบที่สมบูรณ์ครอบคลุมทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข และการสงเคราะห์ ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและเป็นรากฐานของสังคมไทใหญ่ด้วย

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครอง

คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่รักษาหลักการปกครองตามโอวาทปาติโมกข์ โดยเน้นความเป็นระเบียบ ศีลวินัย และสามัคคี เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉานตั้งขึ้นปี 2498 เพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมของตนเองพร้อมกับยอมรับการปกครองของพม่า องค์กรนี้มี 5 วัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ ความเจริญของศาสนา ภาษา เชื้อชาติ สามัคคีของพระสงฆ์ และการรักษาศีลวินัย พร้อมแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่ ระบบสมณศักดิ์แบบล้านนาแบ่งเป็น 4 ระดับ โดยผู้บริหารสูงสุดต้องมีอายุ 70 ปีขึ้นไป ณ ปี 2554 คณะสงฆ์มี 1,600 วัด 4,000 พระภิกษุ และ 22,000 สามเณร แสดงขนาดและความสำคัญของสถาบันนี้ต่อสังคมไทใหญ่ สอดคล้องกับงานของ พระบุญชู จดตมโล (2562) ซึ่งสรุปหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 อันเป็นแก่นของโอวาทปาติโมกข์ ได้แก่ ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส และเน้นความไม่เบียดเบียน ความสามัคคีในศีล และข้อความที่กล่าวถึงการจัดตั้งคณะสงฆ์ไทใหญ่แห่งรัฐฉาน พ.ศ. 2498 สอดคล้องโดยตรงกับงานวิจัยของ พระกิตติ กิตติสาร (2555) ที่ระบุว่า พ.ศ. 2498 มีการจัดตั้ง “คณะสงฆ์แห่งรัฐฉาน” เพื่อแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทใหญ่และจัดทำหลักสูตรการศึกษา และแนวคิดที่ว่า การเผยแผ่ต้องอาศัยระบบการปกครองที่เข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต) (2532) ที่กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญ

5.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่ปฏิบัติตามหลักการ 3 ประการ ได้แก่ ไม่ทำบาป ทำความดีให้ถึงพร้อมในระดับต่างๆ และทำจิตให้ผ่องใส โดยจัดตั้งระบบการศึกษาแบบขั้นระดับตั้งแต่ต้นจนสูง การศึกษายังสะท้อนอุดมการณ์ 4 ประการ คือ พระนิพพานเป็นบรมธรรมสูงสุด ความอดทนอดกลั้น ไม่ทำร้ายสรรพสัตว์ และการสำรวม คณะสงฆ์ประยุกต์วิธีการเผยแผ่ 6 ประการในการศึกษา โดยใช้ภาษาไทใหญ่ การสอนแบบสงบ และสร้างสมาธิสถาน 30 แห่งทั่วรัฐฉาน รวมทั้งการพัฒนากำลังบุคคลให้เป็นผู้นำเผยแผ่และอนุรักษ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เข้าถึงชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อความที่ระบุว่า การศึกษาปฏิบัติตามหลัก 3 คือ ไม่ทำบาป ทำความดี ทำจิตให้ผ่องใส สอดคล้องกับงานของ พระบุญชู จดดมโล (2562) ที่สรุปหลักการเผยแผ่เถรวาทประกอบด้วย “ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส” ซึ่งเป็นสาระสำคัญของ โอวาทปาติโมกข์ และข้อความที่กล่าวถึง พระนิพพาน ความอดทน ไม่เบียดเบียน และความสำรวม สอดคล้องกับงานวิจัยเดียวกันที่ระบุอุดมการณ์ 4 คือ อดทนอดกลั้น ไม่เบียดเบียน สงบสันติ และนิพพาน ซึ่งเป็นแก่นอุดมคติของการศึกษาและการเผยแผ่ และข้อความที่กล่าวถึงการประยุกต์วิธีการเผยแผ่ 6 ประการสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพดิลก (2549) ที่สรุปวิธีเผยแผ่ 6 รูปแบบ เช่น ธรรมเทศนา โอวาท ธรรมสาส์น ฯลฯ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม

5.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ไทใหญ่ปฏิบัติตามหลักการของโอวาทปาติโมกข์ โดยยึดหลักการรู้ประมาณ ความอดทน และทำจิตให้ผ่องใส ศาสนสถาน (วัด เจตีย์ ห้างพระ พระพุทธรูป) ถือเป็นสัญลักษณ์และศูนย์รวมจิตใจของชุมชนไทใหญ่ นอกจากนี้ สถานที่ประกอบศาสนพิธีแล้วยังเป็นศูนย์กลางการศึกษาและกิจกรรมสังคม โครงสร้างสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เป็นแบบล้านนาผสมกับอิทธิพลพม่า แสดงการสร้างสรรคที่เข้ากับบริบทท้องถิ่น พระพุทธรูปมีสามรูปแบบ ได้แก่ ไทยล้านนา พม่า และท้องถิ่น แสดงวิวัฒนาการของศาสนา คณะสงฆ์ก่อตั้งสำนักสะเทิมกว่า 30 แห่งและ “อุหมุนธรรมหิมสา” เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนาที่เป็นระบบ การสาธารณูปการนี้เชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่นไทใหญ่ทั้งผ่านศิลปะ โลกมีสิ่งก่อสร้างและการปฏิบัติเบื้องต้นในครอบครัว ข้อความที่ระบุว่าการสาธารณูปการยึดหลักรู้ประมาณ ความอดทน และทำจิตให้ผ่องใส สอดคล้องกับงานวิจัยที่วิเคราะห์หลักการ 3 และอุดมการณ์ 4 ว่าเป็นการกรอบแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินงานของคณะสงฆ์ไทใหญ่ ทั้งด้านการเผยแผ่ การศึกษา และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และข้อความที่กล่าวว่า วัด เจตีย์ ห้างพระ และพระพุทธรูป เป็นศูนย์รวม

จิตใจและศูนย์กลางกิจกรรมสังคม สอดคล้องกับงานของ พระกิตติ กิตติสารโร (2555) ที่ระบุว่า ศาสนสถานในเชียงใหม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรม แต่เป็นศูนย์กลางการศึกษาและศูนย์รวมวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ และข้อความที่กล่าวถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาผสมอิทธิพลพม่า สอดคล้องกับผลการศึกษาที่ระบุว่า ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของวัดในรัฐฉานสะท้อนการผสมผสานระหว่างล้านนา พม่า และเอกลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่

5.2.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสงเคราะห์

คณะสงฆ์ไทใหญ่ในเชียงใหม่บูรณาการหลักการสามประการของโอวาทปาติโมกข์ในพิธีกรรม ได้แก่ ไม่ทำบาป (ถือศีล 5 และ 8) ทำความดีให้ถึงพร้อม (ให้ทาน ปฏิบัติศีล ศึกษาธรรม) และทำจิตใจผ่องใส (ปฏิบัติในวันพระ สมาธิ) คณะสงฆ์ประยุกต์วิธีการหกประการ ได้แก่ ไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้าย รักษาศีลมารยาท รู้ประมาณในการรับประทาน นั่งในที่สงบ และประกอบความเพียร การปฏิบัติเหล่านี้ยิ่งอุดมการณ์สี่ประการ คือ พระนิพพาน ความอดทน ไม่ทำร้ายสัตว์ และสำรวม คณะสงฆ์สร้างสรรค์ประเพณีให้เข้ากับบริบทท้องถิ่น เช่น พิธีถวายข้าวใหม่ เข้ากำ และพิธีปอยสา่งลอง (บรรพชาไทใหญ่) ซึ่งรักษาวัฒนธรรมและแสดงศรัทธาของชุมชนอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องโดยตรงกับงานของ พระบุญชู จดตมโล (2562) ที่สรุปหลักการเผยแผ่เถรวาทว่า “ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส” เป็นแก่นของโอวาทปาติโมกข์ และสอดคล้องกับการสรุป “วิธีการ 6” ในงานของ พระบุญชู จดตมโล (2562) ที่ระบุว่า ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย สำรวมในศีล รู้ประมาณ อยู่ในที่สงบ และชำระจิตใจให้มีคุณภาพ และข้อความที่กล่าวถึงการถือศีลอุโบสถในวันพระ การทำบุญ รักษาศีล และภาวนา สอดคล้องกับงานของ พระกิตติ กิตติสารโร (2555) ที่พบว่า ชาวไทใหญ่รักษาศีล 5 ตลอดชีวิต ผู้สูงอายุถือศีลอุโบสถในวันพระ และมีการทำบุญตามฤดูกาลอย่างสม่ำเสมอ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

5.3.1.1 ข้อเสนอแนะสำหรับคณะสงฆ์ไทใหญ่ในรัฐฉาน

1) ควรสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทใหญ่กับคณะสงฆ์ในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไทย ลาว และจีน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม การจัดทำหลักสูตร และการพัฒนาบุคลากร การสร้างเครือข่ายนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทใหญ่และเป็นการป้องกันการแทรกแซงจากภายนอกที่อาจส่งผลเสียต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2) ควรเร่งพัฒนาระบบการจัดการเอกสารและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบดิจิทัล เนื่องจากปัจจุบันคัมภีร์และเอกสารสำคัญหลายฉบับอาจเสื่อมสภาพหรือสูญหายได้ การจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัลจะช่วยอนุรักษ์เอกสารสำคัญเหล่านี้และทำให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ควรพัฒนาแอปพลิเคชันหรือเว็บไซต์สำหรับเผยแพร่ธรรมะเป็นภาษาไทยใหญ่เพื่อให้คนรุ่นใหม่ที่คุณเคยกับเทคโนโลยีสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้สะดวกขึ้น

3) ควรจัดตั้งสถาบันฝึกอบรมพระธรรมทูตหรือพระสอนศีลธรรมที่มีมาตรฐานสูง โดยพัฒนาหลักสูตรที่ครอบคลุมทั้งด้านหลักธรรมคำสอน การใช้ภาษาที่มีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ และการเข้าใจบริบทสังคมสมัยใหม่ การมีพระธรรมทูตที่มีคุณภาพจะช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในการเข้าถึงเยาวชนและคนรุ่นใหม่ที่อยู่ห่างเหินจากศาสนา

4) ควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยใหญ่อย่างต่อเนื่อง โดยจัดตั้งศูนย์วิจัยหรือสถาบันที่มุ่งศึกษาเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาไทยใหญ่ และการอนุรักษ์วัฒนธรรม การมีงานวิจัยที่มีคุณภาพจะช่วยให้เข้าใจปัญหาและความท้าทายที่เกิดขึ้นได้ดีขึ้น และสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนและพัฒนานโยบายที่มีประสิทธิภาพ

5) ควรพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจน เช่น จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ระดับความเข้าใจหลักธรรมของประชาชน การนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน และความเข้มแข็งของคณะสงฆ์ การมีระบบติดตามและประเมินผลจะช่วยให้ทราบถึงความสำเร็จและปัญหาของการเผยแผ่ และสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ทันที่

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน เพื่อพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่ให้สอดคล้องกับบริบทของยุคดิจิทัล

2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยใหญ่ ในรัฐนากับพื้นที่อื่น เช่น ไทย จีน และอินเดีย เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หาจุดแข็งและแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของสตรีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนไทยใหญ่ เพื่อให้เห็นมิติที่หลากหลายของการเผยแผ่และส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมในการธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลและข้อเสนอแนะที่นำเสนอจะเป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ไทใหญ่ นักวิชาการ และผู้ที่สนใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่เจริญรุ่งเรืองและยั่งยืนสืบไป เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ

บรรณานุกรม

1. พระไตรปิฎก

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

เล่มที่ 4, 10, 11, 24, 25. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

2. หนังสือ

Rahula, W. S. (2009). *What the Buddha taught* (Sth ed.). Foundation.

กาญจนา แก้วเทพ. (2557). *ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน: แนวคิดและพัฒนาการ*. สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แก้ว ชิตตะขบ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

คณะนิสิต พระสงฆ์ชาวไทยใหญ่ ประเทศศรีลังกา. (2551). *Some Prominent Pioneers of Tai
Buddhist Scripture*. โรงพิมพ์เอ.

คณะสงฆ์ไทยใหญ่ประเทศอังกฤษ. (2553). *ประวัติพระปัญญาภิกษุ*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคนอื่น ๆ. (2541). *ไท อู่ Thai*. โรงพิมพ์เมือง.

โชติกะ เครือเย็น. (2552). *หนึ่งศตวรรษวัดยโสธร*. โรงพิมพ์เชียงใหม่.

นิตติ (น้อย คชวัตร). (2522). *หลักพระพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 6)*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2539). *อสังคัมภีร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กองทุนศึกษาพุทธสถาน.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (2554). (พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม).
ราชบัณฑิตยสถาน.

พระครูอาหารปริยัติสุธี (ทุมสิงห์). (2552). *ศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาญาณวิไล (เสริมชัย
ชยมงคล)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเจ้าสุคำ. (2543). *เรื่องประเพณีและความเชื่อของชาวไทยใหญ่*. มหาวิทยาลัยศาสนดักกีสล.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2549). *พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. บริษัท
แปดสิบเจ็ด จำกัด.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *ศาสนาและเยาวชน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. มูลนิธิพุทธธรรม.

พระเทพโสมถ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2548). *การเผยแผ่เชิงรุก*. หจก. สานลดา.

พระมหาสุภา อุฑโท. (2542). *พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า พ.ศ. 2541-2560*. สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

พระสมัย ผาสุกโก. (2562). *หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. หจก. โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา.

ว.วชิรเมธี. (2552). *การเผยแผ่ศาสนาที่แท้จริง. ในรวมธรรมะกะทั่งใจ* ดริม แอนด์ ครีเอชั่น.

วศิน อินทสระ. (2536). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. โรงพิมพ์กิตติวรรณ.

วิทย์ วิศเวทย์. (2533). *พระพุทธศาสนา*. อักษรเจริญทัศน์.

วิศิษฐ์ พงศ์พัฒน์จิต. (2546). *คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สมเด็จพระมหาธีรราชังคลาจารย์ (ช่วง วรปัญญา). (2540). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. ในคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องของคณะสงฆ์และการพระศาสนา โรงพิมพ์การศาสนา.

สมพร เจริญพงศ์. (2544). *พจนานุกรมไทย ฉบับพิสดาร*. ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *พุทธธรรมและการประยุกต์ใช้ในสังคม*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2552). *รัฐฉานเมืองไต*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

อรทัย พนาราม. (2545). *สื่อมวลชนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารียา ลิ้มสุวัฒน์. (2526). *บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุษณินทะ. (2491). *เมืองมิตราชวงศ์*. โรงพิมพ์ปเตสราช.

3. ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

จีรวรรณ โสภณ. (2562). *ศึกษาวิเคราะห์หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสภณวิสุทธิคุณ (บุญเพ็ง กปปโก) [วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระกิตติ กิตติสารโร (จ่ามเงิน). (2555). *อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ในรัฐฉาน [วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระกิตติศักดิ์ โยโสโร (แก้วเหลา). (2539). *การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวิบูลกาญจน์ภาส (สมบัติ ปริบูรณ์). (2552). *การศึกษาบทบาทของพระโสณภูมิภันโณในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูโสภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมโม/เงางาม). (2554). *ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ)* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบุญชู จดตมโล (ภิญโญภาพ). (2562). *ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระปณณมันตานีบุตรเถระ* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระประวิทย์ โกลโล (ฝ่ายทะเลแสง). (2564). *ศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์ฝึกรูปธรรมพระธรรมกถึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดบึงพระลานชัย พระอารามหลวง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจรรุญ ปัญญาวิโร (อินทร์ยงค์). (2540). *การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม). (2537). *การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม). (2550). *การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระ นาคเสนเถระ* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสนธิ์ สุนติกโร (เกษมญาติ). (2544). *การศึกษาบทบาทของพระมหากัจฉายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุชญา ไรจัญญาโณ (ยาสุกแสง). (2540). *การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมบุรณ์ ยโสธโร (ชารินทร์). (2554). *ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แม่ชีคมคาย คุมพันธ์. (2547). *การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสุเมธอาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธ ภิกขุ)* [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

4. วารสาร

กรมการศาสนา. (2542). คู่มือการบริหารและจัดการวัดฉบับย่อ. โรงพิมพ์การศาสนา.

กระทรวงศาสนา. (2551). *กฎสั่งขมนายกสหภาพพม่า (ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံသဘာဝအဖွဲ့အစည်းအခြေခံစည်းမျဉ်း)*. โรงพิมพ์กระทรวงศาสนาแห่งพม่า.

คณาจารย์กัมมัฏฐาน. (2531). *กฎระเบียบของสโถ่งหมูล่มินกุน*. โรงพิมพ์ปิฎกัตต้องยี.

ชีวิต (ลุงจเรกอน กาลิ). (2551). *ธาตุสัพพัญชุ่มเมือง (သာဝ်းဝေဟ်, ဣလိဒ်)*.

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *ประเพณี 12 เดือน เมืองเชียงตุง*. มรดกล้านนา.

พระบัณฑิตะ (สั่งขมหนายกแห่งรัฐฉาน). (2520). *กฎหมายการปกครองของคณะสงฆ์ชาวไทยใหญ่แห่งรัฐฉาน (မိဒ်, ကုပ့်, ပိုင်, ဗွမ်း, ငမ်း, ငဝ်း, ငုး, မုဂ်, လှမ်း, လှိုင်, သင်, ဝိုင်, ဝိုင်)*. โครงการแปลพระไตรปิฎกฉบับไทใหญ่.

พระเทวินทะ. (2552). *การปฏิบัติธรรมในรัฐฉาน. ในพระพุทธศาสนาในศตวรรษใหม่ (น. 99)*.

บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน). (2543). *พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 4*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมาน งามสนิท. (2542). *องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธะ*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2560). *ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564*. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

อาจารย์สุพิน. (2548). *เขมรรัฐนครเชียงตุง (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. ดาวดอมพิภกราทิก.

5. เว็บไซต์

ศรัณย์ เลิศรักษ์มงคล. (2554). *ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*.

<https://www.vcharkarn.com/vblog/114521/2>

คลิกหรือแตะที่นี่เพื่อใส่ข้อความ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
จริยธรรมในมนุษย์

AF 04-03
คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา
เลขที่ 91 ถนนเทศบาล 1 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 95000 โทรศัพท์ 0 7321 2863 ต่อ 131
E-mail: scphylirb@yala.ac.th Website: http://www.yala.ac.th/IRB-SCPHYL/

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ชื่อโครงการวิจัย	ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่พหุศาสตร์ของคณะสงฆ์ใหญ่ในเชิงตุง		
รหัสจริยธรรมการวิจัย	SCPHYLIRB-2568/930		
ผู้วิจัยหลัก	พระสีหนาทดา สิลโงโต		
สังกัด	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน		
วิธีการพิจารณา	Expedited		
วันที่ส่ง	09 ธันวาคม 2568	วันที่พิจารณา	26 ธันวาคม 2568
วันที่รับรอง	05 มกราคม 2569	วันหมดอายุ	05 มกราคม 2570

เอกสารที่รับรอง

1. โครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. เอกสารชี้แจงข้อมูลอาสาสมัครวิจัย
4. เอกสารแสดงความยินยอมโดยได้รับฉันทานุญาต
5. ประวัตินักวิจัย/คณะนักวิจัย

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา ได้พิจารณาโครงการวิจัยแล้ว และมีแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นมาตรฐานสากล ตามระเบียบแนวทาง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

หมายเหตุ:

1. กำหนดส่งรายงานความก้าวหน้า 05. กรกฎาคม 2569 แบบฟอร์ม AF 03-19
2. กำหนดส่งรายงานสิ้นสุดโครงการ 05. กุมภาพันธ์ 2570 แบบฟอร์ม AF 03-20
3. หากมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการวิจัยหลังได้รับหนังสือรับรอง ให้แจ้งวิจัยขออนุมัติปรับรายละเอียด และ AF-07-01 และ AF-07-02
4. หากดำเนินการวิจัยไปแล้วเสร็จส่งรายงานระยะเวลารับรอง แบบฟอร์ม AF-03-18
ให้นักวิจัยขออนุมัติขยายระยะเวลา

(นายอวิรุทธิ์ สิงห์กุล)

เลขานุการคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์

(ผศ.ดร.ภคณัฐ วีระจรรยา)

ประธานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์

(หนังสือรับรองนี้มีปณตตราสัญลักษณ์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	พระสีหนาดา สิลโซโต
วัน เดือน ปี เกิด	29 พฤษภาคม 2538
สถานที่เกิด	เมืองไทย ในรัฐฉาน สหภาพพม่า
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2565 ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2569 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม) สาขาพุทธศาสตร์เพื่อการ พัฒนา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ราชอาณาจักรไทย
ที่อยู่ปัจจุบัน	681 วัดศรีจันทร์ (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
ผลงานตีพิมพ์	-
รางวัลที่ได้รับ	-

